

RENKIEN KAAPPAUS

Olli Pusa

Lukijalle

Suomalaisista työeläkejärjestelmää mainostetaan maailman parhaaksi. Sitä on jopa ehdotettu suomalaisiksi vientituotteeksi EU:ssa. Olen 30 vuoden aikana erilaisissa tehtävissä läheltäkin seurannut työeläkejärjestelmän tapahtumia ja epäily näiden mainospuheiden paikkansapitävyydestä on suuri. Työeläkejärjestelmä onkin monella tapaa epäonnistunut, ajastaan jälkeen jäänyt rakennelma. Sen ongelmia ei vain uskalleta sanoa ääneen.

Työeläkejärjestelmän tärkein tehtävä oli tarjota työntekijöille eläke, joka turvaa suunnilleen aikaisemman elintason myös eläkkeellä ollessa. Tällaiseksi tasoksi arvioitiin 60% palkoista. Aluksi yksityisen työeläkkeen tavoitetaso oli 40%, sitten se korotettiin 60%:iin. Nyt Työeläkevakuuttajat TELA myöntää, että tulevaisuuden eläkkeet tulevat olemaan 40% palkoista. Tulevia eläkkeensaajia lohdutetaan, että se riittää parempaan elintasoon kuin nyt eläkkeellä olevilla. Samalla logiikalla kai eläkkeeseensä tyytymättömiä voi motivoida, että heidän eläketurvansa on parempi kuin 1950-luvulla? Perimmäisessä tavoitteessaan työeläkejärjestelmä on epäonnistumassa.

Työeläkejärjestelmä on ollut omituinen saareke suomalaisessa yhteiskunnassa. Sitä ei käytännössä ohjattu lainkaan yhteiskunnan toimesta. Työmarkkinamiehet ja vakuutusyhtiöt ovat itse saaneet päättää asioistaan, valtio loi vain pakottavat puitteet toiminnalle. Heillä on ollut oma rajoitettu nurkkansa, jota he hoitivat kuten halusivat. Kun työeläkevakuutusyhtiöiden sijoitusomaisuuden määrä on kasvanut valtavaksi ja ne ovat siirtyneet omistamaan suomalaista elinkeinoelämää, asetelma on käynyt kestävämmäksi. Ei ole enää kyse nurkasta yhteiskunnasta, vaan työeläkejärjestelmän valta vyöryy omistajavallan myötä kaikkialle.

Työmarkkinamiehet ja yritysjohtajat huomasivat syntyneen tilaisuuden vallankaappaukselle. Työeläkeyhtiöissä he käyttävät keskeistä taloudellista päätösvaltaa Suomessa. Näin omistaminen on muuttunut Suomessa kasvottomaksi. Enää ei keskeistä ollutkaan se, kuka omisti mitään, vaan kuka oli vallankäyttävä ja millä tavoitteilla. Yritysjohtajista on tullut samalla työeläkeyhtiöiden hallintojen kautta myös omien yhtiöidensä päättäjiä. Rengit ovatkin nyt yhtäkkiä isäntiä, joita kukaan ei kykene kontrolloimaan.

Taloudellinen valta on keskittynyt näiden yhtiöiden hallinnossa oleville ja siksi yritysjohtajien keskuudessa on viime vuosina nähty valtaisa into pyrkiä eri keinoilla isojen työeläkeyhtiöiden hallitukseen. Valtiosta, eduskunnasta ja poliitikoista on tullut tämän vallan käskyläisiä. Tämä ilmenee siinäkin, ettei työeläkevaltaa kiinnosta valtion tai eduskunnan mielipiteet. Suhtautuminen valtiovaltaan tuntuu suorastaan halveksivalta. Kukaan ulkopuolinen ei todellisuudessa valvo tätä järjestelmää. Tuntuu kuin lait eivät koskisi järjestelmää, paitsi jos se itse katsoo jonkin lain noudattamisen arvoiseksi.

Asetelma muistuttaa monella tapaa entisen itänaapurin järjestelmää. Sielläkään ei ollut väliä kuka asiat omisti, puolue-eliitti käytti rahoja kuin omiaan. Ehkä työeläkesosialismi olisi paras termi kuvaamaan nykyistä järjestelmäämme.

Onko järjestelmä sitten toiminnallisesti tehokas? Tällaista tehokkuusviestiä meille yritetään eri tahoilta kertoa. Todellisuudessa järjestelmä on totaalisen tehoton kaikilla keskeisillä mittareilla. Järjestelmä polttaa hallintoonsa yli 500 miljoonaa euroa vuodessa. Kaikissa kustannusvertailuissa järjestelmä häviää. Suuri osa järjestelmän hallintoon kuluvasta rahasta kuluu siihen, että kaapataan asiakkaita muualta järjestelmästä. Järjestelmän kannaltahan tämä on tosiasiasa hyödytöntä puuhastelua. Sama maksu maksetaan järjestelmään joka tapauksessa, kyse on siitä, mille tilille rahat

maksetaan. Suuri osa kuluista menee lobbariarmeijan ylläpitämiseen. Sen tehtävänä on vakuuttaa meille, että järjestelmä on tehokas.

Suomessa huokaillaan työkyvyttömyysongelmien kanssa. Se on keskeisiä ongelmia eläketurvan rahoittamisessa ja työvoiman riittävyyden turvaamisessa. Työeläkeyhtiöt ja työmarkkinamiehet ovat käytännössä omineet asiaa koskevan päätöksenteon itselleen, vaikka suuri osa keskeisistä ratkaisukeinoista ei liity niihin paljoakaan. Oman osansa ne ovat muovanneet niin sekavaksi viidakoksi, että siellä asiat ontuvat pahasti. Hämmentyneet yritykset ovat onneksi löytäneet nokkelia apulaisia, jotka auttavat jotenkin selviämään viidakossa. Ulospäin yhtiöt tarjoilevat hienostuneen oloisia esitteitä työkykyohjelmista, vaikka perusasiat ovat ratkaisematta.

Työeläkeyhtiöiden omistuksessa on yhä suurempi osa suomalaisesta varallisuudesta ja vastuu sen hoidosta. Varsin hyvin tiedetään, että koko järjestelmä jäykkine rakenteineen ja valtaintresseihin kietoutuneine sijoituksineen on huonosti tuottava torso. Sekavilla ja monimutkaisilla järjestelyillä on yritetty saada järjestelmä edes hieman lähemmäksi tolkullista tasoa. Onnistumista kuvaa se, että 2008 finanssikriisin oloissa järjestelmä ajautui selvitystilan partaalle ja oli vähällä aiheuttaa kaaoksen Suomen osakemarkkinoilla. Valtion piti pelastaa yhtiöt poikkeuslailla.

Miksi tällaisia faktoja työeläkejärjestelmästä ei kuulla poliitikkojen suista. Pelkoko vaientaa suut? Mediassa kritiikkiä on alkanut esiintyä. Usein niissä joudutaan tyytymään rajallisiin tarkasteluihin ja kokonaiskuva ongelmista jää syntymättä. Ihmiset ihmettelevät, ettei työeläkejärjestelmän epäonnistuminen voi pitää paikkaansa. Eihän sellaista voi Suomessa tapahtua. Ajattelutapa on ymmärrettävä. Ei kannata uskoa kritiikkiä selvittämättä asiaa. Toisaalta ei kannata luottaa viralliseen propagandaan selvittämättä, ovatko sen väitteet totta. Tämän kirjan tavoitteena on antaa kuva siitä, millaiselta työeläkejärjestelmä ja sen omituisuudet näyttävät sen parissa 30 vuotta erilaisissa alan organisaatioissa toimineen ja alalle erikoiskoulutuksen saaneen henkilön silmin. Lue, mieti, kyseenalaista, keskustele, kommentoi. Ehkä joudut huomaamaan, että keisarilla ei olekaan vaatteita.

Vantaalla 4.3.2011

Olli Pusa

Tekijästä

Olli Pusa on 30 vuoden kuluessa toiminut lähinnä eläkkeiden rahoitukseen ja sijoitustoimintaan liittyvissä tehtävissä yksityisessä vakuutusyhtiössä, eläkesäätiöissä, valtion ja kuntien ja kirkon eläkejärjestelmissä. Hän on koulutukseltaan vakuutusmatemaatikko (SHV) ja väitellyt 1994 yhteiskuntatieteiden tohtoriksi ansioeläkejärjestelmää sosiaalipolitiikan ja kansantalouden näkökulmasta tarkastelevalla väitöskirjalla. Hän on sosiaaliturvapolitiikan dosentti ja toiminut mm. sosiaalitaloustieteen tutkimusjohtajana.

Sisällysluettelo

HISTORIA

1. Teollinen yhteiskunta ja työeläkejärjestelmän synty	5
2. Eläketurva ja sen toimeenpanijat	6
3. Osa työmarkkinaneuvotteluja	6
4. Varojen sijoittaminen	7
5. Ketkä päättävät?	8

VANHENTUNUT JÄRJESTELMÄ UUSITTAVA

6. 1990-luvun murros	10
7. Monimutkainen pääomamekanismi	10
8. Uudet omistajat	12
9. Kuka tekee järjestelmän säännöt?	13
10. Ketkä ovat vallassa	14
11. Ote elinkeinoelämään	16

VALVONTA

12. Valvojan rooli	18
13. Pienyritykset jäävät jalkoihin	20
14. Miksi ETK ei voi olla valtion laitos?	22
15. Läpinäkymätön viidakko	25

TOIMINTATAVAT

16. Ote valtionhallintoon, puoluerahoitus	28
17. Valtion puuttumattomuus	29
18. Lobbausarmeijat	31
19. Asioiden hoito	33
20. Sosiaalitulo	34
21. Rahoituksen umpikuja	37
22. Varkaiden paratiisi	42

HALLITUSVALTA YRITYKSISSÄ

23. Valta yritysten hallituksissa	46
24. Työeläkeyhtiö kaikissa pörssiyrityksissä	47
25. Omistuspeli	50
26. Kuka valvoo ja ketä?	52
27. Hajautetun työeläkejärjestelmän hävitys	53
28. Siirtyvä toimintapääoma	55
29. Yritysjohdon peli	57
30. Lainsäädännön vääntö	61

TULEVAISUUDEN VISIOT

31. Työeläkejärjestelmän keskittyminen jatkuu	64
32. Kuka voisi vastustaa?	65
33. Näivettynyt elinkeinoelämä	67
34. Renkien vallankaappaus	67
35. Mikä on tämän kirjan tavoite?	70

HISTORIA

1. Teollinen yhteiskunta ja työeläkejärjestelmän synty

Vuonna 1956 Suomessa julistettiin käytännössä konkurssiin aikaisempi eläkejärjestelmä. Jo 1930-luvulla luotu kansanjärjestelmä perustui henkilökohtaisiin eläketileihin. Sota ja sodan jälkeinen inflaatio olivat tuhonneet järjestelmän rahoituksen ja sen myöntämät eläkkeet olivat mitättömiä ja koettiin lähinnä loukkauksena.

Konkurssiin päätynyttä eläkejärjestelmää hallinnoimaan perustettu Kansaneläkelaitos alkoi hoitaa uusilla periaatteilla toimivaa eläkejärjestelmää. Se ei ollut yritysten ja palkkatyöntekijöiden näkökulmasta tyydyttävä järjestelmä.

1960-luvun alussa suomalainen eläkepolitiikka oli monella tapaa tienhaarassa. Teollisuustyöväen määrä ylitti maataloustyöväen määrän. Poliittinen ilmasto oli muuttumassa. Eläkepolitiikka oli eksyksissä ja palkkatyöväen eläketurva vaati ratkaisua.

Oli selvää, että jotakin oli tehtävä. Kansaneläkejärjestelmän romahtamisesta lähtien oli komiteatyönä valmisteltu yksityistä työeläkejärjestelmää. Valmistelun keskushenkilönä oli sosiaaliministeriön osastopäällikkö Teivo Pentikäinen. Ongelmana oli, että Suomessa vallassa ollut maalaisliitto(keskusta)vetoinen vähemmistöhallitus kieltäytyi antamasta eduskunnalle lakiesitystä uudesta työeläkejärjestelmästä.

Laki lähtikin liikkeelle eduskunta-aloitteesta. Eduskunnan enemmistö hyväksyi lain. Samalla linjattiin periaate, jonka mukaan valtion rooli järjestelmän pyörittämisessä pidettiin mahdollisimman pienenä. Taustalla oli huoli aikaisemmasta romahtaneesta järjestelmästä saaduista huonoista kokemuksista. Työnantajien ehdoton vaatimus järjestelmälle oli, että järjestelmään kertyneet pääomat ovat yritysten käytettävissä.

Ratkaisumalliksi syntyi asetelma, jossa valtio luo lainsäädännöllä pakottavan eläketurvan, mutta on kokonaan sivussa sen toimenpanosta. Lakia toimeenpanivat yksityiset eläkelaitokset, eläkesäätiöt, eläkekassat ja uudet työeläkeyhtiöt.. Eläkesäätiöt ja kassat toimivat yritysten lähipiirissä, työeläkeyhtiöitä hallitsivat niiden omistajina toimineet muut vakuutusyhtiöt, yritysten edustajat sekä palkansaajien edustajat. Lain syntyhistoriaa on osaltaan käytetty perusteluna sille, että työeläkejärjestelmän asiat käsitellään työnantajajärjestöjen ja palkansaajajärjestöjen kesken ja valtio pidetään sivussa. Sama oppi on vallalla edelleen.

Lain syntyhistoria johti seuraavina vuosikymmeninä poliittiseen jakautumiseen suhtautumisessa työeläkejärjestelmään. Kokoomus ja demarit olivat järjestelmän tukipuolueita ja taas maalaisliitto-keskusta ja kommunistit olivat pääosin tasaeläkkeeseen uskovia kela-puolueita. Näitä lähes 50 vuoden takaisia liturgioita ja iskulauseita on käytetty vielä nykypäivän eläkekeskustelussa. Todellisuudessa tietenkin yhteiskunnassa, eläkejärjestelmässä ja puolueiden kannatuspohjassa on tapahtunut puolen vuosisadan kuluessa suuria muutoksia. Työeläkejärjestelmä lienee viimeinen linnake, jossa tällaista aseveliakseliliturgiaa vielä viljellään.

1960-1980-luvuilla käytiin jatkuvaa valtataistelua työeläkejärjestelmän ja kansaneläkejärjestelmän välillä. Asteittain taistelu päättyi työeläkejärjestelmän voittoon ja kansaneläkejärjestelmän rooli työssäkäyvien suomalaisten eläketurvassa jäi marginaaliksi.

2. Eläketurva ja sen toimeenpanijat

Työeläkejärjestelmän rooli seuraavina vuosikymmeninä oli monella tapaa erikoinen. Tietenkin sen keskeisenä tehtävänä oli huolehtia palkkatyöläisten eläketurvasta. Pitkän työuran tehneille luvattiin ansiotasoon suhteutettu eläke, myös työkyvyttömyyden sattuessa. Sen tavoitteena oli turvata suunnilleen työssäolon aikainen elintaso myös eläkkeellä. Eläketurva koski yksityisen sektorin palkkatyöläisiä. Aluksi eläketurvan taso oli varsin vaatimaton, tavoitteena oli 40% eläke palkasta 40 vuodessa.

Osana poliittista kompromissia seuraavina vuosina järjestettiin myös muille kuin palkkatyöläisille omat eläkejärjestelmänsä. Yrittäjät ja maatalousyrittäjät saivat omat eläkejärjestelmänsä, julkisen sektorin eläkejärjestelmät uusittiin. Valtion eläkejärjestelmän perusteet uusittiin uusien oppien mukaiseksi ja kuntien omat eläkejärjestelmät koottiin eläketurvaksi, jota hoiti kunnallinen eläkelaitos. Järjestelmän poliittinen tasapaino säilyi muutoksissa. Kepu sai läänityksekseen maatalouseläkkeet ja oman painonsa mukaisen vaikutusvallan poliittisesti hallinnoituissa julkisissa eläkejärjestelmissä.

Järjestelmään omaksuttiin vekselivetoinen rahoitus. Maksuilla katettiin vain pieni osa eläketurvan kustannuksista. Loppu katettaisiin korkeammilla maksuilla tulevaisuudessa, kun eläkkeitä on runsaasti maksussa. Rahoitustapa tunnetaan termillä jakojärjestelmä. Yrittäjillä ja maatalousyrittäjillä lasku puuttuvasta rahasta lähetettäisiin veronmaksajille.

Eri maita laajemmin tarkasteltaessa ei ollut mitenkään poikkeuksellista, että koko kansaa koskevan eläkejärjestelmän rahoitus perustuu jakojärjestelmään. Jos kaikki eläkelupaukset jossakin maassa rahastoitaisiin, sitoumusten kattamiseen tarvittaisiin kaikki kansakunnan varat eikä nekään ehkä riittäisi. Syntyisi tilanne, jossa eläkejärjestelmä omistaisi kaiken kansallisvarallisuuden.

Jakojärjestelmän käyttö on käytäntö kutakuinkin kaikissa maissa. Yleensä asia on toteutettu siten, että valtio huolehtii peruseläketurvasta. Sen rahoitus perustuu jakojärjestelmään. Sen lisäksi työntekijät ja työnantajat usein järjestävät täydentävää eläketurvaa. Sen rahoitus perustuu yleensä kattavaan rahastointiin. Työmarkkinaosapuolet voivat sopia käytännössä vain etuuksista, joiden kattamiseen ne ovat välittömästi valmiita. Tulevaisuuteen jopa vuosikymmenten yli vaikuttavien vajeiden kerryttäminen jakojärjestelmän muodossa on valtion ja poliitikkojen oikeus. Voi huomata seuraamalla monien eurooppalaisten valtioiden kehitystä, että poliitikotkin ovat osanneet sotkea perusteellisesti eläkejärjestelmän rahoituksen.

3. Osa työmarkkinaneuvotteluja

Suomessa järjestelmän etuudet ja rahoitus olivat osa työmarkkinaneuvotteluja. Se oli sellaiseen käyttöön petollisenkin hyvä väline. Eläke-etuja voitiin reilusti kasvattaa ilman, että se näkyi paljoakaan työnantajien kuluissa. Jos työmarkkinaratkaisua ei muuten saatu, se voitiin työnantajien osalta ostaa eläkeuudistuksilla, joista lasku lankeaisi vasta vuosikymmenten kuluttua. Oli helppoa ajatella, että jos maksuihin ei riittäisikään rahaa tulevaisuudessa, etuja sitten karsittaisiin tarpeen mukaan. Analyysi on myöhemmin osoittautunut oikeaksi. Tätä näytelmään onkin sitten esitetty erilaisin koreografisin vivahtein 1990-luvulta lähtien.

Valtiolla ei ollut roolia tässä kehityksessä. Työmarkkinajärjestöt sopivat asioista ja valmiit lakitekstit lähetettiin hallitukselle ja eduskunnalle toimeen saatettaviksi. Ohje oli yksinkertainen: pilkkuakaan ei saa muuttaa. Perinteeksi muodostuikin, että valtio ei asiaan ottanut kantaa. Kuvio toimi hyvin sinäkin aikana, jolloin keskusta ja demarit muodostivat hallituksen, mutta kokoomusta lähellä olleet työnantajat ja demarit sopivat työeläkeasioista.

Yksityisen työeläkejärjestelmän hallintomalliksi valittiin yksityiset vakuutuslaitokset. Suuret työeläkeyhtiöt saivat keskeisen roolin lakien teknisessä valmistelussa. Tätä kehitystä varmaankin edisti, että työeläkelain taustatyössä keskeisessä roolissa ollut sosiaaliministeriön osastopäällikkö Teivo Pentikäinen siirtyi Ilmarisen toimitusjohtajaksi aloittaen pitkän perinteen vakuutusalan virkamiesten palkkioviroista vakuutusyhtiöiden johdossa.

Syntyi kummallinen olio, jota kutsuttiin kolmikannaksi. Virallisen liturgian mukaan sillä tarkoitetaan valmistelua, jossa mukana ovat työnantajat, palkansaajat ja valtio. Työeläkeslangissa kolmikannalla tarkoitetaan järjestelyä, jossa valmistelusta huolehtivat työnantajat, palkansaajat ja vakuutusyhtiöt. Valtio ei siinä prosessissa ole mukana, sen tehtävänä on hoitaa tehdyt sopimukset lainsäädäntöön. Samanlainen malli on ollut voimassa vielä 2000-luvulla Puron ja Rantalan ryhmissä.

4.Varojen sijoittaminen

Työnantajien yksi ehto järjestelmälle oli se, että sen pääomat ovat yritysten käytössä. Yksityiset vakuutusyhtiöt olivat kätevä keino sulkea poliitikot pois rahankäytöstä päätettäessä. Vielä tänäkin päivänä suurten puolueiden eduskuntaryhmät saavat kuulla lobbareilta, että vakuutusyhtiöt omistavat rahat ja eduskunnalla ei ole oikeutta puuttua niiden käyttöön.

Kyse on tietenkin keskinäisellä teatterilla esitetystä näytelmästä. Toki eduskunnalla ei ole valtaa ottaa työeläkevaroja käyttöönsä muuten kuin perustuslain säätämisyjärjestyksessä. Kyse on kuitenkin vakuutusyhtiöiden velasta. Lähes 30 miljardin taseen omaavilla suurimmilla työeläkeyhtiöillä ”pääomaa” on muutama kymmenen miljoonaa euroa takuupääomaa muista vakuutusyhtiöistä, esimerkiksi vahinkoyhtiöistä. Yhtiöiden tarpeessa kyse on siis täysin merkityksettömästä määrästä. Kyse onkin lähinnä symboliikasta, jolla voidaan perustella työeläkeyhtiöiden rooli osana vakuutus konsernien toimintaa. Eduskunta voi päättää siitä, millainen työeläkeyhtiö saa hallita varoja, keitä sen hallinnossa on ja kuka heidät valitsee sekä millaisilla säännöillä varoja sijoitetaan. Vakuutusyhtiöiden omistuksen korostamisella voidaan perustella eduskunnan toimettomuutta. Se on kätevää myös poliitikkojen kannalta. Käyttökelpoinen meriselitys toimettomuudelle on valmiina, jos äänestäjät sitä sattuisivat kysymään.

Tärkein väline rahojen ohjaamisessa yritysten käyttöön oli takaisinlainaus. Yritykset saivat maksaa osan maksustaan velkakirjalla. Riitti, että ne antoivat sopivan vakuuden eläkeyhtiölle. Aika, jolloin tämä järjestelmä luotiin oli tyystin toisenlainen kuin nykyinen Suomi. Pääomista oli huutava pula, valtio ja Suomen Pankki säännöstelivät lainanantoa. Takaisinlainaus oli yksi osa monimutkaista eläkejärjestelmän kokonaisuutta, joka oli sovitettu 1960-luvun Suomeen.

Muukin sijoitustoiminta sijoituslainoineen, osakesijoituksineen ja kiinteistösjoiituksineen palveli yrityksiä, vaikka se oli alussa marginaalista. Yhteiskunnallista hyväksyttävyyttä ostettiin mm. asuntotuotannolla. Nykyään pääomamarkkinat ovat vapautuneet ja järjestelmän pääomat ovat kasvaneet niin suuriksi, että työnantajien alkuperäinen vaatimus varojen saamisesta yritysten

käyttöön on suurelta osin menettänyt merkityksensä. Eläkelaitokset sijoittavat kasvavassa määrin varojaan ulkomaille.

Eläkelaitosten varojen sijoittamisessa ratkaisematta on jäänyt kysymys, pitäisikö sijoituksilla edistää työllisyyttä ja suomalaisen yhteiskunnan kehitystä? Sellaisissa yksityisissä järjestelmissä, joissa etuudet rahastoidaan kokonaan, sijoitustuotto on ratkaisevaa. Kun suurin osa Suomen työeläkejärjestelmän rahoituksesta tulee tulevista eläkemaksuista, maksajien eli työllisten määrä on järjestelmän rahoitukselle tärkeämpää kuin rahastojen tuotto. Miten eläkejärjestelmä voi edistää sitä parhaiten? Alkuaikoina yksityisen eläkejärjestelmän pääomat menivät yrityksille mm. takaisinlainauksena, joten asia oli tavallaan kunnossa.

Kun kuntien eläkkeisiin 1980-luvun lopulla luotiin rahastointi, sen nimenomaiseksi tavoitteeksi asetettiin kuntien veronmaksajapohjan vahvistaminen. Rahoilla ei saa paisuttaa kunnallista byrokratiaa vaan keskittyä tukemaan elinkeinoelämän toimintaa edistäviä hankkeita.

Nyt suurin osa eläkejärjestelmän varoista menee markkinaehtoiseen sijoittamiseen ja tällaiset pohdinnat ovat olleet sivussa. Työeläkelaitokset ovat keskittyneet taseessaan olevan varallisuuden seuraamiseen. Tuleva maksajapohja esiintyy vain eläkemaksujen kehitysnusteissa. Niissä ei oteta enää kantaa siihen, miten työeläkelaitokset toiminnallaan voivat edistää maksajapohjan kasvua.

5. Ketkä päättävät?

Vallankäyttö hoidettiin niin, että työeläkeyhtiöiden hallituksissa istui työnantajien, työntekijöiden ja työeläkeyhtiöt ”omistavien” vakuutusyhtiöiden edustajat.

Päätöksenteossa keskeisessä roolissa olivat työmarkkinajärjestöt, erityisesti työnantajajärjestöt. Vakuutusyhtiöiden rooli vallankäytössä oli alkuaikoina rajallista. Ne olivat alkuaikoina lähinnä teknisiä apulaisia, jotka laskivat neuvoteltujen eläkeratkaisujen kustannuksia. Paljonko maksoi työnantajille, jos eläketurvaan tehtiin tietty parannus. Valtion viranomaisia ei tähän lainvalmisteluun kelpuutettu silloin eikä nykyäänkään.

Kun järjestelmän tulevaisuudesta alettiin tehdä ennusteita, eläkemaksut suhteessa palkkoihin näyttivät nousevan hyvin korkeiksi. Asia ei sinänsä herättänyt suuria intohimoja. Silloin eletyissä suljetussa taloudessa se ei ehkä näyttänyt olevan kohtalonkysymys Suomelle. Asiaan voitiin sopeutua jotenkin sitten tulevaisuudessa.

Oli siis synnytetty asteittain kasvava valtava taloudellinen voimakeskus, jota kontrolloivat työmarkkinajärjestöt ja vakuutusyhtiöt. Se oli tehty lainsäädännöllisellä pakolla, joka koski käytännössä kaikkia työssä käyviä suomalaisia. Eläkejärjestelmän kasvavasta rahamäärästä syntyi suurimpia suomalaisen yhteiskunnan pääomakeskittymiä. Sillä oli monenlaisia vaikutuksia yhteiskuntaan.

Järjestelmän rahoitus perustui siis suurimmalta osin ns. jakojärjestelmään. Siinä kunakin vuonna kerätään sen verran varoja, että niillä voidaan maksaa sen vuoden eläkkeet. Tällä tekniikalla maksu pysyi alkuvuosina matalana. Järjestelmään sisältyi rahastointiakin, sen osuus järjestelmän kustannuksista on nyt arviolta viidennes. Usein ihmiset ihmettelevät puheita eläkkeiden leikkauksista. Useille on syntynyt mielikuva, että he ovat työssäoloaikanaan säästäneet eläkkeensä ja siihen tarvittavat rahat ovat tallessa jossakin eläkeyhtiön holvissa. Totuus on kuitenkin karumpi.

Tällä rahoitusperiaatteella on kuitenkin syvälinen vaikutus yhteiskuntaan. Nyt voidaan tehdä ratkaisuja, joiden todellinen kustannus näkyy vasta vuosikymmenien kuluttua. Nyt määritetään elinkeinoelämän henkilöstökulujen määrä vuosikymmenien kuluttua. Historiasta tiedämme, että yhteiskunnan olosuhteet muuttuvat aikojen kuluessa. Missä oloissa näihin ratkaisuihin joudutaan sopeutumaan?

Työeläkeyhtiöt päättävät yhdessä työmarkkinaosapuolien kanssa siitä, millaisia maksuja järjestelmä perii ja keneltä. Maksutaso on varsin väljien lainsäädännöllisten rajojen ohjaama. Vakuutusyhtiöt laativat ns. laskuperusteet, jotka ne lähettävät sosiaali- ja terveysministeriölle vahvistettavaksi. Sosiaali- ja terveysministeriö puolestaan on perinteisesti katsonut, että perusteet pitää vahvistaa, jollei niitä voida suoraan osoittaa laittomiksi. Palaamme myöhemmin STM:n rooliin.

Poliittisestikin asia saattaa olla varsin arveluttava. Jos ihmisille valkenisi, että heidän eläkemaksujaan ei talletetakaan heitä varten vaan käytetään yleisiin kuluihin vakuutusyhtiöiden tahdon mukaan, onko järjestely kansalaisten mielestä hyväksyttävä? Julkisen vallankin kannalta asia on omituinen. Yksityiset vakuutusyhtiöt päättävät työvoimakuluista ja verolinjoista, jotka vaikuttavat suomalaisen yhteiskunnan ja yritysten toimintaedellytyksiin ja julkisen vallan verotusmahdollisuuksiin vuosikymmenien päähän.

VANHENTUNUT JÄRJESTELMÄ UUSITTAVA

6. 1990-luvun murros

1990-luvun puolivälissä alkoi yhä enemmän näkyä sellaisia yhteiskunnallisia muutoksia, että niillä oli merkittäviä vaikutuksia työeläkejärjestelmään. Vuosikymmen alun lamasta opittiin, että velka ei ollut yrityksiä autuaaksi tekevä asia. Aikaisemmin velankin saanti oli yrityksille ongelmallista. Rahamarkkinoiden säännöstelyn loputtua velkaa sai tarvitseva – jos oli vakuuksia (jos pankki muisti niitä vaatia). Toisaalta yritykset halusivat vahvistaa taseitaan. Oman pääoman merkitystä korostettiin ja velan osuutta haluttiin pienentää.

Työeläkelaitosten perinteiselle takaisinlainaukselle ei ollut enää samanlaista kysyntää ja sen merkitys alkoi asteittain laskea. Tilalle haluttiin osakesijoituksia eli oman pääoman ehtoista rahaa. Asialla on työeläkejärjestelmän kannalta laajakantoiset merkitykset.

Työeläkejärjestelmän rakenteet sopivat äärimäisen huonosti uuteen maailmaan. Järjestelmä oli rakennettu vakaaseen teolliseen yhteiskuntaan, jossa tehtaissa tehtiin pitkäaikaisia työuria ja varat oli sijoitettu lainoina, jolloin sijoitusvarallisuuden arvot eivät vaihdelleet. Järjestelmä ei tarvinnut puskureita sijoitusheilahteluja vastaan, vaikka sen eläkevastuut oli määritelty jäykiksi ja joustamattomiksi.

Kun sijoitusten tuotto alkoi vaihdella vuodesta toiseen, oli ristiriita ratkaistava jollakin tavalla. Yksi tapa olisi muuttaa eläkevastuiden määrittämistapaa. Annetaan eläkevastuun määrän vaihdella tilanteen mukaan. Järjestelmän rahoituksen kannalta sillä ei olisi mitään olennaista merkitystä. Ehkä neljäs tai viides järjestelmän sitoumuksista on kirjattu näkyviin. Suurin osa eläkevastuusta on kaiken kirjanpidon ulkopuolella. Jako näiden välillä on hallinnollisesti toteutettu keinotekoinen määrittely, jota on muutenkin tarpeen mukaan muuteltu.

Järjestelmän rakenteen ja etuuksien sopeuttaminen uudensuhteisiin olisi merkinnyt kuitenkin syvällistä muutosta koko järjestelmän luonteessa. Työntekijäjärjestöt erityisesti vastustivat tällaista muutosta. Muutokset olisivat voineet vaarantaa myös järjestelmän valtasuhteet. Sellaista eivät järjestelmän vallankäyttäjät halunneet hyväksyä. Se siis oli mahdoton vaihtoehto.

Toinen mahdollisuus olisi ollut sallia vajeet. Ei hätää, vaikka vastuut olisi joskus osittain kattamatta. Aika tasoittaa ongelmat. Tällainen malli olisi kuitenkin tehnyt mahdottomaksi valvoa yksityisten vakuutusyhtiöiden tilaa. Siis eläkelaitosten asemaa ja valvontaa olisi pitänyt olennaisesti muuttaa. Sekin oli toimijoille mahdotonta hyväksyä.

Valittiin siis kolmas tie. Jätettiin järjestelmän vanhentuneet rakenteet ennalleen ja rakenneltiin erilaisia sekavia liitoksia vanhentuneen eläkejärjestelmän ja muuttuneen maailman välille. Eläke-etuuksissa tällainen ei toiminut kauaa. Kun vanha pitkiin työsuhteisiin perustuva maailma rapautui, jouduttiin 2005 ottamaan käyttöön uudenlainen eläkkeiden määräytymistapa. Se matki entistä lyhytaikaisten työsuhteiden eläkejärjestelmää, pyrki sopeutumaan pätikätyön maailmaan.

7. Monimutkainen pääomamekanismi

Sijoitustoiminnan ongelmat syntyivät siitä, kun omaisuuksien arvot alkoivat heilahdella huomattavasti. Tämä johtui siitä, että osakkeiden ja muiden riskipitoisten sijoitusten osuutta lisättiin. Tämä ilmiö yhdistyneenä jäykästi määräytyvään eläkevastuiden määrään ja vastuun

kattamisvaatimuksiin oli vaikea ongelma. Sen sijaan, että olisi uudistettu järjestelmä ajan vaatimusten mukaiseksi, se suojeltiin vanhanmallisena. Rakennettiin monimutkainen puskurien viidakko eläkejärjestelmän ja reaali maailman välille.

Eläkelaitokseen alettiin kasvattaa vastuut ylittäviä varoja eli puskureita peittämään ammottava kuilu. Mistä puskurit sitten syntyivät? Eivät tietenkään tyhjästä. Ei niitä maksanut myöskään kukaan ulkopuolinen ”omistaja”. Puskurit otettiin eläkesäästöistä. Puskurit luotiin käytännössä siten, että vuosina 1997-1999 siirrettiin hallinnollisesti osa eläkerahastojen tuotoista puskureihin. Sen jälkeen samaa jatkettiin huomaamattomammin. Vuosittain vaadittiin eläkeyhtiöitä siirtämään rahastoon paljon vähemmän tuottoja, kuin ne markkinoilta saivat. Yli jääneillä rahoilla eläkelaitokset saattoivat kartuttaa puskureita. Rahastoihin tuloutettavan tuoton määrän eli ns. laskuperustekorona päättivät työeläkeyhtiöt laskuperusteissa.

Oli siis synnytetty tilanne, jossa hallinnollisella tempulla työeläkejärjestelmän varat oli jaettu kahteen tynnyriin. Toisen muodosti eläkevastuun katteena olevat varat, joita ei saanut hävittää ja joille vaadittiin tuottoa. Tämä osa kattoi arviolta 20% eläkejärjestelmän sitoumusten määrästä. Loppu katetaan joskus tulevaisuudessa korkeammilla maksuilla.

Puskurit taas olivat pelirahaa, jolle ei vaadittu tuottoa ja jotka voitiin sijoituspeleissä hävitä ilman seurauksia. Jos tuli tappioita siirrettiin rahaa puskureista vastuun katteeksi ja jos tuli voittoja, siirrettiin osa voitoista puskureihin. Käytännössä siirrettiin rahaa taskusta toiseen tilanteen mukaan. Mitään lisää järjestelmän riskinkantokykyyn tällainen malli ei tietenkään tuonut.

Puskurien määrä sääтели sitä, millaisia riskejä vakuutusyhtiö saattoi ottaa. Tälle pääomalle järjestelmä ei vaatinut tuottoa ja sen saattoi laillisesti hukata sijoituspeleissä tai käyttää valtapeleissä. Kun esimerkiksi Varma omistaa valtapolitiittisista syistä paljon Sampo ja Ilmarinen OP-Pohjolaa, omistukseen liittyy tietenkin riskejä esim. kurssimuutosten suhteen. Jos kurssit laskevat, tappiot voidaan kattaa puskureista ja eläkejärjestelmä maksaa valtapedin laskut – aivan laillisesti.

Yleensä normaaleissa yhtiöissä pääomat ovat taseen vastaavaa puolella eli varallisuudessa. Työeläkeyhtiöiden järjestelyjen kummallisuutta kuvaa se, että osa puskureista ei olekaan vakuutusyhtiön taseessa pääomissa. Se on kirjattu velkoihin nimihirviöllä osittamaton lisävakuutusvastuu. Kun vakuutusyhtiön sijoitukset menevät heikosti, se katetaan pienentämällä tätä velkaa eli puskuria. Kuka ei pysynyt enää perässä? Järjestelyllä sanottiin olevan tavoitteena lisätä vakuutusyhtiöiden mahdollisuutta sijoittaa riskipitoisiin ja paremmin tuottaviin kohteisiin. Vakuutusyhtiöiden tuottojen parantuminen helpottaisi järjestelmän rahoitustilannetta ja pienentäisi tarvetta nostaa eläkemaksuja.

Asiassa on yksi periaatteellinen ongelma. Jos tässä onnistutaan, järjestelmän tuottovaatimus ylittää normaalin rahoituksen koron yrityksille. Teoreettisesti syntyi mielenkiintoinen tilanne. Hajautettuun järjestelmään perustuvasta eläkelaitoskentästä teoriat sanovat, että kun jatkuvasti voimassa oleva pakottava tuottovaatimus ylittää riskittömän koron tuoton, osa eläkelaitoksista vääjäämättä ajautuu konkurssiin. Rakennelma oli suomalaisen hajautetun työeläkejärjestelmän kaltaisessa tilanteessa mahdoton järjestelmän rakenteen säilyttämisen kannalta. Tosiasiassa konkursseja ei ole syntynyt, koska vakuutusyhtiöt voivat itse päättää tuottovaatimuksen ja pelastaa nahkansa, jos menee huonosti. Suurimat yhtiöt ovatkin sovittaneet tuottovaatimuksen omiin tarpeisiinsa. Pienemmät yhtiöt ovat nykyään tukalassa tilanteessa, mutta tuottovaatimusta säätelemällä ne on vielä pidetty hengissä. Ne ovat olleet jonkinlaisia järjestelmän maskotteja. Paljon eläkelaitoksia on poistunut

kartalta, mutta ne ovat olleet yrityskohtaisia eläkesäätiöitä ja niiden tilanteessa kyse on ollut muunlaisesta kähminnästä. Asiaan palataan myöhemmin.

Yksi seuraus muutoksista oli se, että työeläkejärjestelmän merkitys pienyritysten rahoituksessa hupeni. Osakesijoituksia tehtiin pääasiassa suuriin pörssiyhtiöihin. Puskurit tarvittiin siis suuryritysten rahoituksesta huolehtimaan. Toisaalta laskuperustekorko, jolla rahoja aluksi pienyrityksillekin lainattiin, nousi sietämättömän korkeaksi. Näin toki tapahtui vain ajoittain. Kun järjestelmä onnistui saamaan korkeampia tuottoja osakekurssien noustessa, riskipääomien määrä kasvoi reilummin. Sen seurauksena innostuttiin ottamaan enemmän sijoitusriskiä lisäämällä entisestään osakesijoituksia, kunnes pörssikurssien romahdukset veivät pääomat – laskuperustekorko painettiin taas alas.

Tätä omituista järjestelyä kuvaamaan kehitettiin monimutkaisen näköiset ohjausjärjestelmät. Niiden kaavarykkelmiä katsoessaan poliitikot viimeistään kääntävät kauhistuneena sivua. Kukaan ei jaksa kaivautua järjestelmän kummallisuuksiin. Toki monet asioita läheltä seuranneet vertaavat mekanismeja käsittämättömään munkkilatinaan, jota vain asiaan vihkiytyneet voivat periaatteessakaan ymmärtää.

Sinänsä maallikkokin voi kysyä, onko järjestelmässä pohjimmiltaan mitään järkeä? Kolmasosa järjestelmän varoista voi olla sidottuna erilaisiin puskureihin, joilla ollaan suojelevinaan loppuja varoja. Se kuitenkin suojaa vanhoja valtajärjestelmiä uuden ajan paineilta. Samalla se tarjoaa väljät puitteet hävitä järjestelmän varoja omistus- ja valtapeleissä ilman, että se aiheuttaa hallinnollisia seurauksia.

8. Uudet omistajat

Muutoksella takaisinlainaajasta osakesijoittajaan oli suuri periaatteellinen merkitys yrityselämän vallankäytön kannalta. Aikaisemmista velkakirjojen ja vakuuksien hallinnointikeskuksina toimineista työeläkeyhtiöistä tuli omistajia, jotka edustavat suurta valtaa yrityksissä. Kuka tätä valtaa käyttäisi ja miten?

Ilmiö ei ollut uusi eikä vain Suomea koskeva. Jo 1980-luvun alkuun mennessä oli USA:ssa virinnyt keskustelua siitä, kuka oikeastaan oli USA:n omistaja? Erilaisten eläkerahastojen painoarvo omistajina ja vallankäyttäjinä oli paisunut valtavasti ja jättänyt useissa yrityksissä muut omistajat sivurooliin. Oliko kyse uudenmuotoisesta kapitalismista vai sosialismista?

USA:ssa uhkaa puskuroi muutama seikka. Useimmat eläkelaitokset olivat kooltaan aika rajallisia, paljolti yrityskohtaisia tai ammattialakohtaisia rahastoja ja vastaavia. Ei syntynyt yhtä tai muutamaa mammuttia, jotka olisivat hallinneet elinkeinoelämää. Uhka jäi rajalliseksi.

Toinen helpottava tekijä oli se, että USA:ssa eläkerahastot olivat ankaran tuottopaineen alaisina. Edunsaajat ja jäsenet vahtivat haukkana toimintaa. Jos tuotot olivat huonoja, edut heikkenivät ja huuto oli valtava. USA:ssa eläkerahastoilla ei ollut varaa pelailta omistuspelillä vaan varoja piti ainakin yrittää hoitaa mahdollisimman tehokkaasti. Aina ei siinä varmaankaan onnistuttu.

Suomeen syntyi eläkelaitoksiin vastaava vallankeskittymä. Erona USA:han oli se, että Suomessa oli muutama suuri eläkevakuutusyhtiö, joiden valta yhteiskunnassa alkoi suhteettomasti kasvaa. Tätä

puskuroi hieman järjestelmän hajautettu luonne muutamana pienempänä vakuutusyhtiönä ja eläkesäätiönä ja eläkekassoina. Niiden osuus oli kuitenkin varsin rajallinen.

Suomessa työeläkeyhtiöiden sijoitustoiminnan onnistuminen ei mitenkään vaikuttanut eläke-etuuksiin. Eläkelaitoksille ei asetettu kovia tuottovaatimuksia, minkä tuoma väljyys mahdollisti omistuspelit. Siksi esimerkiksi ay-edustajien kannalta sijoitustoiminnan onnistuminen tuntui yhdentekevältä. Huono sijoitustulos oli työnantajien ongelma ja realisoitui korkeampina eläkemaksuina tulevaisuudessa. Ay-liikettä ei paljoo häirinyt se, että työeläkevaroja käytettiin omistuspeliin ja valtataisteluihin. Eläke pysyi aina samana. Kuitenkin tehoton sijoitustoiminta johtaa aikaa myöten ongelmiin järjestelmän rahoituksessa ja aiheuttaa paineita etujen karsimiseen. Pelien kustannukset maksetaan kuitenkin vuosienkin kuluttua viimekädessä palkansaajilla.

Yhtiöiden hallinnon pyörittämiseen liittyy yleensä yksi voimaryhmä: omistajat. Omistaminen on yksi länsimaisen kapitalistisen yhteiskunnan peruspilareita. Edellä todettiin kuitenkin, että Suomessa tämä omistus on saavuttanut kummallisia piirteitä. Yksi merkittävimmistä omistajista on valtio. Sen ohella käytännössä kaksi työeläkevakuutusyhtiötä käyttää omistajavaltaa Suomessa. Näissä yhtiöissä taas valtaa käyttävät vakuutuskonsernit, työmarkkinamiehet sekä keskeisessä asemassa yritysjohtajat. Suurimpien yhtiöiden toimitusjohtajat ovat tunkeneet itsensä työeläkeyhtiöiden hallituksiin. Näissä hallituksissa yhdessä työeläkeyhtiön toimivan johdon kanssa syntyy työeläkeyhtiön omistajapolitiikka.

9. Kuka tekee järjestelmän säännöt?

Kuka oikeastaan laatii säännöt työeläkejärjestelmässä? Alkuaan järjestelmän rakenteista neuvoteltiin normaalien työmarkkinaneuvottelujen yhteydessä. Maassa työmarkkinatoimista neuvoteltiin tulopoliittisissa sopimuksissa TUPO:issa. Niiden yhteydessä sovittiin myös sosiaaliturvaa koskevista asioista, joissa eläkejärjestelmä alkoi kasvaa keskeiseksi tekijäksi.

Alussa työeläkeyhtiöt eivät olleet keskeisiä vallankäyttäjiä. Niillä oli aluksi tavallaan laskukoneen rooli. Ne laativat arvioita siitä, paljonko kaavaillut lakimuutokset aiheuttaisivat kustannuksia ja miten ne vaikuttaisivat työeläkemaksun kehitykseen. Työeläkeyhtiöiden vallankäyttäjän rooli syntyi myöhemmin, kuin varkain.

Kun järjestelmät muuttuvat yhä monimutkaisemmaksi, aletaan tarvita erikoistuneempia neuvottelumekanismia. Kun lopulta TUPO:ja ei enää tehty, tällainen mekanismi alkoi käydä entistä tarpeellisemmaksi. Tarvittiin foorumi ja kulissi vallan säilyttämiseksi aikaisemmillä vallankäyttäjillä.

Tällainen vallankäyttö keskittyi työeläkejärjestelmässä ns. Puron ryhmään. Se oli työeläkejärjestelmän omituista asemia hyvin kuvaava elin. Sitä ei koskaan ole asetettu, sitä ei virallisesti ollut edes olemassa. Sillä ei ollut minkäänlaista muodollista mandaattia eikä sen kokouksissa edes pidetty pöytäkirjoja. Kuitenkin se teki suomalaista yhteiskuntaa koskevia merkittäviä päätöksiä.

Siinä oli edustettuna kaksi suurinta vakuutusyhtiötä. Ilmarisen toimitusjohtaja Kari Puro toimi puheenjohtajana ja Puron apulainen Ilmarisen varatoimitusjohtaja Jaakko Tuomikoski käytännössä kirjoitti, mitä mieltä ollaan. Lisäksi mukana oli työnantajien ja palkansaajajärjestöjen edustajat. Käytännön vallankäyttöä edusti valmisteluvalta, josta huolehtivat työeläkeyhtiöt. Vanhan sanonnan

mukaan valmistelu on 90% vallankäytöstä. Tämä valta olikin vakuutusyhtiöillä, jotka tuottavat ehdotuksia ryhmän päätettäväksi.

Puron ryhmä, vaikka olikin vain epävirallinen keskustelukerho, päätti eläkeasioista. Sen päätökset valtion edustajien tuli toimeenpanna ”pilkkukaanaan muuttamatta”. Tätä mekanismia kutsutaan julkeasti ”kolmikantaiseksi” valmisteluksi. Kolmas osapuoli valtio on kokonaan sivussa valmistelusta, sen roolin ovat kaapanneet vakuutusyhtiöt.

10. Ketkä ovat vallassa

Yksi vallankäytön näkökulmasta melko vähäinen ryhmä ovat ammattiyhdistysjohtajat. Keskeisimmät työmarkkinajohtajat on sidottu työeläkeyhtiöihin hallintoedustusten kautta. Isot pojat saavat leikkiä hallituksen jäseniä, vähäpätöisemmät saavat tyytyä hallintoneuvoston tai jonkin toimikunnan jäsenyyteen.

Vaikka tällaiset asetelmat eivät tuotakaan todellista valtaa elinkeinoelämässä, ne tarjoavat hyviä taloudellisia etuja ja luovat arvostusta vaikutelmalla merkittävästä asemasta. Esimerkiksi kun AKT:n lakkokenraali Rätty oli median huomion kohteena, ihmeteltiin, kuinka vähän erilaisia hienoja asemia hänellä oli. Niistä merkittävin oli Ilmarisen hallintoneuvoston jäsenyys.

Toiselta puolen työmarkkinajärjestöjen palkkarenkien asema muistuttaa paljolti ay-puolen partnerien asemaa. Isojen poikien juoksupoikina heillä toki on ay-miehiä enemmän vaikutusvaltaa asioissa. Heidän pitää kuitenkin tulla toimeen ay-miesten kanssa. Työurien pidentämisfarssi osoitti, millainen sotku syntyy jos he eivät pääse sopuun. Toki työeläkeyhtiöiden hallituksissa mukana olleet ay-liikkeen puheenjohtajat olivat valmiit myymään jäsentensä edut, mutta eivät onnistuneet myymään ajatusta järjestöissään.

Yksi keskeinen vallankäytön ryhmä on työeläkeyhtiöiden hallituksissa istuvat yritysjohtajat. Heidän asemastaan tuleekin varsin mielenkiintoinen. Heidän yritystensä merkittävimpiä omistajia ovat usein työeläkeyhtiöt. Toisaalta suurimpien yritysten toimitusjohtajat ovat tunkeneet itsensä työeläkeyhtiöiden hallituksiin. Siellä linjataan, kuka tulee työeläkeyhtiön omistamien yhtiöiden hallitukseen heidän itsensä esimieheksi. Tässä roolissa he edustavat omistajaa sen keskeisessä päätöksentekokoneistossa. Siis he valitsevat itse esimiehensä ja ovat tätä kautta esimiestensä esimiehiä. Siis he ovat viimekädessä itsensä pomoja. Varsinainen ristisiitos.

Ja sitten vielä työeläkeyhtiöiden toimiva johto, jonka käsissä asiat paljolti langat ovat. He edustavat valmisteluvaltaa. Suomalaisen elinkeinoelämän hallinnossa keskeisissä valtapäikoissa istuu paljolti työeläkeyhtiöiden toimitusjohtajat ja sijoitusjohtajat tai heidän luottohenkilönsä. Niin hienoja paikkoja työeläkeyhtiöiden toimitusjohtajan paikat ovat, ettei valtion tehtävät niille vertoja vedä.

Esimerkiksi Sinikka Mönkäre oli vuonna 2005 sosiaali- ja terveysministerinä tekemässä alan keskittymisen kannalta ratkaisevaa linjausta koskien ns. siirtyvää toimintapääomaa. Hän allekirjoitti asetuksen, joka loi perustan vuoden 2005 lopun eläkesäätiöiden purkuaallolle. Se mahdollisti käytännön, jossa Ilmarinen ja Varma saivat hankittua useiden eläkesäätiötyönantajien vakuutukset itselleen. Ilmariseen näistä menivät vuoden lopussa mm. Postin ja Finnairin vakuutukset.

Eläkepiireissä kiersi samanaikaisesti arvio, että Mönkäreestä saattaisi tulla uusi toimitusjohtaja Ilmariseen. Samalla saataisiin ministerinpaikka SDP:n uudelle puheenjohtajalle Eero Heinäluomalle. Ylen A-pisteen (15.4.2005) toimittaja kysyi asiasta Mönkäreeltä.

Mönkäre oli kertonut toimittajalle, että ajatus on heitetty ilmaan, mutta mitään virallista pyyntöä ei ole esitetty. Mönkäreeseen mukaan Ilmarisen toimitusjohtajuus kiinnostaisi häntä. Tapahtuma olisi varsinainen loikka Suomessakin. Valvovasta ministeristä valvottavan vakuutusyhtiön toimitusjohtajaksi

Tapahtumaan palasi Helsingin Sanomat 17.4.2005 ja pääkirjoituksessa 20.4.2005 otsikolla ”Mikä on ministerin uskottavuus?” Mönkäre oli vahvistanut asian myös Helsingin Sanomille: ”Jos aikanaan joku tosissaan pyytäisi, kyllä tosissani mieltäisin. Kyllä se niin hieno paikka on”. Kirjoituksessa viitataan siihen, että Mönkäre joutuu toimimaan ainakin muodollisen ratkaisijan roolissa työeläkejärjestelmän linjakysymyksissä, joissa Ilmarisella ja Varmalla on suuret taloudelliset intressit. Kirjoituksessa kysytään, miten Mönkäreeseen kiinnostus Ilmarisen toimitusjohtajan paikkaa kohtaan vaikuttaa hänen uskottavuuteensa alaa valvovana ja alan lainsäädäntötyöstä vastaavana ministerinä? Ei löytynyt Mönkäreelle vääntöä Ilmarisen toimitusjohtajaksi, mutta löytyi toki paikka Ilmarisen hallinnossa.

Tämä monimutkainen rakennelma valitsee itse sisältään keskeiset vallankäyttäjät. On palattu 1980-luvun Suomeen, jossa 100 keskeisintä yritysjohtajaa muodosti tarkkaan tärkeysjärjestykseen asettuneen verkoston. Arvojärjestys ratkaisi riitatilanteet. Arvojärjestys perustui myös asemaan muualla yhteiskunnassa, henkilökohtaisiin ominaisuuksiin ja keskinäisiin suhteisiin. Onhan mafiallakin omat kriteerinsä päättää kuka on suurin pomo.

Ei asetelma niin herkkua ole ay-miehillekään. Otetaan esimerkiksi Jouko Ahonen, joka istuu Varman hallituksessa. Ei kukaan tietenkään edes kuvittele, että Ahonen ymmärtäisi yhtään mitään hedge-rahastojen strategioista. Sen sijaan olettaisi hänen olevan hyvinkin kiinnostunut suomalaisen paperiteollisuuden kysymyksistä.

Eräs suuren yrityksen pääluottamusmies kertoi alkuvuodesta 2008 heidän suunnittelevan toimintapäivää tukeakseen Stora-Enson Kemijärven paperitehtaan säilyttämistä. Oli kuulemma törkeää, että kannattavaa tehdasta suljettiin Suomesta. Pääluottamusmies hämmästyi, kun kysyin oliko hän saanut Jouko Ahoselta luvan toimintapäivään?

Kerroin, että yksi asiasta päättänyt henkilö Stora-Enson hallituksessa oli Varman toimitusjohtaja Matti Vuoria yhtiön mandaatilla. Kuulemma hänellä ei ollut mitään huomautettavaa tehtaan sulkemisesta. Toisaalta Vuorian esimies Varman hallituksessa oli myös Jouko Ahonen. Hänelläkään ei ollut mitään sanottavaa Varman toimitusjohtajan toimista. Asiaa ei Ahosen mukaan kuulemma ollut lainkaan käsitelty Varmassa. Hallituksen jäsen Ahonen olisi varmaankin saanut asian esille, jos olisi halunnut. Mitä mieltä asioista ollaan, riippuu siis paljolti roolista, jossa kulloinkin esiinnyttään.

Jos ottaakin faktana sen, että Ahonen ja kumppanit eivät ymmärrä paljokaan sijoitusstrategioiden hienouksista, voinee olettaa palkkapolitiikan olevan tutumpaa. Siksi vaikuttikin surkuhupaisalta, kun demari paperimies Ahonen Ylen A-Studioon haastattelussa 8.11.2010 tiukasti puolusti työeläkeyhtiö Varman toimitusjohtaja Matti Vuorian miljoonapalkkaa ja bonuksia. Yhdeksi bonuksia kasvattavaksi tekijäksi Ahonen mainitsi sen, että onnistuu hankkimaan uusia asiakkaita Varmalle. Kysehän on todellisuudessa toiminnasta, josta ei ole mitään hyötyä järjestelmälle. Sama maksu maksettaisiin työeläkejärjestelmään joka tapauksessa. Tähän asiakkaiden haalimiseen

saatetaan käyttää merkittäviä määriä järjestelmän rahoja. Esimerkiksi eläkesäätiöitä purkamalla haaskataan satoja miljoonia euroja pääomia tällaisessa nollasummapelissä ja tällaiseen suorastaan kannustetaan bonusjärjestelmillä. Ahosen mielestä asia on aivan kunnossa. Toki vastaavanlaisia meriselityksiä on myös antanut STTK:n Leila Kostiainen, joka on kommentoinut hallituksen jäsenenä Ilmarisen toimitusjohtajan korkeita palkkioita ja bonuksia. Kovasti on heillä aate haalistunut työeläkeyhtiön lihapatojen äärellä.

Tässäkin kysymyksessä ilmenee työeläkeyhtiöiden ylimielisyys muun yhteiskunnan mielipiteisiin. Matti Vuorian bonuspalkkiota käsiteltäessä mediassa todettiin, että Varmassa oli vanha lyhytaikainen bonusjärjestelmä ja lisäksi oltiin tekemässä uutta pitkäaikaista bonusjärjestelmää. Varman hallituksen puheenjohtaja Sakari Tamminen vakuutti medialle, että etuudet eivät ole päällekkäisiä. Uusi järjestelmä leikkaa vanhan etuudet. Kun järjestelmien sisältö vihdoinkin helmikuussa 2011 julkaistiin, Helsingin Sanomat palasi 25.2.2011 asiaan. Artikkelissa todettiin Tammisen aikaisemmat puheet asiasta ja todettiin, etteivät ne pitäneet paikkaansa. Bonusjärjestelmät leikkasivat toisiaan vain vähäisessä määrin.

Asiaa tutkimalla huomaa erikoisen kytköksen Vuorian ja Tammisen välillä. Tamminen on Varman hallituksen puheenjohtajana Vuorian esimies päättämässä Vuorian palkasta. Vuoria taas on Rautaruukin nimitysvaliokunnan jäsenenä päättämässä Tammisen esimiehistä ja viimekädessä työsuhteen ehdoista. Kuka valvookaan ja ketä?

Ahonen joutui sylkykupiksi, koska suostui menemään televisioon puolustamaan päätöksiä. Toimittajat kertoivat julkisuuteen, että olivat pyytäneet liki 20 henkilöä ohjelmaan, ennen kuin saivat Ahosen suostumaan. Jostakin syystä suurin osa ay-väestäkään ei kehdannut julkisesti puolustaa miljoonapalkkioita ja omia kokouspalkkioitaan. Tempullaan Ahonen sai vihat niskoilleen ja joutui hyllylle. Muut ymmärsivät luikkia piiloon.

Näin syntyy siis Suomeen uusi rälssi, joka istuu työeläkeyhtiöiden hallituksissa päättämässä meidän asioistamme meidän rahojemme turvin ja ilman että me olisimme heitä siihen asemaan koskaan valinneet. Tällä asetelmalla on syvälliset vaikutukset suomalaisen yhteiskunnan ja elinkeinoelämän toimintaan. Ja ne vaikutukset eivät suinkaan ole mitenkään myönteisiä. Kuka tätä rälssiä valvoo?

11. Ote elinkeinoelämään

Tietenkin Suomessa on monia muunlaisiakin yrityksiä kuin pörssiyrityksiä. Millaisia sivuvaikutuksia tästä työeläkeyhtiöihin piilotetusta vallankäytöstä syntyy. Ulottuvuudet ovat yllättävän laajoja.

Ensiksikin kuvitellaan tilanne, jossa jokin työeläkeyhtiöiden valtaimperiumin ulkopuolella oleva yhtiö joutuu törmäyskurssille työeläkeyhtiöiden valtapiiriin kuuluvan yhtiön intressien kanssa. Hehän voivat esimerkiksi kilpailla samoista kaupoista tai urakoista. Työeläkeyhtiön näkökulmasta uhkana on paitsi valtarakennelman keikkuminen myös taloudelliset menetykset, jos jokin ulkopuolinen yhtiö heikentää sen tulosta ja sen omistamien osakkeiden arvoa. Millaisiin keinoihin kaiken vallan omaavat työeläkeyhtiöt voivat ryhtyä asemiaan puolustaakseen? Julkisuuteen tällaisia tapauksia on tullut vähän, mahdollisuus tällaiseen on kuitenkin selkeästi olemassa. Toisaalta kuka pystyy valvomaan työeläkeyhtiöiden toimintaa?

Tällainen keskitetty vallankäyttö ulottuu kaikkialle. Kuka voi rakentaa ja millaisia taloja? Suuria sijoittajia ovat työeläkeyhtiöt lähipiireineen. Sellaiset hankkeet, joita ne haluavat rahoittaa etenevät, muut eivät. Pian aletaan lähestyä tilannetta, jossa vain suurimmat vakuutusyhtiöt voivat sijoittaa

merkittävästi kiinteistöihin. Jos ei ole hakeutunut mafian suojelukseseen, voi kiinteistöt jäädä tekemättä. Kuka voi harjoittaa ja millaista toimintaa? Jos jonkin yrityksen kehitys on ristiriidassa työeläkeyhtiöiden edun kanssa, mitä tapahtuu? Edut eivät tosiasiallisesti saa olla ristiriidassa työeläkeyhtiöiden kanssa.

Yhtenä esimerkkinä asiassa on ollut eräs infrastruktuurihankkeisiin sijoittava rahasto. Sen edustajat ovat väittäneet, että heidän hankkeensa on jäissä, koska Varma ja Ilmarinen ovat päättäneet, ettei rahastoon tule sijoittaa. Muut pienemmät sijoittajat ovat noudattaneet isompien tahtoa. Oli totuus asiassa mikä tahansa, se kuvaa hyvin syntyneitä ongelmia.

Eläkeyhtiöiden otetta elinkeinoelämään voi havainnollistaa varsin hyvin tarkastelemalla sitä, miten paljon EK:n hallinnon keskeiset henkilöt ovat sitoutuneet työeläkeyhtiöiden hallintoon. Nopeasti käy selväksi, että EK:n toimiston henkilöistä tärkeimmillä on paikka työeläkeyhtiöiden hallinnossa. Leif Fagernäs oli Ilmarisen hallituksessa ja hänen seuraajansa Mikko Pukkinen peri tämän tehtävän vuoden 2011 alusta. Rantalan ryhmässä oleva EK:n lakiasianjohtaja Lasse Laatonen on Varman hallituksessa jne.

Myös luottamustehtävissä olevilla on merkittävä asema työeläkeyhtiöiden hallinnossa. Aikaisempi EK:n hallituksen puheenjohtaja Sakari Tamminen on Varman hallituksen puheenjohtaja. Hänen seuraajansa Ole Johansson on Varman hallituksen varapuheenjohtaja. EK:n hallituksen varapuheenjohtajista Kari Stadigh on myös Varman hallituksen jäsen. Muista EK:n hallituksen varapuheenjohtajista Matti Halmesmäki ja Reijo Karhinen ovat Ilmarisen hallituksen jäseniä ja Kari Jordan Varman hallintoneuvoston varapuheenjohtaja.

Muista EK:n hallituksen jäsenistä Karsten Slotte ja Kai Telanne ovat Varman hallituksen jäseniä ja Liisa Leino varajäsen. Timo Kohtamäki ja Riitta Tiuraniemi ovat Ilmarisen hallintoneuvoston jäseniä. Kari Savolainen on Eteran hallituksen jäsen.

Tätä kytkösten selvittelyä voisi jatkaa edelleen. On kuitenkin helppo havaita, että EK:n hallinto on tiukasti kietoutunut työeläkeyhtiöiden hallintoon. Mitä keskeisempi asema EK:ssa, sitä keskeisempi asema jommankumman suuren työeläkeyhtiön hallinnossa.

EK edustaa elinkeinoelämää. Kansalaisille tulee helposti mielikuva, että EK:ssa valtaa käyttävät Suomen elinkeinoelämän omistajat. Sen hallinto on kuitenkin miehitetty yritysten palkatulla johdolla, joista harvat ovat merkittäviä elinkeinoelämän omistajia. Se ei sinänsä olisi erikoista, jos heidän taustallaan olisivat elinkeinoelämän omistajat, jotka valvovat EK:n toimintaa. Sellaisia omistajia ei kuitenkaan ole.

Sen sijaan elinkeinoelämän keskeisiä omistajia ovat Suomessa työeläkeyhtiöt. Tähän omistukseen ja sen merkitykseen palataan myöhemmin. Kun EK:n hallinto ja työeläkeyhtiöiden hallinto kietoutuvat totaalaisesti toisiinsa, syntyy vaarallinen kytkös. Elinkeinoelämän edustajat yritysten hallinnossa eli palkkajohtajat tunkevat itsensä työeläkeyhtiöiden hallintoon. Toisaalta työeläkeyhtiöt käyttävät merkittävää omistajavaltaa Suomessa. Palkatut rengit ovat ottaneet omistajan roolin. Siis kuka valvoo ja ketä? Entä jos työeläkeyhtiöiden toiminta osoittautuisikin Suomen kannalta vahingolliseksi? Voisiko siihen elinkeinoelämän puolelta edes puuttua, kun EK:n keskeiset henkilöt ovat sitoutuneet työeläkeyhtiöiden asioiden edistämiseen? Puuttuminen työeläkeyhtiöiden toimintaan voisi vahingoittaa heidän omaa asemaansa.

VALVONTA

12. Valvojan rooli

Onhan työeläkejärjestelmällä ainakin muodollisesti valtiollinen valvojansa. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (STM) vastasi aluksi lainsäädännöstä ja valvonnasta, sitten tekninen valvonta eriytettiin 1999 vakuutusvalvontavirastoon. Vakuutusalan innokkaasta vastustuksesta huolimatta vakuutusvalvonta yhdistettiin 2009 alussa finanssivalvontaan. Se seuraa teknisiä seikkoja. Järjestelmän perusteet ovat finanssivalvonnan toimialueen ulkopuolella.

Kilpailulainsäädäntö koskee työeläkejärjestelmääkin. Sen osalta asioita seuraa Kilpailuvirasto. Se on useita kertoja kiinnittänyt huomiota kilpailuongelmiin työeläkejärjestelmässä. Siitä ei ole seurannut käytännössä mitään.

Todellisissa linjakysymyksissä ratkaiseva taho on STM. Se muodollisesti esittelee lainsäädännön eduskunnalle, antaa asetuksia sekä vahvistaa laskuperusteet. Mikä on STM:n todellinen valta asiassa?

Aloitetaan tarkastelemalla resursseja. Työeläkejärjestelmän hallintokustannukset vuositasolla (sisältäen Eläketurvakeskuksen kustannukset) on yli 500 miljoonaa euroa. Kustannukseen sisältyvät myös käytännön toiminnan kustannukset. Ne kuitenkin tuottavat vakuutusyhtiöille asiantuntemusta alalla. Hallintoon tarvittava raha ei koskaan ole ollut työeläkejärjestelmässä ongelma.

Vakuutusyhtiöillä on käytännössä hallintokulujensa suhteen verotusoikeus yrityksiin. Ne päättävät itse, paljonko ne perivät yrityksiltä hallintokulujaan varten. Monimutkaisessa maksuviidakossa yritykset harvoin edes tajuavat hallintokulujen suuruutta. Maksut ovat reilusti mitoitettut ja yleensä kaikkea ei tarvita. Ylijäämät voidaan palauttaa hyvityksinä ja vakuutusyhtiöt markkinoivat tätä palautusta osoituksena tehokkuudestaan.

Esimerkiksi Työeläkevakuuttajat Tela:n lobbarit kirjoittelevat lehtiin juttuja, joissa väittävät ylijäämien palauttamisen olevan osoitus järjestelmän tehokkuudesta. Siis peritään ylimitoitettuja maksuja ja palautetaan ylijääneet varat ja sanotaan palautuksen olevan tehokkuutta. Tällainen tehokkuuskäsite ei taida olla käytössä enää muualla kuin työeläkesektorissa. Julkishallinnossakin tällainen propaganda on häveliäästi heitetty pois. Tehokkuutta riittää jatkossakin. Jos kulut kasvavat hallitsemattomasti ja maksut eivät riitä, voidaan maksua nostaa laskuperusteissa vakuutusyhtiöiden omilla päätöksillä. Ja taas riittää tehokkuutta.

Joskus ihmetellään, mihin vakuutusyhtiöt kuluttavat nämä rahat? Tietenkin toimintaan kuluu normaalistikin rahaa, varsinkin kun järjestelmän rakenne ja hallinto on kehitetty äärimmäisen monimutkaiseksi. Kuitenkin eri analyyseistä tiedetään, että esimerkiksi julkisen sektorin laitokset käyttävät hallintobyrokraatiaan huomattavasti vähemmän rahaa kuin työeläkevakuutusyhtiöt. Niissä oli pitkään käytössä aika alkeelliset tietojärjestelmät ja eläkepäätöksiä valmisteltiin pitkään käsityönä. Ero kustannuksissa on vaikeasti selitettävissä.

Toisaalta tiedetään, että työeläkeyhtiöiden hallintoaan varten käyttämä raha on volyymeihin nähden yleensä suurempi, kuin paljon pienemmissä eläkesäätiöissä. Yleensä pienissä yksiköissä kulut ovat suurempia kuin isoissa, koska ne eivät hyödy skaalaeduista. Ilmiötä kutsutaan suuruuden ekonomiaksi. Eläkesäätiöissä on kuitenkin kaikki ne toiminnot, jotka suuremmista yhtiöistäkin

löytyvät. Molemmissa esim. varojen sijoittamiseen liittyvät kulut kirjataan sijoitustoiminnan kuluksi eikä hallintokuluksi. Siten työeläkeyhtiöiden hallinnon kalleus on hankalasti selitettävissä.

Ilmeinen selitys on, että vakuutusyhtiöissä on kallis markkinointi- ja lobbauskoneisto, joka nielee suuret summat rahaa. Tämä koneisto kamppailee siitä, mikä yhtiö saa periä yrityksiltä niiden eläkemaksut. Eläkemaksu sinänsä maksettaisiin lain perusteella joka tapauksessa johonkin työeläkelaitokseen, joten mitään tuottoa järjestelmän kannalta katsottuna tähän ei sisälly. Kyse on puhtaasti nollasummapelistä, jota rahoitetaan työeläkemaksulla.

Oma ulottuvuutensa asiassa on se, että työeläkevakuutusyhtiöt toimivat tiiviinä osana vakuutuskonserneja. Aikaisemmin ne julkaisivat konsernitilinpäätöksiäkin, mutta sittemmin valvoja on kieltänyt niiden julkaisemisen (vaikka niitä varmaan edelleen tehdään). Toiminnassa on useita ongelmallisia kohtia myös EU-lainsäädännön kannalta. Suomen EU-sopimuksessa määriteltiin työeläkejärjestelmä sosiaaliturvajärjestelmäksi. Sen sijaan muu vakuutustoiminta on EU-lainsäädännön alaista ja EU:n kilpailulle avointa vakuutustoimintaa.

Siksi periaatteessa pitäisi tehdä tarkka ero työeläkevakuutuksen ja muun vakuutustoiminnan välillä. Todellisuudessa samat myyntimiehet vakuutuskonserneissa markkinoivat sekaisin eri vakuutuksia. Henkivakuutusyhtiö Kalevan vuosikertomus vuodelta 2001 kertoo asiasta suorasukaisesti: ”Työeläkeyhtiö Varma-Sammon yhteyspäälliköillä on merkittävä rooli yritysten lisäeläkeratkaisujen myynnissä.”

Työeläkeyhtiöt maksavat tästä toiminnasta palkkioita markkinointia hoitaville vakuutusyhtiöille ilman, että kukaan olisi säädellyt palkkioiden määriä ja niitä ei myöskään ole julkistettu. Esimerkiksi vakuutusmeklaripiireissä on pitkään väitetty, että työeläkevaroilla subventoidaan muita vakuutusyhtiöitä. Jos näin tapahtuu, asia on EU-lainsäädännön vastaista.

Pohditaan sitten valvonnan voimavaroja. Verrataan vakuutusyhtiöiden loputtomia resursseja resursseihin STM:ssä, jonka pitäisi olla julkisen puolen vastapuoli vakuutusyhtiöille ja kontrolloida niiden toimintaa. STM on jatkuvan budjettipaineen kohteena, osana valtion kuuluisaa tuottavuusohjelmaa. Resursseille on asetettu katto, joka edellyttää jatkuvaa henkilöstön vähentämistä. Todellisuudessa STM:ssä ei ole montakaan henkilöä, joka käsittelisi työeläkejärjestelmän asioita. Kun työeläkeyhtiöt kuluttavat hallintoonsa vuosittain 500 miljoonaa euroa, STM ehkä joitakin satoja tuhansia.

Tässä valossa vaikutti suorastaan koomiselta kun STM:n uusi ylijohtaja Outi Antila kertoi julkisuudessa, että STM aikoo ottaa työeläkejärjestelmän asioiden valmistelun itselleen. Sillä ei ole asiasta kokemusta eikä siihen resursseja.

Ei olekaan mitenkään omituista, että työeläkealaa koskevat lait kirjoitetaan työeläkeyhtiöissä ja lähetetään sitten STM:ään voimaan saatettavaksi. Kesti jonkin aikaa, ennen kuin vakuutusyhtiöt älyivät, että vaikuttaa kummalliselta kun STM:n lakitiedostoista löytyy vakuutusyhtiön valmistelijan nimi. Nyt ovat yleensä muistaneet putsata tiedostot tällaisista lipsahduksista.

Nopeasti vakuutusala on ehtinyt uuden valvojansa ”syleillä kuoliaaksi”. Nyt uusi ylijohtaja esittää julkisuudessa uudenlaista työnjakoa. Ala eli vakuutusyhtiöt valmistelevat työeläkealan lainsäädännön. STM sitten päättää, milloin vakuutusyhtiöiden kirjoittamat lait saatetaan voimaan.

STM:n resurssien heikkous ei suinkaan ole sattumaa. Työmarkkinamiehet molemmilla puolilla ovat avoimesti todenneet, että STM:n pitää pysyä heikkona. Silloin se ei pääse sekaantumaan asioihin ja

vallankäyttöön. Poliittiset päättäjät ovat tukeneet tätä linjaa omilla resurssipäätöksillään. Valtiolla on kyllä enemmänkin resursseja valvontaa varten finanssivalvonnassa. Sen keskeisin tehtävä on kuitenkin valvoa olemassa olevien sääntöjen noudattamista. Työeläkejärjestelmän yleinen ohjaus on STM:llä.

Toinen STM:n ja laajemmin valvonnan heikko kohta on asiantuntemuksen puute. Kyvykkäiden ihmisten ei sallita toimivan valvojana. Jos muuten ei asiat ratkea, kyvykkäämmät valvojat palkataan vakuutusyhtiöön. Hauska kertomus vakuutusvalvonnasta kertoo nuoresta aktiivisesta työntekijästä, joka alkoi penkoa asioita liian perusteellisesti. Vanhempi viranhaltija joutui opastamaan nuorempaansa. ”Jos jatkat samaa tyyliä, et ikinä pääse töihin vakuutusyhtiöön”.

Mikään järjestelmä ei toki ole täydellinen. Joskus valvojaksi päätyy ihmisiä, jotka odotuksista huolimatta yrittävät toimia kuten normaalilta virkamieheltä yleensä edellytetään. Varsin pian he yleensä huomaavat, että asia on varmistettu useammalla eri tavalla. Virkamiehen yläpuolella olevat poliitikot pysäyttävät sopimattoman toiminnan.

Asioiden arviointi laillisuuden näkökulmasta on tärkeä ulottuvuus. Tässä suhteessa työeläkejärjestelmää ei parhaalla tahdollakaan voi sanoa onnistuneeksi ratkaisuksi. Taisipa pitkän linjan demarivaikuttaja Matti Louekoski toimiessaan alan selvitysmiehenä tokaista: ”Ei tällaisen järjestelmän perustaminen nyt olisi laillista ja mahdollista, mutta kun se on olemassa sen kanssa pitää elää”. Siis lait eivät koskekaan työeläkejärjestelmää.

13. Pienyritykset jäävät jalkoihin

Työeläkejärjestelmän vallankäytön suunta selviää hyvin, kun katsoo suurimpien työeläkeyhtiöiden hallituksia. Niissä on muiden saman konsernin vakuutusyhtiöiden ja työmarkkinamiesten lisäksi lähinnä suuryritysten johtajia. Kun he eivät ole profiloituneet eläkejärjestelmän specialisteiksi, heidän mukana olollaan on tietenkin muut syyt. Tähän teemaan palaamme tarkemmin myöhemmin. Yksi ilmeinen seikka on vahtia oman firman taloudellista etua. Kenen kanssa työeläkeyhtiö tekee ”sopivia” kiinteistökauppoja tai turvaa omistusjärjestelyjä? Selkeä ilmiö on se, että toiminta perustuu osin suurten yritysten edunvalvontaan.

Työeläkeyhtiöiden hallinnoimista varoista keskimäärin n. 40% on ns. päättyneitä vakuutuksia eli vastuita sellaisille yrityksille, jotka eivät enää ole vakuutusyhtiön asiakkaita. Osuus vaihtelee yhtiöittäin. Vakuutusyhtiön asiakkaina olevien varoista arviolta 30% on suuryritysten ja 70% pienten ja keskisuurten yritysten varoja. Osuus vaihtelee yhtiöittäin ja riippuu siitä, mihin raja asetetaan. Perusasetelmaan sillä ei ole merkitystä. Kumpaakaan lukua eivät vakuutusyhtiöt julkaise.

Siis suuryritysten varoja on vakuutusyhtiössä tosiasiaa n. 20% ja loppu 80% on entisten asiakkaiden ja pienyritysten osuutta. Kuitenkin työeläkeyhtiöiden hallituksissa istuu korostetusti suuryritysten johto. Heidän käsissään on mahdollisuudet päättää muiden tahojen ”omistamien” rahojen tuottojen jakamisesta. Pelattavissa oleva rahamäärä saattaa olla viisinkertainen päättäjien omien yritysten osuuteen verrattuna.

Pienille yrityksille järjestelmässä on tarjolla vain maksajan rooli, toisaalta niillä ei ole tarjolla vaihtoehtoja. Hyvä esimerkki tästä on järjestelmän yrityksille tarjoama rahoitus. Aikaisemmin järjestelmän rahoitus perustui suuressa määrin lainarahoitukseen, takaisinlainaukseen (yrityksellä oikeus saada lainaa eläkelaitoksesta) ja sijoituslainaukseen (vakuutusyhtiö päättää lainasta ja sen ehdoista). Kun sijoituspolitiikka muuttui, lainanannon merkitys yritysrahoituksessa romahti,

osakesijoitukset nousivat keskeiseen asemaan. Niitä ei tehdä pienyrityksiin vaan ensisijassa suurimpiin pörssiyhtiöihin.

Hyvä esimerkki pienyritysten kohtelusta oli ns. tasoitusvastuu. Se on erä, joka on tarkoitettu tasoittamaan eläkemaksujen ja eläkemenojen vuotuista heilahtelua. Yhtenä vuonna maksut voivat olla suuremmat kuin menot, seuraavana vuonna tilanne on päin vastainen. Järjestelmä on kopioitu vahinkovakuutusyhtiöiltä, eikä ammatti-ihmisten piirissäkään olla yksimielisiä koko järjestelmän tarpeellisuudesta työeläkeyhtiöissä. Niissähän maksut ovat lakisäätteisiä ja mahdolliset vajeet voidaan tasoittaa seuraavan vuoden maksuilla ja ylijäämät hoitaa palautuksilla..

Työeläkeyhtiöt olivat keränneet tällaisia maksuja pieniltä ja keskisuurilta yrityksiltä useita miljardeja. Esimerkiksi työkyvyttömyyseläkkeissä ylijäämää oli 1,5 miljardia. Maksut määrää vakuutusyhtiö ja menot määräytyvät pääasiassa väestön terveydentilan mukaan. Kun mukana on käytännössä suurin osa suomalaisesta työssä käyvästä väestöstä, on selvää, ettei näissä tekijöissä esiinny kovin suuria vuotuisia vaihteluita. Tällaisten menojen ja maksujen mitättömiä vaihteluita kattamassa oli varaus, joka vastasi usean vuoden koko maksua. Suomen yrittäjät protestoivat asiaa mm. Suomen Kuvalehdessä julkaistussa uutisessa.

Sen nosti esille näyttävästi Ylen uutislähetys 1.11.2005. Uutiset totesi, että eläkemaksujen perinnässä on paljastunut harvinaisen suuri virhe. He kysyivät Eläketurvakeskuksen osastopäälliköltä, onko järjestelmässä koskaan aikaisemmin tapahtunut näin suurta virhettä? ETK:n vastaus että ei ole. Ohjelmassa todettiin, että 1,5 miljardia joudutaan palauttamaan palkansaajille ja yrityksille.

Asia sai aikaan keskustelua myös lehtien yleisönosastoissa. Helsingin Sanomissa Työeläkevakuuttajien toimitusjohtaja Esa Swanljung vastasi 23.11.2005 kirjoituksiin kiistämällä, että maksuja olisi peritty väärin. ”Ennusteet työkyvyttömyyskehityksestä eivät toteutuneet ja hyvää kehitystä ei ole osattu ennustaa oikein.”

Suomeksi sanottuna pienyrityksiltä oli peritty miljardeja liikaa tällaisia maksuja. Asia pysyi edelleen julkisuudessa mm. Suomen Yrittäjien toimesta. Asia oli esillä esimerkiksi Ylen Silminnäkiä-ohjelmassa 11.5.2006. Julkista näkyvyyttä asialla siis oli runsaasti. Kuitenkin vakuutusyhtiöt palauttivat asiakkailleen vain murusia liikaa kerätystä varauksesta.

Vastikään menneen laman ajalta olisi mielenkiintoinen laskentatehtävä, millaisia vaikutuksia pienyrityksissä olisi ollut tämän 1,5 miljardin palauttamisella niihin pahimpana lamakautena - työvoimakustannuksia alentamaan? Paljonko sillä olisi ollut elvyttävää vaikutusta, paljonko olisi turvattu työpaikkoja? Työpaikkoihin vaikutus olisi varmaankin ollut kymmenissä tuhansissa.

Tällaista ei tehty. Valtion toteuttama elvytys toteutettiin veronmaksajien kustantamalla velkarahalla. Työeläkeyhtiöt pitivät kaappaamansa rahat. Rahat ovat vuonna 2011 vieläkin pääosin palauttamatta. Vakuutusyhtiöt väistelivät aikansa palautusvaatimuksia ja palauttivat lähinnä symbolisia eriä. Nyt laman sijoitustappioiden syötyä vakuutusyhtiöiden pelipääomat näitä varauksia ollaan asteittain nielaisemassa vakuutusyhtiöiden pääomiin pelikassan täytteeksi. Idea sinänsä ei ole uusi, mutta nyt ideaa ollaan toteuttamassa. Ideat on kirjattu sosiaali- ja terveysministeriön selvitysraporttiin 2010:14.

Pienyritykset, joista pitäisi kasvattaa uutta yritystoimintaa Suomeen ja joilla on merkittävä rooli työllistäjänä Suomessa, ovat joutuneet maksumiehen rooliin ja eläkejärjestelmän päätöksenteko tapahtuu aivan muiden tahojen ehdoilla.

Kun Suomi siirtyi Euroon, myös työeläkejärjestelmälle annettiin uusi tehtävä. Sen rahastoihin parkkeerattiin ns. EMU-puskurit, joiden määrä oli miljardeja euroja. Kun valuuttamuutoksen vuoksi ei enää olisi mahdollista devalvoida, näillä puskureilla voitaisiin vaikeassa tilanteessa elvyttää Suomen taloutta. Varsinkin ay-liike vaati näkyvästi EMU-puskureita. Ne olivat varauksia, jotka tehtiin työeläkejärjestelmään ja työttömyysturvajärjestelmään. Niiden kokonaismääräksi suunniteltiin 6,5 miljardia euroa, suurin osa 4,5 miljardia siitä työeläkejärjestelmään.

Kun jokin vuosi sitten ajaututtiin lamaan, eivät työeläkevakuutusyhtiöt halunneet käyttää puskureita siihen tarkoitukseen, johon ne oli kerätty. Suomessa elvyttiin veronmaksajien rahoilla ottamalla valtiolle lisää lainaa. Valtion nopea velkaantuminen alkaa jo edetä sellaista vauhtia, että on syytä pohtia missä vaiheessa rahoittajat ja luottoluokittajat alkavat huolestua siitä. Kun Kataiselta eduskunnassa kysyttiin, miksei EMU-puskureita käytetä, vastasi tämä että sellaiset rahat eivät riitä mihinkään. Olisi luullut kuitenkin, että ne olisivat olleet merkittävä lisä elvytykseen. Ja sitten 26.11.2009 Varman hallituksen puheenjohtaja Sakari Tamminen vaati (Talouselämä 27.11.2009) valtion ja kuntien menojen leikkauksia. Julkisen sektorin, erityisesti kuntien holtiton taloudenpito johti velkaantumiseen. Pitäisikö Tamminen logiikka ymmärtää niin, että kun työeläkeyhtiöt itse aiheuttamastaan sijoituskriisistä selvitäkseen pitävät ennalta varatut elvytysrahat, sen seurauksena on valtion karsittava menojaan: eri toimintoja on supistettava ja etuuksia leikattava.

Syykin vakuutusyhtiöiden haluttomuuteen käyttää EMU-puskureita siihen tarkoitukseen, johon ne oli kerätty, selvisi pian. Vakuutusyhtiöt ajautuivat selvitystilan partaalle ja valtio joutui pelastamaan ne poikkeuslailla. Tässä poikkeuslaissa työeläkeyhtiöiden vakavaraisuutta tuettiin merkittävästi EMU-puskureilla. Niistä yli 2,5 miljardia oli sidottu vakuutusyhtiöiden pelastuspakettiin. Kun työeläkeyhtiöiden olisi pitänyt tukea Suomen elvyttämistä sitä varten varatuilla miljardeilla, ne hankkiutuivat vaikeuksiin ja käyttivät rahat itsensä pelastamiseen. Varsin luotettava tukipilari suomalaisessa yhteiskunnassa.

Eduskunnan talousvaliokunnan puheenjohtaja Jouko Skinnari halusi 10.2.2009 selvitetävän, onko niin sanottujen EMU-puskureiden käytössä noudatettu aikanaan tehtyjä sopimuksia. Hänen mielestään oikeuskanslerin pitäisi käydä läpi päätökset ja millä tavalla käytännössä toteutetaan alkuperäinen tahto.

Mitään ei tapahtunut. Poliitikot tyytyivät vain jupisemaan itsekseen. Tietenkin voi kysyä, oliko tällaisessa järjestyksessä alkuaankaan mitään järkeä? Aikaisemmin valuuttapolitiikan käytöstä talouden ohjaamiseen päätti Suomen hallitus ja Suomen Pankki. Uudessa mallissa korvaava menetelmä (puskurit) oli yksityisoikeudellisten vakuutusyhtiöiden taseessa. Päätösvalta uudeltaisesta ”valuuttapolitiikasta” oli luisunut viranomaisilta vakuutusyhtiöille ja työmarkkinajärjestöille. Ne taas pitivät rahat pääominaan ja laittoivat veronmaksajat maksamaan elvytyksen.

14. Miksi ETK ei voi olla valtion laitos?

Hiljattain sosiaali- ja terveysministeriö asetti selvitysmies professori Arvo Myllymäen pohtimaan Eläketurvakeskuksen asemaa. Hän päätyi selvityksissään varsin loogisiin johtopäätöksiin. Eläketurvakeskuksella oli siksi paljon viranomaisluonteisia tehtäviä, että sen nykyinen oikeudellinen asema ei ole kaikilta osin selvä. Hänen mukaansa Eläketurvakeskuksen viranomaistehtävät ovat ongelmallisia uuden perustuslain kannalta. Perustuslaki kieltää merkittävän

julkisen vallan delegoinnin muille kuin viranomaisille. Hänen ehdotuksensa oli, että Eläketurvakeskuksesta tehdään sosiaali- ja terveysministeriön alainen virasto.

Päällisin puolin ehdotus vaikuttaa varsin neutraalilta edunsaajien ja maksajienkin näkökulmasta. Kyseessä on paljolti eläkelaitosten väliseen kustannusten jakoon liittyviä selvityksiä tekevä, rekisterien ylläpidosta vastaava ja eläkealan tutkimustoimintaa harjoittava laitos. Ei siis ole kovin näkyvää syytä, miksi ehdotus herättäisi valtaisa intohimoa eläkevakuutusyhtiöitä ehkä lukuun ottamatta.

Ehdotuksen saama vastaanotto oli kuitenkin tyrmäävä. Helsingin Sanomat uutisoi ehdotuksesta ja sen vastustuksesta 19.9.2009. EK:n Vesa Rantahalvari nimitti ehdotusta Eläketurvakeskuksen sosialisoinniksi ja SAK:n Kaija Kallinen sanoi olevansa esityksestä ”shokeerattu”. Sitä vastustivat tietenkin myös vakuutusyhtiöt. Helsingin Sanomat luonnehti pääkirjoituksessaan 21.9.2009 asiaa niin, että kyse on vallasta, joka ulottuu mahtavankokoiseen maksutuloon ja vielä mahtavampiin rahastoihin.

Kukaan ei oikeastaan uskaltanut kiistää sitä, että nykyinen hallintomalli on lainsäädännön ja perustuslain kannalta vähintäänkin kyseenalainen. Kritiikki totesi, että vaikka järjestelmä olisikin lain kannalta arveluttava, ei pidä puuttua toimivaan järjestelmään ja Eläketurvakeskuksen hallintomalliin ei saa kajota. Perustuslaki ei siis koske työeläkejärjestelmää? Miksi ihmeessä esiin nousi tällainen aggressiivinen reaktio asiassa, joka päällisin puolin vaikuttaa edunsaajien kannalta varsin neutraalilta asialta?

Asian huipennuksena voi pitää Helsingin Sanomien 17.11.2009 uutisoimaa episodina. Professori Myllymäki oli lupautunut ETK:n järjestämille työeläkepäiville yhdeksi pääesiintyjäksi. Hän siis esitti selvityksessään ETK:n siirtämistä ministeriön yhteyteen, mitä ”työeläkepapisto” kutsui sosialisoinniksi ja myös ETK tyrmäsi esityksen. Sen jälkeen ilmeni ”yhteensattumia”, joiden vuoksi emeritusprofessori Myllymäen esitys työeläkepäivillä peruuntui.

Nykyinen hallintomalli, jossa Eläketurvakeskuksen hallintoa käytännössä johtavat eläkevakuutusyhtiöt ja työmarkkinaosapuolet, tarjoaa keinon valvoa sitä, mitä Eläketurvakeskus eri asioista on mieltä. Sen on tietenkin kuunneltava ja toteltava hallitsijoitaan.

Yksi tyypillinen esimerkki Eläketurvakeskuksen roolista on ns. eläkekatoon liittyvät kannanotot. Se tarkoittaa sitä, että ilman minkäänlaista ylärajaa suurituloisimmatkin saavat samanlaisen eläkkeen karttuman kuin tavalliset duunaritkin kaikista ansiotuloistaan. Käytännössä asia koskee vain hyvin suurituloisia. Tuloraja josta työeläkkeen karttumaa rajoitettaisiin eläkekatoilla on käytännössä niin korkea, alimmillaankin tasoa 5000-10000 euroa kuukaudessa, että se koskisi suhteellisen harvoja ihmisiä. Nykyään Suomessa 2000 euroa kuukaudessa eläkettä saava kuuluu eläkkeensaajien ylimpään kymmenesosaan. Nykyisen mallin turvin esimerkiksi 200.000 euroa kuukaudessa ansaitseva yritysjohtaja voi saavuttaa 120.000 euroa kuukaudessa tasaisen lakisääteisen työeläkkeen. Lisäksi tulevat tietenkin johtajasopimuksen perusteella saatavat muut lisäeläkkeet. Voi arvata, että nykyinen malli ei ole kovinkaan suosittu kansalaisten keskuudessa.

15.4.2009 Helsingin Sanomat uutisoi, että ministeri Liisa Hyssälä selvittää, onko suomalaisessa työeläkejärjestelmässä tarvetta eläkekatoon. Selvitys pyydettiin Eläketurvakeskukselta. Kansainvälisesti tällainen eläkekaton puuttuminen on varsin harvinaista. Jopa kapitalismin kultamaassa USA:ssa lakisääteiselle eläkkeelle on katto. Sitä korkeampi eläketaso on hankittava lisäeläkejärjestelyillä. Eläkekaton puuttuminen on maailmalla hyvin harvinaista. Suomen lisäksi sellainen järjestely on Virossa, mistä lienevätkään kopioineet systeeminsä.

Vuonna 2009 Eläketurvakeskus julkisti eläkekattoa koskevan tutkimuksen. Tutkimus oli tosiasiasa vanhojen selvitysten uudelleen lämmittelyä, ja yllättäen Eläketurvakeskus päätyi tutkimuksessaan siihen, että eläkekaton puuttuminen oli maailmalla yleinen asia ja toisaalta se oli erittäin toivottava ja hyvä piirre. Raportissa mainittiin 14 maata, joissa oli eläkekatto ja 6 maata, joista väitettiin puuttuvan eläkekatto (mm. Suomi ja Viro). Näistä kuudesta maasta puolet oli sellaisia, ettei niissä ollut eläkekattoa koska käsite ei ollut mielekäs (maassa oli esim. tasaeläke).

Kun eläkealaa tutkijankin taustan omaavana luki Eläketurvakeskuksen julkisuudessa ylistetyn raportin, ei se ehkä vastannutkaan mainettaan. Ammattitutkijalla olisi siihen paljonkin sanottavaa, kyse oli pikaisesti kokoon kyhätystä rauhoittelupaperista. Tutkimuksesta paistoi ilmi, että Eläketurvakeskus oli saanut tehtävän tyrmätä eläkekattokeskustelu.

Eläketurvakeskus päätyi tulkinnoissaan siihen, että eläkekaton puuttuminen on varsin yleinen asia maailmalla. Edellä jo todettiin, että väite on vähintäänkin kyseenalainen, mahdollisesti virheellinen. Eläkekaton puuttuminen lakisääteisestä järjestelmästä on maailmalla harvinaista.

Edelleen tutkimuksessa keuhuttiin sitä, että mahdollisen eläkekaton ylittävistä eläkkeistä maksettavat eläkemaksut parantavat järjestelmän rahoitustilannetta. Tämäkin johtopäätös on täyttä puppua. Eläketurvakeskus tuntee hyvin ns. sosioekonomisen kuolevuuden eli tuttavallisemmin rahakuolevuuden. Se tarkoittaa, että raha kuolee järjestelmästä hitaammin kuin väestö. Suurimpia eläkkeitä saavat henkilöt elävät keskimäärin useita vuosia vanhemmiksi kuin pienituloiset. Siten heidän eläkkeistään maksetut maksut eivät kata heidän eläkekustannuksiaan edes samassa määrin kuin pienituloisilla. Nämä eläkkeet siis syövät järjestelmän rahoitus pohjaa ja tosiasiasa pienituloiset työntekijät maksavat osittain suurituloisten eläkkeitä. Voi arvailla millaisia jännitteitä syntyy, kun koko työuransa pienillä pätkätoilla elättävät huomaavat, että he subventoivat maksuillaan yli 100.000 euroa kuukaudessa ansaitsevan yritysjohtajan työeläkettä.

Kaikkein koomisinta eläkekaton puuttumisen puolustamisessa oli takavuosina tutkijoilta tilatut selitykset, joissa perusteltiin eläkekaton puuttumista eläkeläisten tulonjaon tasaisuudella Suomessa kansainvälisesti vertailtuna. Suomessa ei ollut eläkekattoa ja Suomessa oli hyvin tasainen eläkeläisten tulonjako. Siispä niiden täytyi liittyä toisiinsa. Jos Suomessa olisi ollut eläkekatto, olisivat hyvätuloiset puhkaisseet sen lisäeläkkeillä ja siksi olisi saatu epätasa-arvoisempi tulonjako.

Väitteet olivat tietenkin puppua, kuten asiaa ymmärtävät hyvin tiesivät. Suomessa eläkeläisten tasainen tulonjako perustui keskitettyihin pieniä palkkaeroja suosiviin työmarkkinaratkaisuihin, verotuksen tuloja tasaavaan vaikutukseen sekä kansaneläkkeeseen. Nyt tasainen tulonjako on poissa muodista ja tätä argumenttia ei enää usein käytetä. Aikoinaan jotkut tutkijat saivat rahoitettua toimintaansa näilläkin satukertomuksilla.

Miksi siis pientä kansanosaa koskevaa eläkekaton puuttumista niin innokkaasti puolustetaan? Kyseinen kansanosa varmaankin saisi yleensä neuvoteltua itselleen paremman eläketurvan muuta kautta. Syyt ovat tietenkin varsin raadollisia. Tällaisella järjestelyllä voidaan lisätä ylimmän yritysjohtajan sitoutumista työeläkejärjestelmään ja sen puolustamiseen. Toinen ja varmaankin tärkeämpi syy on verotus. Työeläkeyhtiöissä päättäjinä ovat yritysjohtajat, joita asia lähinnä koskee. Kautta historian kaikki rälssit ovat tavoitelleet verovapautta.

Nyt työeläkkeen kautta toteutettu eläke on suurituloisimmille verovapaa etu ilman mitään ylärajaa. Sitä verotetaan vasta eläkkeellä ollessa, jolloin tulot yleensä ovat pienempiä ja progressio matalampi. Toisaalta eläkemaksut ovat automaattisesti verotuksessa vähennyskelpoisia yrityksille.

Valtio tukee verotuksella näitäkin eläkkeitä samoin kuin muitakin työeläkkeitä. Jos samat etuudet toteutettaisiin vapaaehtoisina lisäeläkkeinä, olisi edessä jatkuva taiteilu verosäännösten kanssa. Edelleen etuuksien järjestäminen olisi altis poliittisille intohimoille ja asiasta jouduttaisiin olemaan jatkuvasti hattu kädessä kerjäämässä ymmärrystä poliitikoilta. Se vaikuttaisi valta-asetelmiinkin Suomessa.

Toki on myönnettävä, että eläkekatto on suomalaisessa eläkekysymyksessä melko marginaalinen ilmiö. Se kuitenkin on hyvä esimerkki siitä, mikä merkitys on sillä että Eläketurvakeskus on työeläkeyhtiöiden ja työmarkkinamiesten eikä valtion hallinnassa. Vakuutusyhtiöt saavat sellaisia tutkimustuloksia kuin haluavat. Se osaltaan selittää aggressiivisuutta, jolla nykyistä järjestelyä puolustetaan.

Onhan Eläketurvakeskuksen pitämiselle nykyisissä käsissä muitakin syitä kuin edellä kuvattu esimerkki. Jos eläketurvakeskus muuttuisi valtion kontrollissa olevaksi yksiköksi, siirtyisi sen mukana myös melkoinen määrä tietoa ja osaamista valtion kontrolliin. Tämähän on perinteisesti ollut visio, joka on kauhistuttanut työmarkkinamiehiä. Se olisi valtiolle sama kuin jos sokea saisi näkönsä takaisin. Valtio voisi tuottaa tutkimuksia eläkejärjestelmän tilasta omista lähtökohdistaan. Ne voisivat olla joskus aika karua luettavaa.

Edelleen Eläketurvakeskuksen kontrollissa oleva valtaisa tietoaaineisto olisi valtion käsissä. Se voisi tuottaa oivalluksia, joita ei haluta syntyvän. Siksi siis nykyinen malli on säilytettävä, vaikka kukaan ei oikeastaan kiistäkään sen lainvastaisuutta.

Työeläkeyhtiöissä oli kuitenkin aidosti hätä siitä, että Eläketurvakeskus liukuu pois niiden valtapiiristä. Varman ja Ilmarisen asemaa ETK:n hallinnossa vahvistettiin vuonna 2007 pudottamalla muut työeläkeyhtiöt ja eläkesäätiöt pois ETK:n hallituksesta. Huoli ETK:n asemasta lienee ollut yhtenä syynä, kun monia eläketurvakeskuksen hallinnoimia ja omistamia tietojärjestelmiä ja rekistereitä yhtiöitettiin. Näissä yhtiöissä työeläkeyhtiöt olivat pääomistajia. Jos eläketurvakeskuksesta tulisi valtiollinen elin, olisivat tietojärjestelmät ja rekisterit yhtiöissä valtion ulottumattomissa.

15. Läpinäkymätön viidakko

Työeläkejärjestelmää synnyttäessä oli alkuperäinen idea, että työeläkelainsäädäntö on selväpiirteinen puitelainsäädäntö. Sitä täsmennetään yksityiskohtaisemmin alemman asteen määräyksissä. Kun työeläkejärjestelmään on tulopoliittisten ratkaisujen yhteydessä vuosikymmenien ajan viilattu eri suuntiin, on tämä idea kadonnut kokonaan.

Eläketurvasta on muodostunut sekava viidakko, jonka piirteitä tavallinen eläkkeen kerryttäjä ei voi mitenkään ymmärtää. Kun tuloneuvotteluissa on sovittu jotakin, on samalla pitänyt säilyttää kaikille kaikki entiset etuudet. Mitään ei siis ole voitu karsia, on vain tehty uusia viritelmiä ja lisätty monimutkaisia siirtymäsäädöksiä. Ainoat merkittävät karsintatilanteet ovat olleet valtion ja kuntien eläke-etujen karsiminen 1990-luvun kriisitunnelmissa. Nämäkään rahaa säästävät muutokset eivät mitenkään yksinkertaistaneet järjestelmää. Sekava järjestelmä lisää kustannuksia monella tavalla. Jo tietojärjestelmien monimutkaisuus aiheuttaa suuria kustannuksia.

Järjestelmän yksinkertaistamisesta on puhuttu paljon jo pitkään, mutta mitään ei ole tapahtunut. Vaikka ”kolmikantatahot” ulospäin esittävät muille erilaisia vaatimuksia tehokkuudesta, omassa toiminnassaan ne eivät ole vähääkään kiinnittäneet huomiota tehokkuuteen ja kustannuksiin. Asiat

ovat jääneet puheen tasolle. He ovat arvostelleet kuntien kalliita tietojärjestelmiä. Kritiikki kuntien atk-hankkeista on varsin perusteltua. He vain unohtavat, että edustamansa työeläkeyhtiöt ovat olleet keskeisiä toimijoita eläkesektorilla. Eläkejärjestelmän ansiorekisteriin on upponnut satoja miljoonia euroja ja se on ollut Suomen kallein tietojärjestelmähanke. Pitkään oli epävarmaa tuleeko koko järjestelmästä kalua vai onko se vain lottokone eläkkeiden arpomiseen.

Toinen täysin läpitunkematon viidakko työeläkejärjestelmässä on sen taloudellinen ohjaus. Sitä koskevat ohjeet on kirjattu ns. laskuperusteisiin. Vakuutusyhtiöt laativat laskuperusteet ja lähettävät ne leimattaviksi STM:ään. Palaamme myöhemmin kysymykseen laskuperusteiden oikeudellisesta luonteesta.

Laskuperusteisiin on sisällytetty määräykset siitä, millaisia maksuja järjestelmä keneltäkin perii ja millaisia rahastoja järjestelmään kerrytetään ja mihin ja miten niitä käytetään. Laskuperusteissa ohjailaan miljardien rahavirtoja ja 100 miljardin rahastojen käyttöä.

Tosiasiassa laskuperusteita hallitsevat vain ne henkilöt, jotka ovat mukana niiden laadinnassa. Ulkopuoliselle laskuperusteet ovat käsittämätöntä munkkilatinaa. Asiat on piilotettu monimutkaisen näköisten laskukaavojen taakse. Voikin melko turvallisesti sanoa, että perusteet voi nykyään antaa kenelle tahansa ulkopuoliselle luettavaksi. Voi olla varma, että ilman riittävää pohjakoulutusta ja aikaa vievää perehtymistä laskuperusteisiin, niistä ei kukaan ulkopuolinen ymmärrä mitään.

Työeläkesektorin omituista asemaa kuvaa hyvin se, että laskuperusteet laatii ryhmä, jossa ovat mukana työeläkeyhtiöiden edustajat sekä sosiaali- ja terveysministeriön virkamiehiä ja eläketurvakeskuksen edustajia. Siis ministeriön virkamiehet osallistuvat vakuutusyhtiöiden valmisteluun ja sitoutuvat sen tuloksiin. Sitten he virkamiehinä käsittelevät laskuperusteet ja vahvistavat ne.

Käytäntöä perustellaan sillä, että jos virkamiehet eivät olisi valmistelussa mukana, eivät he ymmärtäisi perusteita kun ne lähetetään STM:lle vahvistettaviksi. Jos STM:n erikoiskoulutetut ja asiaan perehtyneet virkamiehet eivät ymmärrä laskuperusteita kuin hakeutumalla kaikkien virkamiesten riippumattomuutta koskevien periaatteiden vastaisesti mukaan valmisteluun, osoittaa se vastaansanomattomasti järjestelmän olevan läpinäkymätön viidakko.

Asiaa hoitavaa elintä kutsuttiin laskuperustejaokseksi. Sen laatimia perusteita sovellettiin myös työeläkeyhtiöiden kanssa kilpaileviin eläkelaitoksiin, eläkesäätiöihin ja eläkekassoihin. Yhtiöt laativat perusteet kilpailijoilleenkin. Itse perusteet tulivat aikanaan julkisiksi, mutta perustelut olivat salaisia. Kaikissa järjestelmissä esiintyy aina välillä vuotoja. Kun erään kerran tällaiset perustelut vuotivat eläkesäätiöiden edustajille, he hämmästyivät kun perusteluissa syyksi joillekin asioille esitettiin eläkesäätiöt, jotka eivät tienneet asiasta mitään.

Toimintatapa laskuperustejaoksessa oli sellainen, että vakuutusyhtiöt yrittivät potkia toisiaan nilkkoihin mahdollisuuksiensa mukaan. Esimerkiksi kerran jaos pohti, pitäisikö eläkkeiden rahastoinnin lisäys kohdistaa vain maksussa oleviin vanhuuseläkkeisiin vai kaikkiin myös tulevaisuudessa maksuun tuleviin vanhuuseläkkeisiin. Ilmarinen ja Varma olivat asiasta eri mieltä. Jaoksen kokoontuessa molemmat esittivät vuosikymmenien päähän ulottuvia ennusteita, joissa vakuutettiin että heidän valitsemallaan mallilla rahastot purkautuisivat kansantalouden kannalta optimaaliseen aikaan.

Kokouksen jälkeen asiasta keskusteltiin mutapainitasolla. Toisella yhtiöllä oli valmiit tietokonerutiinit hoitaa kaikki tilanteet, toisella ei. Valmiit rutiinit omaava halusi

monimutkaisempaa käytäntöä, koska siitä aiheutuisi miljoonien tietojärjestelmäkustannukset toiselle. Ja kun jaos taas kokoontui, tarkasteltiin kansantalouden kehityskäppyröitä ja rahastojen purkautumista.

Asetelma, jossa vakuutusyhtiöt laativat perusteet kilpailijoilleenkin oli kaikella tapaa kestävä. Itse asiaa ei haluttu muuttaa, mutta perustettiin uusi elin valmistelua varten. Siinä olivat mukana eläkesäätiötkin. Siellä ei kuitenkaan valmisteltukaan perusteita vaan ne valmisteltiin edelleen vakuutusyhtiöiden kesken. Elin oli vain paikka tiedottaa asioista muille. Asetelma oli saatu kuitenkin naamioitua ulkopuolelta katsottuna hieman siistimmän näköiseksi.

Kun esimerkiksi Helsingin Sanomat uutisoivat 19.2.2010 yliopistolaitoksen eläkkeiden tarjouskilpailusta (jonka aineisto oli julkisena hankintana kaikkien saatavilla), todettiin että kilpailun voittanut työeläkeyhtiö Varma maksoi yliopiston vakuutuksista sellaisen määrän rahoja työhyvinvointihankkeisiin (3,2 miljoonaa euroa), että niitä ei yliopistolaitoksen työkyvyttömyyden hallintaosan maksuista kerry Finanssivalvonnan arvion mukaan 100 vuoteen. Helsingin Sanomat uutisoi 6.11.2010, että Finanssivalvonta huomautti työeläkeyhtiöitä asiasta. Yksittäisen asiakkaan kohdalla työhyvinvointihankkeisiin laitettujen rahojen määrä saattoi olla monikymmenkertainen perittyihin maksuihin verrattuna. Finanssivalvonta pyysi sosiaali- ja terveysministeriötä selvittämään, voiko asiakkaiden kalastelu työhyvinvointimaksuilla jatkua.

Uteliäs tietenkin kysyy, mistä ne rahat sitten oikein otetaan? Vastaus on tietenkin laskuperusteissa, mutta niiden koodin avaamiseen ei edes runsaasti resursseja omaavan Helsingin Sanomien eväät riittäneet. Jos perityt maksut eivät riitä, puuttuva osa otetaan muidenkin asiakkaiden maksamista hoitokulumaksuista tai pienyrityksiltä kerätystä tasoitusvastuusta, johon jo edellä viitattiin. Siis pienyritykset voivat maksaa rahat, joilla vakuutusyhtiö on hankkinut suuryrityksen vakuutuksen itselleen. Todella solidaarista. Päätellen Suomen Yrittäjien vaitonaisuudesta heistä asia on kunnossa – tai sitten he eivät ymmärrä laskuperusteita.

Laskuperusteidenkin osalta on useita kertoja arvosteltu niiden monimutkaisuutta ja vaikeaselkoisuutta. On vaadittu, että laskuperusteista pitää tehdä yksinkertaisempia ja selkeämpiä. Todellisuudessa kehitys on koko ajan mennyt päinvastaiseen suuntaan. On selvää, että tällainen kehitys jatkuu tulevaisuudessakin, jos vakuutusyhtiöt ja niissä edustettuna olevat työmarkkinatahot saavat asiasta päättää. Monimutkaiset laskuperusteet ovat erinomainen suoja järjestelmän vallankäyttäjille. Ulkopuoliset eivät ymmärrä mitä tapahtuu ja jos ymmärtävätkin, eivät osaa toteuttaa haluamiaan muutoksia järjestelmään. Siihen ei riitä esimerkiksi STM:n voimavarat ja osaaminen. Järjestelmä saa jatkaa omaa elämäänsä muista piittaamatta. Työmarkkinatahojen kannalta asiaan sisältyy se riski, että eivät nekään ymmärrä perusteista mitään. Homma toimii niiden kannalta niin kauan, kuin vakuutusyhtiöiden valmistelukoneisto tottelee niiden käskyjä. Jos näin ei tapahdu, nekin ovat täysin voimattomia.

Samaa läpinäkymättömyyden asiaa ajaa myös sijoitusten ohjausmekanismi, jonka avulla arvioidaan eläkelaitosten vakavaraisuutta. Haasteita etsivä voi esimerkiksi yrittää perehtyä osaketuottosidonnaisen lisävakuutusvastuun käytäntöön. Kannattaa kuitenkin etukäteen varata riittävästi päänsärkypulveria.

Kun eri tilanteissa seuraa työeläkejärjestelmään liittyviä asioita, näkyy selvästi että järjestelmä elää kokonaan omaa elämäänsä. Sen toimintaa ei kukaan pysty valvomaan, ei viranomaiset, ei media, ei poliitikot, ei tuomioistuimet. Ne toimivat omien intressiensä mukaan välittämättä muusta yhteiskunnasta.

TOIMINTATAVAT

16. Ote valtionhallintoon, puolerahoitus

Suomen poliittisen järjestelmän rahoitus on ollut viime aikoina laajan julkisen keskustelun kohteena. Eniten esillä on ollut muutaman liikemiehen innovatiiviset viritelmät poliitikkojen ”ostamisessa”. Kieltämättä on hämmentävää, että muutama tyyppi – osalla talousrikostaustaakin – saa muutaman sadan tuhannen panoksella asetelman, jossa enemmistö tasavallan hallituksesta on niiden rahoittamia.

Voi vain kuvitella, miten tehokkaasti toimivat taitavammin toteutetut ja järjestäytyneemmät rahoitusmuodot. Kun takana on valtaiset verkostot, mahdollisuudet järjestellä asioita kasvavat kiihtyvää vauhtia. Työeläkeyhtiöissä ja niiden lobbausorganisaatioissa löytyy paikkoja suurimpien puolueiden välle.

Tapoja tuen kanavoimiselle on lukemattomia erilaisia. Suorat lobbarimaksut puolueen tilille ovat vain yksi sellainen. Ammattilobbarit osaavat hoitaa asiat taitavammin kuin Kehittyvien Maakuntien Suomen amatöörit. Esimerkiksi kiinteistökaupat voivat sisältää kytkyjä. Lukuisilla muillakin tavoilla voidaan kanavoida rahoitusta niin, että alkulähde ei tule näkyville.

Voi vain kuvitella, miten kauhistuneena ammattimaiset puolerahoittajat ovat seuranneet KMS:n kaltaisen organisaation touhuja. Sen poistaminen markkinoilta vähentää riskejä ja samalla poistaa kilpailevia organisaatioita

Pääministeri Vanhanen vaati 24.6.2009 näkyviin työeläkejärjestelmän roolia puolerahoituksessa. Asiasta kertoi seuraavana päivänä Ylen uutiset”. Jos eläkeyhtiöillä on kerrottavaa puolueiden rahoittamisesta, olisi hyvä että se kerrottaisiin avoimesti. Silloin ei pääse syntymään mystiikkaa” sanoi Vanhanen. Viime aikoina on Suomessa totuttu pitämään pääministeriä yhtenä maan parhaiten informoiduista henkilöistä. Mitä tietoja siis Vanhasella oli heitolleen?

Toki on selvää, että työeläkejärjestelmässä tällaisten asioiden selvittäminen – julkisia eläkejärjestelmiä lukuun ottamatta – on käytännössä mahdotontakin. Kirjanpidot eivät ole julkisia. Harvat julkisuuteen päässeet tapaukset ovatkin julkisissa järjestelmissä, kuten Kuntien eläkevakuutuksen moottorikelkkatehdasjupakka. Sen ympärillä toteutunut amatöörimäinen sekoilu onneksi luo sellaisen kuvan, että tällaiset kytkökset eivät ole julkisissa eläkelaitoksissa tavallisia. Yksityisten vakuutusyhtiöiden osalta tällaisten kytkösten selvittäminen on periaatteessakin mahdotonta. Vaikka yhtiöiden perimät eläkemaksut ovat lakisääteisiä maksuja, jotka kansantalouden kirjanpidossa lasketaan veroasteeseen.

Työeläkevakuuttajat-TELA:n toimitusjohtajan Esa Swanlungin vastaus Vanhasen vaatimukseen oli mielenkiintoinen.

”Työeläkevakuuttajien kattojärjestön Telan mukaan eläkeyhtiöiden mahdollisia poliittisia kytkentöjä ei ole tarpeellista selvittää.”

”Ei minulla ole tiedossa mitään mistään poliittisista kytkennöistä yhdenkään työeläkeyhtiön osalta. Ymmärrän sen jos pääministeri tahtoo, että valtionhallinnossa tai jossakin muualla tehdään selvitys. Totta kai hän voi esittää semmoisia toivomuksia mille tahansa yhtiölle, mutta kyllähän hänellä

jotain syitä täytyy olla tietysti siihen, minkä takia näiden yhtiöiden pitäisi kertoa mistään kytkennöistään.”

Työeläkemaailmaa hallitsevan ”kolmikannan” eli työmarkkinajärjestöjen ja vakuutus konsernien rooli puolerahoituksessa on kuitenkin merkittävä jo julkistenkin tietojen perusteella. Ammattiyhdistysliike on tärkeä demarien rahoittaja. Ylen MOT esitti kuitenkin 400.000 euron vuotuisesta tuesta. Kuitenkin väitettiin kuvaavan ammattiyhdistysväen koulutukseen meneviä rahoja. Lisäksi on liittojen suoraa tukea satoja tuhansia euroja.

EK:n lähellä oleva TT-säätiö on jakanut ainakin 150.000 euroa sekä keskustalle että kokoomukselle. Sampo on tukenut kokoomusta ainakin yli 300.000 eurolla. (IS 23.9.2009).

Jo tiedossa olevat faktat kuvaavat poliitikkojen riippuvuutta työmarkkinajärjestöjen ja vakuutus konsernien rahoituksesta. Rahoitusta ja tukea puolueille voidaan kanavoida hyvin monenlaisten kanavien kautta. Vakuutusyhtiöiden palkkalistalla saattaa olla henkilöitä, jotka työajalla tekevät vaalityötä. Tällaisesta käytännöstä tiedetään esim. ay-liikkeen piiristä. Puolueen puolesta voidaan maksaa matkakuluja, bensalaskuja, kopiointi ja postituskuluja. Poliitikoille, heidän apulaisilleen tai sidoksilleen voidaan järjestää työpaikkoja ym. Vain inhimillinen mielikuvitus on rajana tässä.

Syyskuussa 2009 Suomen Asumisoikeusasukkaat ry syytti, että työeläkevakuutusyhtiöt ja niiden rakennuttajaorganisaatiot ovat onnistuneet puolueita lahjomalla ja poliitikkoja painostamalla saamaan haltuunsa miljardien arvoiset asuinkiinteistöt, jotka oikeasti kuuluisivat talot maksaville asukkaille. Asiaan perehtymätön voi vain ihmetellä, mistä on kyse. Pinnan alla tuntuu kuitenkin kuohuvan voimakkaasti.

Eläkkeistä kiinnostuneet poliitikot havaitsevat pian, että he saavat pyytämällä ja usein pyytämättäkin vaalitulaisuuksiinsa Työeläkevakuuttajat TELA:n lähettämän avustajan. Joidenkin mielestä kyse on todellisuudessa vahtikoirasta, jonka tehtävänä on huolehtia, että eläkkeistä keskustellaan ”oikeassa” hengessä.

Kuten hyvin tiedetään, ei ole olemassa ilmaisia lounaita. Varmaankin Liisa Hyssälä tiesi hyvin, että jos hän puuttuu ministerinä työeläkealan vallankäyttöön, hänen mahdollisuutensa päästä Kelan pääjohtajaksi menevät. Hyssälän kaudella koko hajautettua työeläkejärjestelmän perustaa murennettiin tuhoamalla eläkesäätiö- ja kassakentän toimintaedellytyksiä. Ei siis ole ilmaisia lounaita.

17. Valtion puuttumattomuus

Kolmikannalla tarkoitetaan yleisessä kielenkäytössä asetelmaa, jossa työmarkkinatahot ja valtio sopivat asioista. Työeläkejärjestelmässä tälle termille on aivan oma tulkintansa. Kolmikanta on työnantajat, työntekijät ja vakuutusyhtiöt. Valtio on sivussa. Valtion elimille lähetetään muualla sovitut lakiluonnokset toimeenpantaviksi. Kyse ei siis ole millään lailla kolmikantaisesta valmistelusta.

Kuitenkin työeläkejärjestelmä on paljon muutakin kuin työmarkkinajärjestöjen sopimus yritysten voittorahojen jakamisesta. Kansantalouden kirjanpidonkin mukaan työeläkemaksu on osa veroastetta. Työeläkejärjestelmän säästäminen oli aikoinaan Suomen kirjanpidollinen kikka, jolla julkisen sektorin alijäämät saatiin mahtumaan EMU-kriteereihin. Julkisen talouden alijäämä alitti

3%:a, kun eläkejärjestelmän säästäminen laskettiin mukaan. Kun vielä työeläkejärjestelmän lainat vähennettiin valtion EMU-veloista, Suomikin mahtui Euro-järjestelmään. Julkinen velka saatiin kirjanpidollisesti alle 60%:n. Kun työeläkejärjestelmän säästäminen kääntyy päinvastaiseksi ja sieltä maksetaan ulos enemmän kuin säästetään, EMU-raamit räjähtävät käsiin. Saa nähdä, mistä silloin säästetään. Tältä tietenkään välttyään, kun jatketaan työeläkerahastojen kasvattamista loputtomiin. Eläketurvakeskuksen ennusteet työeläkejärjestelmästä perustuvatkin tälle oletukselle.

Nyt tuntuu siltä, että useilla muillakin mailla on ollut omat kikkansa huijata Euro-järjestelmää. Ehkä meidän ei kannata liikaa naureskella Kreikan luoville järjestelyille, jonka kuluja mekin olemme taanneet ja ehkä vielä maksammekin. Toki nekin rahat joskus tarvitaan omien sotkujen selvittämiseen. Toivottavasti ne saadaan takaisin.

Työeläkemaksut ovat tosiasiasa luonteeltaan veroja. Suomessa yksityisetkin työeläkemaksut lasketaan kansantalouden kirjanpidossa veroihin. Tätä tosiasiaa on työeläkeyhtiöiden toimesta pyritty hämärtämään. On väitetty, että työeläkemaksut ovat vakuutusmaksuja eikä veroja. Kun tälle selitykselle ei ole löytynyt riittävästi ymmärrystä, on keksitty uusi käsite: muu maksu. Siis jotakin joka ei ole puhdas vakuutusmaksu, mutta ei verokaan. Erityisesti tällaisen opin synnyttämisessä on ponnistellut Eläketurvakeskus.

Miksi tällaista saivartelua ylläpidetään ja mihin sillä pyritään? Todellisuudessa kyse on puhtaasta valtapelistä. Työeläkejärjestelmän asemaan liittyy monia arkoja seikkoja. Se perustuu puhtaasti lainsäädäntöön, siis hallituksen ja eduskunnan myötävaikutukseen. Se on pakollinen kaikille kansalaisille. Halusi tai ei, jokaisen ansioista pidätetään osa eläkkeitä varten ja se maksetaan vakuutusyhtiöille.

Työeläkejärjestelmä lupaa auliisti etuja, joiden rahoitus perustuu siihen, että joskus myöhemmin joltakulta peritään maksuja näiden lupauksen katteeksi. Käytännössä yksityisten vakuutusyhtiöiden valmistelun perusteella päätetään asioista, jotka vaikuttavat vuosikymmenien kuluttua suomalaisen yhteiskuntaan ratkaisevalla tavalla. Valtio on käytännössä sivussa Suomen tulevaisuuden suunnittelusta.

Kun ymmärtää tämän yksityisille vakuutusyhtiöille annetun rajoittamattoman vallan päättää tosiasiasa verotukseen kuuluvista asioista, ei olekaan ihme että halutaan hämärtää se, että maksut ovat osa veroastetta. Asia on arkaluonteinen jo lainsäädännöllisestä näkökulmasta. Julkista valtaa saa luovuttaa yksityiselle vain lainsäädännöllä ja merkittävää julkista valtaa ei ollenkaan. Onkohan tästä käytännöstä olemassa pätevää lainsäädäntöä?

Työeläkevakuutusyhtiöiden perimät maksut vaikuttavat monella tapaa nykyiseenkin talouspolitiikkaan. Niissä vaikutetaan esimerkiksi siihen, miten eri ikäisiä ihmisiä kohdellaan työmarkkinoilla ja miten he työllistyvät. Asia kiinnostaa suuresti valtiota.

Perusteissa vakuutusyhtiöt voivat mm. päättää että 20 vuotiailta peritään enemmän rahaa jo maksussa olevien eläkkeiden maksuun eli yhteiseen kassaan kuin 50 vuotiailta. Tällaisesta vallasta voisivat esimerkiksi maan viralliset verottajat eli eduskunta ja kunnanvaltuustot vain haaveilla.

Esimerkiksi kasvavaa nuorisotyöttömyyttä kauhisteleva voisi epäillä, että vakuutusyhtiöiden ja työmarkkinatahojen onnistuminen asiassa ei ole ollut mitenkään vakuuttavaa. Viime vuosina on reilusti nostettu nuorten ikäluokkien osuutta eläkejärjestelmän kulujen maksajina. Sillä on pyritty tukemaan iäkkäämpien palkkaamisen kannattavuutta työelämässä. Senkin tulokset ovat olleet aika vaatimattomia. Sen sijaan nuorisotyöttömyys on räjähtänyt käsiin. Valtio on voimaton eikä voi

vaikuttaa asiaan vaikka tahtois. Suomen tulevaisuudesta päättävät yksityistä vakuutusyhtiötä esittävät ja tosiasiaassa julkista valtaa käyttävät, mutta julkisen valvonnan ulkopuolella olevat vakuutusyhtiöt.

Kaikkialla muualla Suomessa verorahoilla rahoitettavissa organisaatioissa on jo vuosia toteutettu ankaria säästöohjelmia, niin valtiolla kuin kunnissa. On kuitenkin yksi veronluonteisilla maksuilla rahoitettava sektori, jossa menot sen kuin paisuvat – työeläkejärjestelmä. Sen hallintomenot ovat vuodessa yli 500 miljoonaa euroa ja menot sen kuin kasvavat. Siellä ei olekaan minkäänlaista tarvetta säästää. Säästöjä tehdään vain puheissa tehokkuusvaikutelman luomiseksi. Jos yrityksiltä osana maksua perittävät hallintokulumaksut eivät riitä, vakuutusyhtiöt voivat nostaa perittävää maksua omalla päätöksellään. Ja taas rahat riittävät.

On siis lukuisia sellaisia seikkoja, joihin valtion tulisi kyetä puuttumaan ja valvomaan asioita. Kuitenkin valtiiovallan passiivisuus on silmiinpistävää. Kun kysytään, mitä valtio tekee, on aina vastauksena että kolmikanta hoitaa – siis työnantajat, työntekijät ja vakuutusyhtiöt. Tällä yleisellä iskulauseella peitetään tapauskohtaiset kysymykset valtionhallinnon passiivisuudesta. Kyse on tavallaan yleisestä korruptiosopimuksesta. Valtio luovuttaa valtansa tälle ”kolmikannalle” eikä puutu sen toimiin. Valtio saa tekosyyn olla tekemättä mitään eikä sen tarvitse ottaa kantaa mihinkään kiusalliseen asiaan. Toisaalta ”kolmikantaa” ei vaihdeta vaaleilla. Mikä on tällaisen sopimuksen todellinen sisältö? Edellä todettiin, kuinka työmarkkinatahot ovat puolueiden merkittävimpiä rahoittajia.

Hintana tästä rahoituksellisesta sitoutumisesta on, että työeläkeyhtiöiden ja työmarkkinamiesten vallankäyttöön ei puututa. Puron ryhmässä sen paremmin kuin Rantalan ryhmässäkään ei ole valtion edustajia siedetty. Kriisitilanteessa on heitetty ajatuksia siitä, että joku valtionhallinnon edustaja otetaan ”panttivangiksi” valmistelumekanismiin. Mitään todellista valtaa heille ei varmasti anneta, mutta siitä huolimatta ajatukset ovat herättäneet vastakaikua. Edes mukaan pääsy tällaisiin piireihin olisi monelle virkamiehelle innostava asia. Näinhän asia on todellisuudessa ay-liikkeen edustajienkin kohdalla. On hienoa olla kultapossukerhon jäsen.

Kun siis seuraavan kerran poliitikko selittää medialle tai äänestäjille, että tämä asia kuuluu kolmikannalle, asian tulkinta on: olemme sopineet vastineeksi puolueen rahoittamisesta, että tähän asiaan ei puututa ja työmarkkinajärjestöt ja vakuutusyhtiöt saavat hoitaa asian niin kuin haluavat. Muutaman sadan tuhannen puoluerahoituksesta myydään päätösvalta sadan miljardin järjestelmässä. Varsinaisia kauppamiehiä tuntuvat poliitikot olevan.

18. Lobbausarmeijat

Järjestelmän etujen turvaamiseksi on olemassa lukuisia organisaatioita, joiden tehtävänä on puolustaa nykytilannetta ja selittää asioita parhain päin. Tällaisia ovat tietenkin vakuutusyhtiöt itse sekä monet strategisiin paikkoihin sijoitetut agentit mm. valtionhallinnossa. Erityisiä työeläkejärjestelmän rakennelmia ovat Eläketurvakeskus (ETK) sekä Työeläkevakuuttajat TELA.

Eläketurvakeskuksen rooli on monella tapaa sekava ja vaikeasti perusteltavissa. Suuri osa sen toiminnasta on puhtaasti viranomaistoiminnan luonteista. Se valvoo vakuuttamisvelvollisuuden täyttämistä, ylläpitää virallisia keskitettyjä rekistereitä sekä laskee erilaisia eläkelaitosten maksuvelvollisuuteen vaikuttavia taloudellisia suureita. Yksityisten vakuutusyhtiöiden lisäksi mukana ovat myös julkiset eläkejärjestelmät lähinnä maksumiehen roolissa.

Toinen rooli Eläketurvakeskuksella on toimia työeläkejärjestelmään erikoistuneena tutkimus- ja tilastointilaitoksena. Se tekee, tai sen nimissä tehdään, ”viralliset” ennusteet työeläkejärjestelmän tulevaisuudesta. Käytännössä tällaisiin ennusteisiin sisältyy siksi paljon erikoisosaamista ja työtä, että muilla tahoilla ei ole käytännössä mahdollisuuksia niitä juurikaan kiistää tai tehdä vaihtoehtoisia laskelmia. Työeläkejärjestelmän tulevaisuutta arvioidaan vain näiden laskelmien perusteella ilman, että esimerkiksi valtionhallinnolla on mahdollisuuksia omaan näkemykseen. Onkin paljon pohdittu kysymys, kuinka paljon näihin ennusteisiin voi todellisuudessa luottaa? ETK tekee laskelmansa omien hallitsijoidensa eli vakuutusyhtiöiden ja työmarkkinatahojen odotusten mukaisesti. Ne taas eivät missään tapauksessa päästäisi julki ennustetta, jonka mukaan järjestelmän talous olisi tyhjän päällä. Se käynnistäisi sellaisen prosessin, jossa valta vietäisiin näiltä tahoilta.

TELA taas on puhdasoppinen lobbausorganisaatio, yhdistys jonka jäseniä ovat eläkelaitokset. Jäsenenä on sekä vakuutusyhtiöitä että eläkesäätiöitä, mutta käytännössä yhdistys on vähät välittänyt eläkesäätiöiden mielipiteestä ja on toiminut käytännössä vakuutusyhtiöiden käsikassarana.

TELA tuottaa jäsenlaitoksiaan tukevaa propagandaa ja painostaa viranomaisia. Se huolehtii osaltaan järjestelmän poliittisista suhteista. Yksi tapa tälle on palkata TELA:n palvelukseen sellaisia puoluetahoja, joille täytyy löytää sopiva paikka. Kokoomuksesta listoilla on johtajana mm. Pekka Piispanen, entinen poliittinen erityisavustaja ja työnantajaleirin palkkarenki. Demareista listoilla on Markku J. Jääskeläinen. Hän on entinen Halosen kampanjapäällikkö, jonka tiukkaa taloudellista ajattelua kuvasi ehdotus, että säästösyistä presidentinvaalin toinen kierros jätettäisiin väliin, kun tulos on selvä. Hän toimi mm. jonkin aikaa Vantaan kaupunginhallituksen puheenjohtajana. Häntä on kaavailtu vaikka minne, mm. demarien puoluesihteeriksi ja Vantaan kaupunginjohtajaksi. Veto ei ole riittänyt, ja Jääskeläinen touhuu edelleen TELA:ssa propagandaosastolla.

Keskustan entiselle puoluesihteerille Eero Lankiallekin löytyi paikka Työeläkevakuuttajista. Voi vain toivoa, että kuuluisan kehittyvien maakuntien Suomen vaikuttajien kerskuminen sillä, että he junailivat Lankian asian, ei pidä paikkaansa.

TELA valvoo osaltaan sitä, että ETK:n ja sen itsensä ylläpitämää ”virallista” totuutta työeläkejärjestelmän tilasta ei kyseenalaisteta. Tätä varten mm. pyöritetään keskustelupiirejä, joihin haalitaan mukaan esimerkiksi erilaisia valtionhallinnossa toimivia asiantuntijoita. Kuuliaisuutta järjestelmän opeille ylläpidetään erilaisissa Lapinseminaareissa, olutilloissa ja muissa epävirallisemmissa yhteyksissä. Monelle kriittinen suhtautuminen eläkejärjestelmän totuuteen vaarantaisi mm. hankkeiden rahoituksen.

On olemassa luottotoimittajia, jotka uutisoivat kuuliaisesti sellaista aineistoa työeläkejärjestelmästä, jota sen toimijat haluavat saada julkisuuteen. On myös pienempi joukko toimittajia, jotka ovat alkaneet kyseenalaistaa työeläkejärjestelmän totuuksia. He uutisoivat kriittisiä asioita ja pyrkivät kaivautumaan suojamuurien taakse. Tämän joukon toimittajien nimet tiedetään Eläketurvakeskuksessa ja Työeläkevakuuttajat TELA:ssa varsin hyvin. Viime vuosina tämä joukko on tuntunut kasvavan. Vastaiskukin on meneillään. On perustettu ”toimittajakouluja”, joissa toimittajille kerrotaan mitä ja miten työeläkejärjestelmästä saa uutisoida. Eläköön sananvapaus.

Jotkut toimittajat ovat hämmästellleet sitä, että heidän on käytännössä lähes mahdotonta saada juttuihinsa tai ohjelmiinsa työeläkejärjestelmää tuntevia haastateltavia, jotka uskaltaisivat omalla nimellään epäillä järjestelmän totuutta. Epävirallisesti kriittisyyttä kyllä esiintyy, mutta omalla nimellään useimmat eivät voi järjestelmää kritisoida. Sisäinen omertan laki on ehdottoman tiukka..

19. Asioiden hoito

Laillisuuden lisäksi työeläkejärjestelmää voi arvioida myös siitä näkökulmasta, kuinka hyvin se on toiminut yhteiskunnallisten kysymysten ratkaisussa. Tässä suhteessa työjärjestelmää voi arvioida useistakin eri näkökulmista.

Yksi näkökulma on edellä kuvattu eläketurvan monimutkaisuus. Kuka uskaltaa todellisuudessa sanoa ymmärtävänsä kunnolla suomalaista ansioeläkejärjestelmää? Kun työmarkkinamiehet ovat vuosikymmeniä viilanneet pilkkuja yöllisissä näytöksissään, on eläketurvan rakenne saatu tolkuttoman sekavaksi. Kun jokin vuosi sitten alettiin koota maahan yhtenäistä ansioeläkerekisteriä, monimutkaisuuden tuomat ongelmat hyppäsivät silmille. Työeläkejärjestelmällä on varaa haaskata rahaa tolkuttomiin projekteihin samalla kun kaikkialla muualla yhteiskunnassa viilataan kuluja, säästetään, lakkautetaan, irtisanotaan ja lomautetaan. Muitakin kohteita tällaiselle kritiikille olisi, mutta eläkesektorilla haaskatut rahat jäävät piiloon monimutkaisen koneiston taakse. Ihmisille jopa tuputetaan käsitystä, että yksityiset vakuutusyhtiöt toimivat tehokkaasti ja taloudellisesti. Kyse on puhtaasti propagandalla tuotetuista virheellisistä mielikuvista.

Yksi keskeinen osa työeläkejärjestelmän kannalta olisi se, että se tukisi ihmisten työssäoloa ja tarjoaisi ratkaisuja erilaisiin elämäntilanteisiin. Todellisuus taas osoittaa, että lopputulos on ollut täysin päinvastainen.

Kun työnantajat ja työntekijät vuosia sopivat siitä, kuinka vanhoista työntekijöistä päästäisiin eroon, keksittiin ratkaisukeinoksi työeläkejärjestelmä. Vanhat työntekijät laitettiin eläkkeelle. Kun järjestelmä muutenkin perustui lunastamattomiin vekselihin, muutama vekseli muiden lisäksi ei enää paljoo haitannut. Hieman vähemmän rahastointia, hieman korkeammat maksut sitten joskus tulevaisuudessa ja ongelmat oli ratkaistu. Työnantajat pääsivät eroon vanhoista työntekijöistä ja työntekijät saivat jonkinlaisen toimeentulon.

Yksi reiluiimpia järjestelmiä oli ns. työttömyyseläke. Alkuaan sen säädösten mukaan 55 vuotias työtön pääsi täydelle työttömyyseläkkeelle. Järjestelmä oli aluksi vielä niin reilu, ettei työnantaja edes joutunut maksamaan kustannuksia. Ne laitettiin yhteiseen piikkiin ja jopa yrityksen kilpailijat saattoivat joutua maksamaan saneeraavan yhtiön kuluja.

Tarina kertookin yhtiön toimitusjohtajasta, joka oli tarkastuskäynnillä firman tehtaassa. Hän löysi sieltä 55 vuotta täyttäneen työntekijän. Tämän jälkeen toimitusjohtaja haukkui tehtaanjohtajan laiskaksi vetelykseksi, joka ei ollut varmistanut että hänen yksikössään kaikki 55 vuotta täyttäneet ovat jo eläkkeellä.

Myöhemmin näistä järjestelyistä alettiin kohdistaa kustannuksia myös yrityksille. Kaikkiaan kustannus pystyttiin piilottamaan kohtalaisesti työeläkejärjestelmän volyymeihin. Sodan harventamat ikäluokat eivät olleet ylivoimainen rasite suurten ikäluokkien eläkemaksuilla kustannettavaksi.

Todellinen ongelma syntyi siitä, että koneisto oppi vain tämän tavan ratkaista vanhempien työntekijöiden ongelmia. Tästä tuli asenneongelma koko suomalaiseen työelämään. Ei kiinnitetty huomiota työelämän kehittämiseen, järjestelmään mahdollisesti vaadittaviin joustoihin, vanhojen työntekijöiden työssä pysymiseen jne. Kun Suomen ikäpyramidi vääjäämättä kellahti toisenlaiseen asentoon suurten ikäluokkien tullessa eläkeikään, ei ollutkaan keinoja asioiden hallitsemiseen.

Kun Vanhasen hallitus esitti vaatimuksia työurien pidentämisestä, yllätettiin työmarkkinatahot housut kintuissa. Paljastui että osapuolet eivät olleet kyenneet ennakoimaan asiaa, joka kuitenkin oli kaikkien tiedossa. Oliko siis tehty suuri virhe, kun oli annettu kansakunnan tulevaisuuden kannalta keskeisten asioiden päätösvalta työmarkkinamiehille ja vakuutusyhtiöille? Siellä oli kyllä tehty kaikenlaisia simulointeja tulevaisuudesta vuosisadan päähän, mutta kuitenkin suuret ongelmat olivat jääneet ratkaisematta. Jälkeenpäin katsoen on tietenkin itsestään selvää, että ns. ”kolmikanta” ajatteli asioita vain omista lähtökohdistaan ja omien intressiensä turvaamisen kannalta. Laajemmat yhteiskunnalliset kysymykset eivät niitä aidosti kiinnostaneet.

No mitä ”kolmikanta” sitten teki työurien pidentämiseksi. Vuonna 2005 alennettiin eläkeikä 65 vuodesta 63 vuoteen. Tämän iän täyttäneille luvattiin 4,5% vuodessa eläke karttuma, jonka piti houkutella ihmiset pysymään työelämässä. Kukaan ei selittänyt, miksi tämä olisi toiminut, kun aikaisemmin 65 vuotta täyttäneillä oli tätäkin reilumpi lisä eläkkeessä ylivuosista ns. lykkäyskorotuksen muodossa ja se ei houkutellut työelämässä pysymiseen?

Muutaman vuoden ajan eläkkeellesiirtymisikä nousi hitusen noususuhdanteen siivittämänä. Kun lama iski, kehitys kääntyi päinvastaiseksi. Tasavallan hallitus esitti työmarkkinamiehille ultimaatum: ongelma on ratkaistava, tai valtio ottaa asian hoitaakseen. Helsingin Sanomat kirjoitti 21.1.2009: ”Vastikään nimitettiin kuitenkin uusi työryhmä, tällä kertaa STM:n vakuutusosaston ylijohtajan Tarmo Pukkilan antamien nuottien mukaan. Työeläkejärjestelmää lähdetään nyt ensimmäistä kertaa kehittämään alaa valvovan viranomaisen johdolla. Asettamista edelsi ankara kädenvääntö työeläke-eliitin ja Pukkilan välillä.”

20. Sosiaalitulo

Ei hätää. Työmarkkinamiehet pelastivat taas kerran Suomen. Ratkaisu nimettiin sosiaalituloksi. Sopimus päivätettiin 21.1.2009 ja sitä suitsutettiin suurena saavutuksena. Kun hieman kaivaa asian taustoja, tulos on karumpi.

Sosiaalitulossa viilailtiin joillakin kuukausilla varhaiseläkeputkien ikärajoja ja nostettiin osaaikaeläkkeen alaraja 60 vuoteen. Muutokset eläketurvassa olivat kaikkiaan vaatimattomia. Työntekijät eivät suostuneet maksumieheksi ongelmien ratkaisemiseksi. Toisaalta työnantajat halusivat kevennyttä kustannuksiin.

Sitten kehitettiin tämä sosiaalitulo. Ratkaisu oli varsin yksinkertainen. Sosiaalitulossa työnantajat ja työntekijät sopivat, että kustannukset maksaa valtio. Vanha haave siitä, että verot laitetaan valtion maksettavaksi, toteutui. Valtio poisti yrityksiltä ns. Kela-maksun, joka vastasi lähes miljardia euroa vuodessa. Sen seurauksena valtio eli veronmaksajat joutuvat maksamaan vuodessa miljardin enemmän Kelan kustannuksista. Yrityksiltä poistui miljardi euroa sivukuluja vuodessa. Sen vastapainoksi ne lupasivat sitoutua korottamaan työeläkejärjestelmän maksuja. Tietenkin ne olivat itse sitoutuneet tähän jo aikaisemmin, mutta näin kustannus saatiin siirrettyä kätevästi veronmaksajien kustannettavaksi. Kuitenkin toteutusmalli on nokkelasti sellainen, ettei valtio suoraan maksa työeläkejärjestelmän kustannuksia. Sen seurauksena valtio ei työeläkemiesten ajattelutavan mukaan voi vaatia osallisuutta työeläkejärjestelmän päätöksenteossa.

Työnantajatahoille siunaukseksi tuli Vanhasen toinen hallitus. Sen valtiovaranministeriksi tuli kokematon Jyrki Katainen. Yleisesti tiedetään, että Niinistön jätettyä kokoomuksen johdon, puolueesta on tullut ihanteellinen temmellyskenttä kaikenlaisille lobbareille. Kokematon Katainen ei kuutosen matematiikallaan varmasti ymmärrä mitään kokonaiskuvion rahavirroista. Hän on siis

täysin riippuvainen avustajistaan. Kataisen valtiosihteeriksi junailtiin Elisasta Veli-Pekka Nummikoski. Elisahan purki joitakin vuosia sitten oman eläkesäätiönsä ja hakeutui Varman suojelukseen. Suojelun tarve tuli ilmi, kun jokin vuosi sitten islantilaiset yrittivät valloittaa Elisaa. Varman rahoilla yritys torjuttiin ja osakkeet sitten parkkeerattiin valtion omistusyhtiöön. Siis vakuutusyhtiöillä oli suora ote kokoomusministereihin (Häkämies) ja Elisaan. Ja nyt Varman leiristä Elisasta laitettiin valtiosihteeri vahtimaan Kataista.

Kuinka ollakaan ilman mitään ongelmia Katainen lupasi, ilman mitään ehtoja, että tämä maksu poistetaan yrityksiltä ja veronmaksajat ottavat sen maksaakseen. Nyt tämä 1% palkoista oleva vuotuinen maksuhelpotus korvaa työeläkemaksun vastaavaa nousupainetta tulevaisuudessa. Ja tämän vastapainoksi työnantajat lupasivat maksaa tarvittavat eläkemaksut – johon olivat kyllä sitoutuneet jo aikaisemmin. Näin saatiin asia näyttämään työeläkemiesten suurelta saavutukselta ja eläkejärjestelmän valta turvattua. Asiantuntijat kyllä arvioivat, ettei ratkaisulla juurikaan olisi vaikutusta eläkkeellesiirtymisikään. Vain lobbausta valtiokoneistoon ja pieni sosiaalitupon nimellä kulkenut näytelmä ay-liikkeen kanssa.

Asia oli näyttävästi esillä mediassa. Mm. Talouselämä-lehdessä 22.1.2009 Lauri Ihalainen (SAK) kehui: ”sopimuskulttuuri taitaa kuitenkin olla voimissaan” ja ”leikkauskeskustelulle pantiin piste”. Mikko Mäenpää (STTK) totesi, että työmarkkinajärjestelmä on hyvässä iskussa kaikesta kriitikkistä huolimatta. Helsingin Sanomien pääkirjoitus 23.1.2009 kuitenkin toisti pääministeri Matti Vanhasen varoituksen sanoja siitä, että korvaavan rahoituksen järjestäminen on melkoinen ongelma.

Uutispäivä Demari hehkutti 8.2.2009: ”Työmarkkinajärjestöjen neuvottelema ”sosiaalitulo” avasi monta solmua yhdellä iskulla. Sopimuksella turvattiin ansiosidonnaisen työttömyysturvan ja työeläkkeiden etuudet ja rahoitus pitkiksi ajoiksi eteenpäin.” Uutisesta ei käynyt ilmi, kuka lopulta maksaisi sosiaalitupon kustannukset.

Pitkä aika osoittautui aika lyhyeksi. Muutaman viikon päästä pääministeri Matti Vanhanen tuli julkisuuteen. Helsingin Sanomat kertoi 1.3.2009 Vanhasen saaneen Rukan hangilla helmikuun loppupäivinä idean eläkeiän asteittaisesta nostamisesta 65 vuoteen. Hän oli ollut asiasta yhteydessä Jyrki Kataiseen. Huuto oli valtava ja taas alkoi vääntö. Nyt ”kolmikanta” ei kyennytkään sopimaan vaadittavista muutoksista eläkkeellesiirtymisen myöhentämiseksi. Asia on hautautunut loputtomiin työryhmiin ja mietintöihin. Ensimmäisen kerran hehkutettu neuvottelukoneisto ei kyennytkään sopimaan asioista.

Jostakin työnantajien kela-maksun poistamiseen tarvittava raha valtion kassaan pitää saada. Aluksi kerrottiin, että kustannus otetaan yritysten energiamaksuista. Toki Katainen ei saanut lupaa toteuttaa korvaavia korotuksia sillä tavalla kuin ihmisille uskoteltiin Kela-maksua poistettaessa. Suurin osa korvaavista veroista kerätään kansalaisten kulutusverojen nostona energiaveroissa. Taikasanoja ovat nyt vihreä energiaverotus ja työllistämisen helpottaminen. Kansalaiset huomaavat eläkepelin ja eläkeyhtiöiden valta-aseman turvaamisen siitä, että sähkölasku nousee ja kaukolämpömaksu kasvaa. Tämä kansallisanti 2 on ykköseen verrattuna sen verran kalliimpi, että kyseessä ei ole kertaluokan miljardien tuki vaan jatkuva vuosittain toistuva tukimaksu. Asian taustat ovat sen verran arveluttavat, ettei oppositiokaan eduskunnassa asiaa käsiteltäessä uskaltanut penkoa asiaa loppuun asti.

Lopputuloksena oli siis varsin kummallinen. Työnantajat vaativat kustannussäästöjä eläkeputkien ikinä nostamalla. Työntekijät vastustivat. Ratkaisuna työnantajat ja työntekijät sopivat, että putkiin tehdään vain julkisuuden vaatimat kosmeettiset korjailut ja valtio maksaa viulut. Saatiin näennäinen

sopimus, jolla voitiin perustella neuvottelujärjestelmän säilyttämistä entisellään. Valtio velkaantuu lisää ja Varman hallituksen puheenjohtaja Sakari Tamminen vaatii valtion menojen leikkaamista.

Kun Sari Sairaanhoitaja ja Outi Opettaja ovat juuri ehtineet tottua ajatukseen, että heille lupailtu valtaisa palkankorotus kuihtuu murusiksi, he saavat käteensä taloyhtiönsä vastikelapun, jossa kustannusten nousua selittää kallistunut kaukolämpö, sähkö ym. Niiden kallistumisen taustalla on Kataisen ilosanoma vihreästä verouudistuksesta ja työvoimakulujen pienentämisestä. Karummin voi todeta, että vastikelapussa maksetaan Kataisen Kela-maksusta luopumisesta aiheutuvaa veroaukkoa ja viimekädessä työeläkejärjestelmän valtasuhteiden säilyttämistä.

Esimerkki on erinomainen havainnollistus siitä, miten työeläkejärjestelmän vallankäyttö vaikuttaa kansalaisten arkeen. Työeläkejärjestelmän päätöksentekojärjestelmän suojeleminen näkyy Sari Sairaanhoitajan ja Outi Opettajan taloyhtiöltään saamassa vastikelapussa. Asiaan perehtymätön tuskin edes huomaa asioiden välistä kytkentää.

Kysymys on tyypillisestä osittaisesta optimoinnista. Siinä eri osapuolet pyrkivät itselleen tärkeässä asiassa mahdollisimman edulliseen ratkaisuun piittaamatta kokonaisuuden edusta. Vanhasen hallituksen painostamana työmarkkinatohot kehittivät uusia ehdotuksia työurien pidentämisestä. Ehdotukset lähetettiin lausuntokierrokselle ja useat eri lausunnonantajat korostivat tätä osittaisen optimoinnin ongelmaa. Ehdotettiin pikkunäppäriä ratkaisuja sinne tänne ilman, että olisi kokonaiskuvaa asiasta. Kun työeläkejärjestelmää sitkeästi yritetään naamioida yksityiseksi toiminnaksi, pitäisi muistaa myös vanhoja hallinnollisia periaatteita. Organisaatioiden ja yksityisten yritysten roolina on ajaa omaa etuaan. Kokonaisuuden edusta huolehtiminen jää julkiselle vallalle. Julkinen valta on kuitenkin pidetty totaalisesti sivussa työeläkekysymysten pohdinnasta. Sortuminen lausunnonantajien korostamaan osittaiseen optimointiin ja kokonaisnäkemysten hämärtyminen ei siis ole mitenkään yllättävää.

Työmarkkinamiehet tyytyivät työurien pidentämiskeskusteluissa viilaamaan erilaisten putkien ikärajoja. Ikärajojen korotus ei välttämättä paljoakaan vaikuta työuriin. Ihmiset vain siirretään nykyisistä tukijärjestelmistä valtion ja kuntien tuen piiriin. Samalla taas saadaan siirrettyä kustannuksia veronmaksajien maksettavaksi. Todellisuudessa tutkijat korostavat, että työurien pituus riippuu paljon enemmän muista seikoista. Lasten peruskoulussa omaksumista asenteista työelämään, ihmisten elintapojen terveellisyydestä, liikunnasta ja alkoholin kulutuksen kasvusta ym. seikoista. Ihmisten työkykyisyyden kanssa rinnakkainen asia on yleinen toimintakyky, josta paljolti ovat kiinnostuneita Kela ja kuntien sosiaali- ja terveystoimi.

Toimintakyvyn ja työkyvyn vaaliminen eivät ole mitenkään ristiriitaisia tavoitteita, päinvastoin niitä edistetään samanaikaisesti. Jos työeläkejärjestelmän mielestä jonkun henkilön kuntouttaminen ei ole järjestelmän kannalta kannattavaa, se jää toteuttamatta. Todellisuudessa henkilön kuntouttamisesta pitäisi Kelan, kuntien ja työeläkejärjestelmän huolehtia yhteistyössä. Vaikka yksittäiselle toimijalle kuntoutus ei näyttäisikään kannattavalta, kokonaisuuden kannalta näin saattaa kuitenkin olla. Syntyy tyypillinen osittaisen optimoinnin tilanne.

Tosiasiassa tällaisessa tilanteessa eri tahot lähinnä pohtivat, kuinka saisivat siirrettyä omia kustannuksiaan toisten maksettavaksi. Ei ole mitään yhteistä toimivaa järjestelmää, jossa kuntoutusta suunniteltaisiin ja pelisääntöjä, joilla sen kustannukset jaetaan osapuolten kesken. Eri kunnissa toimitaan eri tavoilla, Kela toimii omalla tavallaan ja ”yksityiset” työeläkeyhtiöt ajavat omaa etuaan.

Ilmeisesti ainoa tapa saada asia toimimaan, on siirtää asioiden käsittely pois näistä organisaatioista ja toteuttaa se koordinoitusti. Siitä voisi huolehtia yksi organisaatio. Se voisi tarvittaessa hankkia palveluja erilaisilta tuottajilta. Se olisi varmaankin yhteiskunnan kannalta edullisin ratkaisu. Miksi sitä ei siis toteuteta?

Ongelman ydin on puhtaasti valtapolitiikka. Kunnat eivät halua luopua vallastaan ja Kela hyväksyy tällaisen mallin vain, jos kaikki keskitetään Kelaan. Työeläkeyhtiöt vastustavat muutosta raivokkaasti, koska se romuttaisi harhakuvitelmaa siitä, että ne ovat oikeita vakuutusyhtiöitä. Jos esimerkiksi työkykyyn liittyvät toiminnot siirtyisivät niistä pois, jäljelle jäisi varsin alaston rahakasa, jonka nykyistä omituista asemaa olisi vaikea perustella.

Työmarkkinatahojen asenne asiaan on ratkaiseva niin kauan, kuin valtiovalta pakenee iskulauseen ”kolmikanta hoitaa” taakse. Niiden kompetenssi riittää parhaimmillaan vain murto-osaan ongelma-alueesta. Millä lailla tällainen muutos esimerkiksi heikentäisi palkansaajien asemaa? Kun seuraa sitä kriittistä keskustelua, mikä on vallalla mm. vakuutuslääketieteen linjasta ja sen suhteesta esimerkiksi yleisten oikeusasteiden linjauksiin, tuntuu halu nykyjärjestelmän säilyttämiseen muuttumattomana suorastaan oudolta ay-liikkeen linjaukseksi. Tässäkin ay-liikkeen edustajat työeläkejärjestelmän hallinnossa kulkevat kiltisti työeläkeyhtiöiden talutusnuorassa. On hienoa olla kultapossukerhon jäsen.

Todellisuudessa ”kolmikanta” itse asiassa toimii työurien pidentämistavoitteita vastaan. Kun kela-maksu siirrettiin veronmaksajien kustannettavaksi, pienennettiin samalla verotuksella kustannettavien toimintojen rahoitus pohjaa. Suuri osa edellä luetelluista todellisista työuriin liittyvistä asioista on käytännössä verorahoilla rahoitettavia. Siis miksi sosiaalilupoa niin suuresti juhlietaan, kun se arvioijien mukaan ei tuottanut mitään työurien pidentämiseen, mutta heikensi mahdollisuuksia työuriin liittyvien ongelmien ratkomiseen muualla kuluttamalla miljardin vuodessa verorahoja ”kolmikannan” vallan pönkittämiseen?

21. Rahoituksen umpikuja

Mikä on todellinen tilanne työeläkejärjestelmän rahoituksessa? Eläketurvakeskus tuottaa laskelmia yhdessä vakuutusyhtiöiden kanssa ja niissä todetaan kaiken olevan kunnossa. Maksut pysyvät kurissa, rahat riittävät hyvin. Tietysti voisi kysyä, mitä tapahtuisi jos ETK esittelisi ennusteen, jossa se toteaa järjestelmän rahoituksen olevan tyhjän päällä? Ei varmaankaan kului kauaa, kun asetettaisiin jokin porukka selvittämään konkurssipesää. Vakuutusyhtiöt ja työmarkkinatahot menettäisivät valtansa eläkejärjestelmässä. On selvää, etteivät ne sallisi ETK:n esittävän sellaista ennustetta. Siis oli järjestelmän tilanne mikä tahansa, on selvää että ETK:n ennuste on sellainen kuin se nykyään julkisuuteen tarjoilee.

On siis syytä tarkastella ETK:n ennusteita kriittisesti. Vuonna 2003 Kari Puro sanoi Garantia luottovakuutuksen kymmenvuotisseminaarissa, että työeläkejärjestelmän rahastointiaste on 27%. Järjestelmän rahastojen määrä kyllä periaatteessa tiedetään, mutta kaikkien – myös kattamattomien – sitoumusten määrä onkin aika lailla arvailua. Tällaisissa laskelmissa vastuun määrä riippuu aivan olennaisesti mm. laskennassa käytettävästä korko-oletuksesta. Sillä voi manipuloida aika tavalla laskelman lopputulosta. Tähän ongelmaan olen joskus itsekin törmännyt tutkijanurani aikana.

Muutama vuosi sitten ETK arvioi, että järjestelmän rahastointiaste onkin 35%. Lopulta syyksi suotuisaan kehitykseen paljastui se, että laskennassa oli korko-oletuksia muutettu.

Laskentaoletusten muuttamisen vuoksi sitoumusten kokonaismäärä näytti pienenevän ja rahastot

kattoivatkin suuremman osan sitoumuksista. Näin siis työeläkejärjestelmä sai tulokset näyttämään paremmilta.

ETK:n pitkän tähtäimen arvioissa luvut ilmaistaan prosentteina palkoista, eläkemeno prosenttia palkoista ja eläkemaksu prosenttia palkoista. Mille tasolle nämä nousevat? Miten korkeaan eläkemaksuun yritysten on sopeuduttava tulevaisuudessa?

Vuonna 2003 samassa Garantian seminaarissa Jaakko Rauramo totesi, ettei Suomen kilpailuasemaa saa vaarantaa korkeilla eläkemaksuilla. Itse asiassa Etelärannassa oltiin sitä mieltä, ettei maksutaso saa nousta silloisesta tasosta. Jos maksu nousee, se pitää periä työntekijöiltä. Silloin maksutaso oli n. 22% palkoista. Sinänsä on periaatteellisesti erikoista, että työnantajat kieltäytyisivät maksamasta osuuttaan järjestelmän kuluista. Nehän ovat itse eläkkeistä sopineet TUPO:jen yhteydessä ja ostaneet niillä työrauhaa. Tuleva maksurasituskin on ollut tiedossa ja valtiota työnantajat eivät nimenomaan ole halunneet mukaan eläketurvasta päättämään.

Pian ETK julkaisikin optimistisen laskelman, jossa ennustettiin että työeläkemaksu nousee tulevaisuudessa 25%:iin palkoista. Nousua siis 3%-yksikköä. Aikaisemmat ennusteet povasivat 30% maksua. Kun nykylainsäädännöllä noususta puolet menee työntekijöiden piikkiin, olisi työnantajien maksu noussut 1,5 %-yksikköä. Vuorineuvosten vaatimukset eivät olisi aivan toteutuneet. Mitä siis pitäisi tehdä? Työeläkejärjestelmästä on muodostunut niin keskeinen osa suomalaista valtakoneistoa, omistuskeskus, että sen asema on turvattava.

Kataisen lahjotuksella sosiaaliturvassa saatiin työnantajien kustannuksia alennettua 1% palkoista. Näin siis hoidettiin vuorineuvosten vaatimukset pääosin kuntoon ja työnantajien maksurasitus ei nouse nykyisestä. Vai hoidettiin sittenkään? Kuinka kestävällä pohjalla on ETK:n ennuste, jossa arvioitiin eläkemaksun nousun pysähtyvän 25 %:iin palkoista?

Valitettavasti täytyy todeta, että ennuste on tyhjän päällä seisova toiveiden tynnyri. Onko se mahdoton? Ehkä sen ennusteet jossakin tilanteessa voisivat toteutua, mutta erittäin epätodennäköistä se kuitenkin on. Ylen uutisissa 26.5.2009 STM:n ylijohtaja Tarmo Pukkila totesi, ettei suomalaisen työeläkejärjestelmän rahoitus ole vakaalla pohjalla ja vaatii, että eläkeasioista päättävät työmarkkinatahot tekevät asialle jotakin. Ylen Ajankohtaisen kakkosen haastattelussa Pukkila oli todennut: ”Työmarkkinajärjestöillä on tässä tilanteessa suuri haaste ja lähestulkoon velvollisuus kertoa suhteellisen nopealla aikataululla, millä tavalla päästäisiin sellaiselle tasolle työeläkemaksussa, että työeläkejärjestelmän rahoituksen vakaus turvattaisiin”.

Kovaa tekstiä STM:n ylimmältä vakuutusvalvojalta. Vastauksiakin julkisuudessa tulee. Seuraavana päivänä STTK syyttää Pukkilaa pelottelutyylillä, joka herättää tarpeetonta huolta kansalaisissa ja vahingoittaa yhteistyötä. Samaa mieltä ovat SAK ja EK. Haastattelussa Pukkila esitti konkreettisia asioita, joiden toteutumista ennusteiden mukaisesti hän epäili. Kritiikki ei kohdistunut kuitenkaan näihin asioihin vaan siihen, että Pukkila pilaisi yhteistyön ilmapiiriä sanomalla asioita julkisuudessa. Ministeri Hyssälän vastaus eli ”tuki ministeriön virkamiehille” jäänee historiaan. Hyssälän mukaan Pukkila jää pian eläkkeelle. Mikä oikeasti on järjestelmän rahoitustilanne ja kuinka realistisia ETK:n ennusteet oikeasti ovat?

Keskeisiä oletuksia ovat palkkasumman kasvu sekä sijoitettaville varoilla saatava tuotto. Palkkasumman kasvu painaa eläkemaksua alaspäin, koska eläkemenot eivät kasva samassa tahdissa. Eläkkeitä korotetaan pääosin inflaatiolla, palkkojen kehitys on arvioitava kohta. ETK:n ennuste olettaa useita optimistisia seikkoja:

Vaikka suuret ikäluokat jäävät eläkkeelle, ennustettiin palkkasumman kasvavan joskus jopa nopeammin kuin palkankorotukset. Ennusteisiin on jo otettu mukaan oletus, että työurat pitenevät n. 3 vuotta nykyisestä. Tästä asiastahan väännetään loputtomasti kättä kaikenlaisissa työryhmissä. Niistä ei kuitenkaan parhaimmillakaan tule mitään lisähelppotusta järjestelmän ennustettuun rahoitukseen. Se vaan estäisi ennustetta sortumasta tältä osin.

Ennusteessa oletetaan työttömyysprosentin painuvan tulevaisuudessa niin alhaiseksi, että sellaisia lukuja on vain lähestytty joskus noususuhdanteiden huipuissa. Edelleen oletetaan, että kaikki työvoima maassa saadaan kaavittua työelämään – myös vajaakuntoiset ja täydellä palkalla.

Edelleen ennusteissa oletetaan, että palkat nousevat reaalisesti lähes 2% vuodessa, siis lähes 2% nopeammin kuin inflaatio. Tällainen kehitys pitäisi kyllä jonkin verran kurissa eläkemaksuja, kun palkat kasvaisivat selvästi nopeammin kuin eläkemenot (eläkkeitä korotetaan pääasiassa elinkustannusindeksillä). Kuinka realistisia tällaiset oletukset ovat? Yhä useammalla alalla, myös koulutusta vaativissa tehtävissä, ihmiset joutuvat kilpailemaan työpaikastaan esim. intialaisen insinöörin kanssa. Mahtaa olla aikamoinen haaste turvata palkkojen reipas reaalkasvu lähivuosisikymmeninä.

Siis tiivistetysti ETK:n ennusteet Suomen tulevasta työllisyydestä ja palkkakehityksestä ovat äärimmäisen optimistisia. Jos tällainen kehitys ei toteudukaan, putoaa ennusteilta pohja pois.

Toinen keskeinen oletus on varoille saatava reaalityttö. ETK olettaa, että rahastot tuottavat keskimäärin 4% reaalityttöön vuodessa. Kun rahastot tuottavat riittävästi, ylijäämä alentaa painetta nostaa eläkemaksuja. Vaikutus on aikamoinen. Reaalityttöön aleneminen 4%:sta 2%:iin nostaisi tulevaa eläkemaksutasoa 5 %-yksikköä. Oltaisiinkin 30% maksuissa. Tällöin rahastot eivät tuottaisi ylijäämää esim. palkkatason nousuun verrattuna. Kuinka realistinen tällainen ennuste on?

Rahoitusteorian tutkijat käyttävät joskus oletuksia, joiden mukaan korkosijoituksille voi saada pitkällä tähtäyksellä 1% reaalityttöön ja osakkeille 6% reaalityttöön. Toki tunnetaan vuosikymmenienkin kausia, jolloin niiden reaalityttööt ovat olleet negatiivisia. Varmaa tuotto ei siis ole ja siltä osin eläketurvan kestävyys on spekulatiivista.

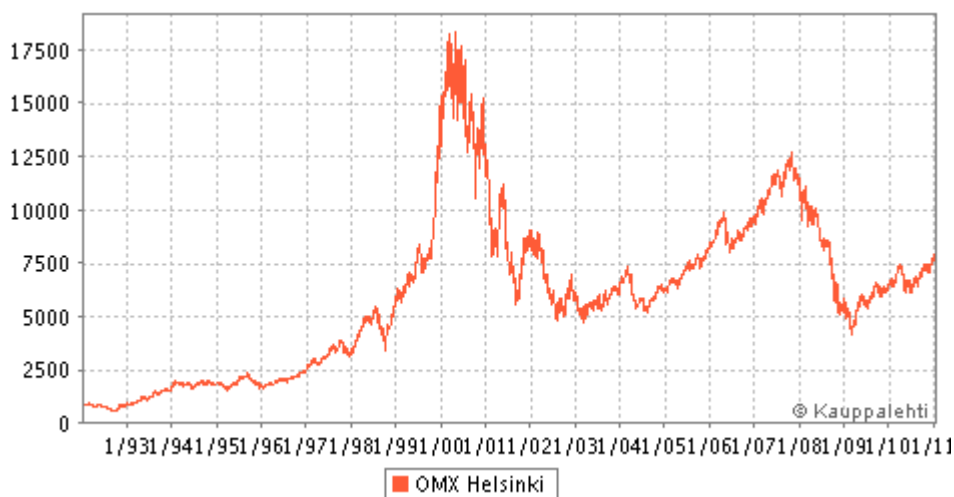
Jos tyypillisellä suomalaisella eläkelaitoksella on salkussaan 30 % osakkeita, voisi karkeasti arvioida odotettavissa olevaksi reaalityttöksi 2,5%. Siis 2% tuotto-oletus on paljon lähempänä oletettua lukua. Suomalaiset eläkelaitokset yrittivät muutama vuosi sitten systemaattisesti kasvattaa osakepainojaan saadakseen parempia tuottoja. Suomaisten eläketurvalla alettiin pelata entistä kovempaa peliä. Hanke toteutettiin kuitenkin niin taitamattomasti, että tuloksena oli suuret tappiot ja valtion piti erillisillä pelastaa työeläkeyhtiöt selvitystilasta. Saa nähdä, milloin tehdään seuraava yritys.

Oletusta 4% reaalityttööstä ei tue Suomen ja Euroopan talouskehityskään. Jo väestökehityksen takia molemmissa talouskasvu on hidasta eikä pohjaa korkeille tuottoille ole. Niitä voisi ehkä saada sijoittamalla runsaasti varoja kehittyville markkinoille, Kiinaan, Intiaan, Indonesiaan, Brasiliaan jne. Siellä tuottojen tiellä on kuitenkin valuuttariskejä, ympäristöriskejä, poliittisia riskejä ym. Taas suomalaisten eläketurva perustuu toiveeseen onnistumisesta kasinolla. Tilanne ei siitä muutu, vaikka tämä toteutettaisiin omistamalla näissä maissa toimivia suomalaisia yrityksiä. Riski on piilossa yhtiöiden sisässä.

Työeläkeyhtiöillä on perinteisesti ollut suuri osa rahoistaan sijoitettuna suomalaisiin osakkeisiin. Jo pyrkimys suomalaiseksi omistajaksi pakottaa tähän. Tarkastellaan hieman historiallista

pörssikurssien kehitystä 1990-luvun alkupuolelta. Suomen pörssi alkoi toipua 1990-luvun lamasta vasta saman vuosikymmenen lopulla. Sitten pörssi onkin ollut yhtä vuoristorataa ja tuotot heikkoja. Työeläkeyhtiöt ovat yleensä valinneet sijoitustensa seurantajakson alkamaan vuodesta 1997. Silloin laman ote vielä kuristi pörssiä ja indeksi oli tasolla 2500 pistettä. Nyt vuoden 2011 alussa on ylitetty 7500 pistettä. Parhaimmillaan indeksi on ollut 17500 ja 12500 pistettä. Pitkä matka on näihin lukuihin. Osakkeiden tuotto riippuu kokonaan siitä, mikä valitaan tarkasteluhetkeksi. Kuvatuulla tarkastelulla ETK väittää, että eläkejärjestelmän 4% reaalityttö-oletus on realistinen. Vakuutusyhtiöt julkistavat tuottojaan ja laskevat, että välillä on oltu 4 % reaalityttöprosentin alla ja välillä päällä. Toisaalta työeläkeyhtiöiden tuotonlaskenta ns. Dietzin kaavalla jättää todellisen tuoton usein arvoitukseksi. Esimerkiksi rahastoyhtiöt eivät sitä käytä. Niissä tiedetään hyvin, kuinka helppoa laskennan tuloksia on manipuloida esimerkiksi bonusten kasvattamiseksi. Toinen epävarmuus historiallisissakin laskelmissa sisältyy inflaatioon ja sen tilastointiin. Tulevaisuuden ennustaminen on tietenkin tätäkin vaikeampaa.

Mikään oheisessa kuviossa ei kuitenkaan vakuutta siitä, että osakekurssit nousisivat voimakkaasti tulevaisuudessa.

Lähde: Kauppalehti

Suuri osa suomalaisten työeläkelaitosten varoista on sijoitettu joukkovelkakirjalainoihin. Sijoitusihmiset tietävät hyvin, että joukkovelkakirjalainojen tuotto on hyvä kun korot laskevat. Kun sijoittajat ostavat lainoja alemmalla korolla, vanhat lainat voi myydä voitolla. Kun korkotasoo kääntyy nousuun, joukkovelkakirjalainat aiheuttavat tappioita.

Viimeisten vuosien aikana korkotasoo on laskenut voimakkaasti selittäen osin viime vuosien hyvät sijoitustuotot. Nyt korkotasoo on poikkeuksellisen alhaalla. Kun korkotasoo normalisoituu eli nousee, aiheutuu joukkovelkakirjoista suuret tappiot. Useat eläkelaitokset ovat jo tehneet arvioita tappioiden vaikutuksista. Tulokset ovat varsin karuja. Kun samalla inflaatio kiihtyy, reaalityttötuotot laskevat.

Mistä tällainen oletus 4% reaalitytuotosta sitten on peräisin? Täytyy myöntää omakin syyllisyyteni asian suhteen. Neljännesvuosisata sitten tällaista asiaa pohdittiin, kun määriteltiin ns. eläkekustannusmaksua valtion liikelaitoksille. Se oli täysin teoreettinen laskelma, koska näitä maksuja ei rahastoitu mihinkään eikä tuottojen toteutumista seurattu. Prosenteilla oli kuitenkin siksi merkitystä, että laki vaati maksun määrittämistä tietynlaisella periaatteella. Tuotto-oletus oli kuitenkin arvioitavissa.

Valtiovarainministeriön virkamiesjohto ilmaisi käsityksensä, minkä tasoista maksua he pitivät sopivana. Osoittautui, että käyttämällä 4% reaalitytuottoa saatiin heidän toiveensa toteutetuksi. Siihen aikaan elettiin vielä rahamarkkinoiden säännöstelyn viimeisiä vuosia ja ylipäätään korkokäsitteiden tuntemus oli paljon nykyistä vähäisempää.

Hieman tämän jälkeen kuntasektorin eläkerahastoinnissa omaksuttiin sama oletus. Se oli poliittisesti helppoa, vedottiin vain valtion linjauksiin. Toisaalta tällä valinnalla kunnallinen eläkelaitos halusi torjua vaatimuksia subventoidusta takaisinlainauksesta ja luoda perusteita monipuoliselle sijoitustoiminnalle.

Ja nyt tämä maaginen poliittisella manipulaatiolla tehty 4% reaalitytuottovaatimus on kopioitu ETK:n ennustelaskelmiin. Kun ynnää yhteen palkkakehitykseen liittyvät riskit ja sijoitustuottojen saavuttamiseen liittyvät riskit, voi vain todeta että ETK:n ennuste suomaisten eläketurvan kestävydestä leijuu tukevasti ilmassa. Eräässä muistiossaan Ilmarisen varatoimitusjohtaja Jaakko Tuomikoski totesikin verhotusti, että 4% reaalitytuotto-oletuksesta ei voi luopua. Muuten järjestelmän rahoitustilanne alkaa irvistää liikaa ja voi käynnistyä ikäviä keskusteluja ja prosesseja.

Puhe eläkerahoituksen riittävydestä on järjestelmässä muutenkin tyhjän päällä. Julkisuudessa kehutaan ETK:n optimistista laskelmaa ja sen linjauksia. Rahat riittävät, ei huolta. Toisaalta epävirallisesti on toisenlainen ääni kellossa. Kun kokoomuslaiset eläkkeensaajat järjestivät keskustelun eläkkeensaajien indeksiturvan korjaamisesta ja puoliväli-indeksin palauttamisesta, saapui paikalla omaa aatesuuntaa edustava työeläkejärjestelmän lobbari. Hän tokaisi suoraan, ettei puoliväli-indeksiä voida koskaan palauttaa. Rahat loppuvat muutenkin muutaman vuosikymmenen päästä. Näin siis omassa toveripiirissä.

Aivan äskettäin on Työeläkevakuuttajat TELA myöntänyt, että tulevaisuudessa ihmiset joutuvat tyytymään työeläkkeeseen, joka on 40% palkoista. Järjestelmä on siis epäonnistumassa keskeisessä tavoitteessaan turvata ihmisille aikaisemman kulutustason säilyminen eläkkeelle siirryttäessä. Tarjolla on siis nuoremmille ensin pienempi palkkataso korkeampien eläkemaksujen vuoksi ja sitten matalampi eläketaso työnteon päätyttyä. Lohdutukseksi tarjottiin sitä, että kasvun vuoksi tulevien eläkeläisten elintaso tulee olemaan korkeampi kuin nykyisten eläkeläisten. Jostakin syystä nykyiset eläkeläiset eivät tunnu olevan tyytyväisiä siihen, että heidän elintasonsa on korkeampi kuin 1950-luvun eläkeläisillä.

Työurien pidentämiskeskustelussa perustava idea EK:ssa on ollut vanhempien ikäluokkien etujen karsiminen. Jos vanhemmat ikäluokat eivät työllisty, sillä ei työurien pituuteen vaikuteta. He vain siirtyvät sosiaaliturvan luokulta toiselle. Kustannukset siirtyvät paljolti veronmaksajien piikkiin. Työurien pidentämispohdiskeluissa yksi idea on leskien ja orpojen eläkkeiden poistaminen tulevaisuudessa. Jää arvoitukseksi, miten sillä pidennettäisiin työuria. Se on kuitenkin siinä kätevä säästökeino, että tulevat edunsaajat eivät ole tiedossa. Vastustus on vähäisempää kuin muuten.

Talouselämä-lehteen oli 4.3 vuotanut tieto siitä, että ”kaksikanta” aikoo vaalien aikoihin julkaista uuden sopimuksen työurista ja eläkepolitiikasta. Vuodon tavoitteena lienee varoittaa poliitikkoja

ottamasta kantaa eläkeasioihin ennen vaaleja ja painostaa vastaan hangoittelevia ay-tahoja suostumaan etujen karsimiseen.

Yksi suuri tekijä siinä, miten pitkälle työeläkejärjestelmän rahat riittävät, on rahastojen käyttö. Alun perin työeläkejärjestelmän rahastoinnin ideana oli puskuroida suurten ikäluokkien eläkekustannuksia. Rahastoja purkamalla olisi voitu tasoittaa kustannushuippuja. Asia toteutettiin lainsäädännössä kuitenkin siten, että rahastointi on ikuista. Puhuttiin, että sitten kun suurten ikäluokkien aiheuttamat korkeammat eläkekustannukset ovat akuutti kysymys, lainsäädäntöä muutetaan ja rahastot käytetään. Nyt on kuitenkin takerrettu olemassa olevaan lainsäädäntöön. Sen vuoksi ennusteissa työeläkejärjestelmän rahastot näyttävät paisuvan paljonkin nykyistä suuremmiksi. Nyt suurimpien työeläkeyhtiöiden tase on 20-30 miljardia euroa. Näkyvissä on, että työeläkejärjestelmää keskitetään tietoisesti kahdeksi mammuttiyhtiöksi ja samalla järjestelmän rahastot paisuvat 200-300 miljardiin euroon. Seurauksena on, että näiden mammuttien koko kasvaa 100-150 miljardiin nykyisestä 20-30 miljardista. Kun nykyäänkään Suomesta ei löydy tahoja, joka kykenisi valvomaan suuria työeläkeyhtiöitä, tulevaisuudessa tällainen olisi vieläkin vaikeampaa.

Millaiselta työeläkejärjestelmän maksurasituksen kehitys näyttäisi, jos palataan alkuperäiseen ideaan rahastojen hallitusta purkamisesta? Mahdollisesti rahastot riittäisivät paljon paremmin, eläkemaksu pysyisi kohtuullisena ja ehkä eläkkeiden tasoon ja eläkkeen indeksiongelmienkin riittäisi hitunen rahaa. Ei ole julkaistu asiaa koskevia laskelmia, joiden perusteella asiaa voisi arvioida. Rahastojen purkautuminen vaarantaisi eläkejärjestelmään rakennetun valtakeskittymän. Ja sitten pitäisi myös ratkaista, kuinka puretaan EMU-järjestelmän huijaamiseksi tehdyt viritykset.

22. Varkaiden paratiisi

Edellä kuvattu pohdinta järjestelmän rahoituksen umpikujasta on yksi osoitus siitä, että valtionhallinnolla ei ole mitään otetta työeläkejärjestelmän kontrollissa. Se kertoo valtiolle mitä itse haluaa ja mikä sopii sen pintaan. Työeläkejärjestelmän omavaltainen toiminta ei rajoitu vain tähän.

Työeläkejärjestelmä on siis monimutkainen viidakko, jota vakuutusyhtiöt hallinnoivat ja työmarkkinamiehet suojelevat heitä poliitikoilta. Kun kukaan ulkopuolinen ei kykene tosiasiasa valvomaan 100 miljardin euron rahan käyttöä, on vaarana että järjestelmään pesiytyy vinoutuneita käytäntöjä. Tämähän ei ole mikään työeläkejärjestelmän erityispiirre. Hyvin tiedetään, että ilman valvontaa oleva suuri rahakasa synnyttää ympärilleen monenlaista loiskiehuntaa. Vaikka järjestelmän pystyttäjät olisivat alun perin ajatelleet vastuullisesti ja vilpittömästi, tällaisen valvomattoman aarrearkun ympärille hakeutuu aikaa myöten erilaisia spekulanteja.

Miten tällainen sitten näkyy työeläkeyhtiöiden käytännön toiminnassa? Asian voi yksinkertaistaen ilmaista siten, että työeläkeyhtiöiden puolesta rahaa saa haihtua järjestelmästä vaikka kuinka paljon, jos se palvelee yhtiöiden keskeisintä tavoitetta. Se on oman markkinaosuuden ja vallan kasvattaminen. Siksi työeläkeyhtiöt etsivät kaikkea minkä voisi kaapata ja keksivät toinen toistaan huimempia ideoita saadakseen yhä suuremman osan yrityksistä omaan valtapiiriinsä. Kansantalouden ja eläketurvan rahoittamisen kannalta tällainen toiminta on täysin hyödytöntä. Siihen haaskatut rahat on hukkaan heitettyä.

Suuri osa tähän peliin liittyvistä asioista ei koskaan edes tule julkisuuteen. Osaltaan tässä niitä suojaa yhtiöiden esittäminen yksityisinä yrityksinä, joiden velvollisuus julkistaa asioita on toisenlainen kuin julkisilla toimijoilla. Toki yhtiöt on velvoitettu julkistamaan joitakin tunnuslukuja

itsestään, mutta ne ovat todellisuudessa itse saaneet pitkälti määrittää mitä julkaistaan. Siksi voi luottaa, että julki ei tule mitään vääränlaista.

Yksi esimerkki tästä työeläkevarojen haaskaamisesta on eläkesäätiöiden purkupelissä haaskattu pääoma, jonka määräksi on arvioitu miljardi euroa. Ylen MOT-ohjelma 25.1.2010 kutsui tätä rahaa ylimääräiseksi miljardiksi. Sen saivat palkkioksi yritykset, jotka purkivat eläkesäätiönsä vakuutusyhtiöön. Asiaa on kuvattu yksityiskohtaisemmin myöhemmin. Siis vakuutusyhtiöiden etu ja valtapolitiikka menee järjestelmän rahoituksen edelle.

Jo pitkään työeläkejärjestelmässä on keskusteltu sijoituksista, joilla pyritään ostamaan asiakkaita. Sijoitusmuotona on voinut olla kiinteistökauppa, vaihtovelkakirjalaina tai osakeomistus. Millään näistä ei ole tavoiteltu järjestelmän kannalta mahdollisimman hyvää tuottoa, vaan sijoitusten tehtävänä on palvella yhtiön valtapiirin paisuttamista. Esimerkiksi Varman salkkuun on parkkeerattu merkittävä nurkka Sampo ja Ilmarisen salkkuun merkittävä nurkka Pohjolaa. Näillä sijoituksilla tuetaan suoraan valtapiirin säilymistä omissa käsissä ja työeläkejärjestelmä kantaa riskin. Taaskin valta ajaa järjestelmän rahoituksen edelle.

Edellä jo sivuttiin kysymystä työhyvinvointiin käytettävistä rahoista. Siinäkin työeläkejärjestelmän varoja ollaan valmiita jakamaan ulos, kunhan se palvelee työeläkeyhtiöiden vallan kasvattamista.

Tuntuu kuin työeläkejärjestelmä olisi jonkinlainen varkaiden paratiisi, jossa jokainen työeläkeyhtiöiden vallan kasvattamista edistävä taho saa vapaasti kupata järjestelmän varoja. Työeläkeyhtiöiden johdon palkkauksessakin asia on siten mukana, että esimerkiksi Varmassa keskeisiä bonuksia kasvattavia tekijöitä on uusien asiakkaiden haaliminen yhtiöön. Järjestelmään ei uusia maksajia tässä pelissä synny, niitä vain siirrellään luukulta toiselle. Tietysti ensimmäinen kysymys on, onko tällainen kähmintä tapahtunut salassa ilman, että kukaan päättävä taho on tiennyt mitään asiasta?

Vastaus edellä olleeseen kysymykseen on: ei. Kaikki esimerkkinä mainitut tapahtumat on käsitelty julkisuudessa. Työeläkeyhtiöiden kiinteistökaupat olivat esillä joitakin vuosia sitten, ja vakuutusvalvontavirasto oli tekevinään asiasta jonkinlaisen tutkimuksen. Työeläkejärjestelmän varojen valuminen eläkesäätiöiden purun yhteydessä oli näkyvästi esillä monessa TV-ohjelmassa. Työhyvinvointirahojen käyttöä asiakaspelissä käsitelti mm. Helsingin Sanomat yliopistolaitoksen vakuutuksia käsitellessään. Kaikki toiminta on siis ollut julkisessa keskustelussa. Päättäjät eivät siis voi väittää, etteivät ole tienneet asioista mitään.

Mitä sitten asiassa on tapahtunut? Vastaus on karu, ei mitään. Sen paremmin valvojat kuin poliitikotkaan eivät ole reagoineet asiaan. Kaikessa tuntuu hallitsevan korruptiosopimus: ”kolmikanta hoitaa”.

Onko tilanne todella niin hyvä, että työeläkejärjestelmällä on varaa tällaiseen varojen haaskaamiseen? Jos näin on, kyse on eri osapuolten taistelusta siitä, kuka saa kähmittyä rahat taskuunsa. Jos taas järjestelmän rahoitus on tyhjän päällä, tilanne muuttuu vielä kummallisemmaksi. Pelaamisella vaarannetaan ihmisten vanhuudenturva tulevaisuudessa. Sellaisesta odottaisi ainakin, että ammattiyhdistysliikkeellä on kiinnostusta asiaan. Mikä on siis todellisuudessa järjestelmän rahoitustilanne? Ainoa virallisen totuuden kertoja on ETK ja sen kautta työeläkeyhtiöt. Edellä kuvattiin sitä, että tällaiset totuudet voi hyvin kyseenalaistaa?

Työeläkeyhtiöiden omavaltainen toiminta on ilmennyt muillakin tavoilla. Eläke-Kansa saatiin konkurssiin holtittomalla toiminnalla. Sen talous oli tiukasti sidottu EKA:n talouteen ja yhtiön

taloussotkut veivät Eläke-Kansankin tuohon. Vuosikausia yrityksiltä perittiin lisämaksuja Eläke-Kansan konkurssin aiheuttamien tappioiden kattamiseksi.

Tappiot olisivat helposti olleet suurempiakin. Monet pankit olivat myöntäneet takauksia Eläke-Kansan EKA:lle myöntämille takaisinlainoille. Eläke-Kansassa ei kuitenkaan välitetty noudattaa laskuperusteisiin kirjattuja sääntöjä. Pankit väittivät, etteivät ne vastaa sääntöjen vastaisista takaisinlainoista. Eläke-Kansan pesä jaettiin suurimmille työeläkeyhtiöille. Välttääkseen lisämaksujen perimisen niiden aktuaarit antoivat tuomioistuimille lausunnon, jonka mukaan laskuperusteiden määräyksiä ei tarvinnut noudattaa ja vakuutusyhtiö voi rikkoa niitä.

Kukapa kykenisi kyseenalaistamaan vakuutusyhtiöiden tulkinnan itse laatimistaan ja ulkopuolisille täysin käsittämättömistä laskuperusteista. Niinpä vakuutusyhtiöt säästyivät tältä lisäkustannukselta.

Hieman myöhemmin vakuutusyhtiöillä oli edessään uusi riita. Plusterveys-niminen yhtiö oli perustanut eläkesäätiön 1990-luvulla. Sen vanhat rahastot jäivät Ilmariseen. Näiden mukana oli varaus, josta oli tarkoitus kattaa siirtymisen jälkeen Ilmarisen maksettavaksi tulevien uusien työkyvyttömyyseläkkeiden ja työttömyyseläkkeiden kustannukset. Sinänsä lähinnä hammaslääkäreitä työllistävässä yhtiössä ei esimerkiksi työttömyyseläkkeitä esiintynyt. Muutenkin tapauksia oli vähän ja suurin osa varatusta rahasta jäi käyttämättä tarkoitukseensa. Plusterveys herätti kysymyksen siitä, kenelle käyttämättä jäävät rahat kuuluvat? Oliko varaus kuin vakuutusmaksu, jolla vakuutusyhtiö otti riskit kantaakseen. Silloin ylijäävät rahat varmaankin kuuluisivat vakuutusyhtiölle. Vai oliko riski Plusterveydellä ja varaus oli vain ennakkoa mahdollisista kustannuksista? Jos se ei riittäisi, Plusterveydeltä perittäisiin lisää.

Ratkaisu asiaan on tietenkin laskuperusteissa. Siellä todettiin selvästi, että riski on Plusterveydellä. Jos ennakolta peritty varaus ei riittäisi, perittäisiin loppu Plusterveydeltä. Looginen johtopäätös oli tietenkin, että jos rahaa jäisi käyttämättä, se palautettaisiin Plusterveydellä.

Laskuperusteet olivat hieman kiusalliset vakuutusyhtiön kannalta. Asiaa käsiteltiin taas tuomioistuimessa. Nyt samat aktuaarit, jotka Eläke-Kansan tapauksessa olivat todenneet, ettei laskuperusteita tarvitse tarkalleen noudattaa, olivatkin päinvastaista mieltä. Laskuperusteita pitäisi noudattaa suorastaan kirjaimellisesti.

Logiikan voisi tiivistää hieman kärjistetyksi: Jos vakuutusyhtiö ei ole kirjoittanut itselleen laskuperusteisiin velvollisuutta palauttaa asiakkaalle tälle kuuluvaa rahaa, ei sitä voi palauttaa, vaikka vakuutusyhtiö haluaisikin. Nyt tämä tulkinta oli tuomioistuimen päätöksenteossa ratkaisevaa.

Kiistatapauksissa vakuutusyhtiöt pakenevat munkkilatinaksi kutsutun viidakon taakse ja itse tulkitsevat itse tekemiään säädöksiä omaksi parhaakseen. Mikään ulkopuolinen taho ei rohkene kyseenalaistaa tätä tulkintaa.

Jälkimmäinen oikeuden tulkinta merkitsee, että katsotaan vakuutusyhtiöiden itse kirjoittamien laskuperusteiden olevan oikeusnormin taseisia. Ikään kuin niillä olisi asetuksenanto-oikeus. Toki ne ovat oikeudelliselta asemaltaan yksityisiä yrityksiä, joilla sellaista oikeutta ei voi olla perustuslainkaan mukaan. Niiden suhde asiakkaisiinsa perustuu vain vakuutussopimukseen, niiden ja asiakkaiden suhde on puhtaasti sopimusoikeudellinen. Toinen sopimuksen osapuoli tuskin voi itseksensä laatia sääntöjä, joissa kumotaan sopimus ja sopimusoikeudelliset periaatteet.

Esimerkki kuvaa myös sitä, miten työeläkeyhtiöiden oikeudellinen asema on hämärtynyt. Kun puhutaan hallinnosta, varojen sijoittamisesta, asiakashankinnasta tai päätöksenteon avoimuudesta, ne korostavat olevansa yksityisiä vakuutusyhtiöitä. Kun niiden päätöksiä kyseenalaistetaan, ne esiintyvät viranomaisena. Eikä kukaan suomalaisessa hallinnossa kehtaa sanoa ääneen, että työeläkejärjestelmän osalta mopo on karannut käsistä.

HALLITUSVALTA YRITYKSISSÄ

23. Valta yritysten hallituksissa

Useat ihmiset ovat kiinnittäneet huomiota varsin erikoiseen suomalaiseen ilmiöön. Pörssiyhtiöiden ja muidenkin yhtiöiden hallitukset koostuvat usein niin, että niiden hallituksissa istuu toisten yhtiöiden toimitusjohtajia. Pahimmillaan pörssiyhtiön tai jonkin muun merkittävän yhtiön toimitusjohtaja istuu hallituksessa yhtiössä, jonka toimitusjohtaja on hänen yhtiönsä hallituksessa. Helsingin sanomat esitti esimerkkinä yhtiöt Varma ja Sampo. Varman toimitusjohtaja Matti Vuoria istuu Sammon hallituksessa mm. päättämässä toimitusjohtaja Kari Stadighin palkasta ja muista eduista. Toisaalta Sammon toimitusjohtaja Kari Stadigh istuu Varman hallituksessa päättämässä toimitusjohtaja Matti Vuorian palkasta ja muista eduista. Vuoroin vieraisa ja palvelus palveluksesta. Kuinka paljon epävertettä ristiin hallinnointia suomalaisessa elinkeinoelämässä todellisuudessa esiintyy?

Kuvaus omistuksista ja hallinnosta suurimmissa yhtiöissä on liitteessä.

Suomalaisella yritysmaailmalla on monenlaisia omistajia. On suurehkoja perheyhtiöitä, on osuuskuntia, on ulkomaalaisten, erityisesti ruotsalaisten, omistamia yhtiöitä. Kolme omistajatahoa nousee kuitenkin esiin. Työeläkeyhtiöt ja niiden kanssa samaan finanssiipiiriin kuuluvat vakuutusyhtiöt ovat yksi ryhmä, sijoitusrahastot on toinen ryhmä ja valtio on kolmas suuri omistaja.

Sijoitusrahastot on työnnetty pois yritysten vallankäytöstä. Ne katsovat olevansa portfoliosijoittajia, jotka eivät osallistu päätöksentekoon. Ne reagoivat myymällä omistuksensa. Ne eivät halua osallistua yritysten hallintoon sidosten aiheuttamien ongelmien takia ja karttavat myös yhtiökokouksia. Sijoitusrahastojen omistus on myös pirstoutunut siksi paljon, etteivät ne olisi vakavasti otettava voima kohtalaisesta omistuksestaan huolimatta.

Suomessakin suuri osa yhteiskunnan omistuksesta on keskittynyt työeläkejärjestelmään. Samalla on syntynyt uudenlainen asetelma suomalaiseen yhteiskuntaan. Jotkut kysyvät onko Suomi kapitalistinen tai sosialistinen maa pohjimmiltaan? Tilanne kuvaa hyvin sitä, kuinka monimutkainen kysymys tämä on vastattavaksi modernissa yhteiskunnassa. Kiina on nykyään virallisesti kommunistinen maa, mutta siellä toteutuu kapitalismin periaatteet raaimmillaan – kommunistisen puolueen ohjauksessa.

Neuvostoliitto oli kommunistinen maa, mutta yllättävän pieni muutos toimintatavoissa syntyi kun Neuvostoliitto hajosi ja syntyi nykymuotoinen Venäjä. Sama nomenklatuura, joka oli käyttänyt – puolueen nimissä – omistajavaltaa maassa, käytti sitä edelleen uudenlaisten omistusjärjestelyjen kautta. Oligarkit ja muut Venäjän omistajat ovat paljolti samoja puoluebyrokraatteja kuin ennenkin, mutta nyt he ovat saaneet valtakunnan omistuksen itselleen. Kaikki rälsit ovat aina tavoitelleet itselleen veroetuksia sekä omistusmuotoja, joissa voivat siirtää omistuksensa perillisilleen. Venäjä on tässä suhteessa kulkenut ympyrän loppuun.

Suomessa tilanne on eläkejärjestelmän sijoitusmuotojen uudistuksen ja järjestelmän keskittymisen kautta astunut uudenlaiseen maailmaan, ei kuitenkaan vielä niin pitkälle kuin Venäjällä. Suuri osa Suomen omistajavallasta keskittyy suuriin työeläkeyhtiöihin. Ne ovat todellisuudessa paljon suurempia vallankäyttäjiä kuin poliitikot. Ja valtaa käytetään pohjimmiltaan meidän omistamillamme rahoilla – meidän eläkesäästöillämme.

Toki meitä ei vaivata sillä tiedolla, ketkä tätä valtaa käyttävät. Vallankäyttäjinä ovat muun muassa muut vakuutusyhtiöt, jotka omistavat mitättömän pienen palasen työeläkeyhtiöistä. Tuotteita kaupitellaan yrityksille paketteina ja tätä kautta työeläkejärjestelmään kertynyttä valtaa käytetään myös muun vakuutusalan intressien edistämiseen. Kukaan ei kykene valvomaan, subventoidaanko työeläkevaroilla muita suomalaisia vakuutusyhtiöitä. Asian on esimerkiksi EU-oikeuden kannalta hankala.

Millaisilla periaatteilla EU:n kilpailulta suojellun työeläkejärjestelmän varoja voidaan käyttää EU:ssa kilpailtujen alojen suojelemiseen. Onko esimerkiksi suomalaisten vakuutusyhtiöiden (tai muiden yhtiöiden) omistuksen parkkeeraaminen työeläkeyhtiöihin EU-lakien mukaista? Onko esimerkiksi vahinko- ja henkivakuutusten myyminen samassa kilpailupaketissa työeläkevakuutusten kanssa EU-lakien mukaista? Miten suhtaudutaan esimerkiksi siihen, että vakuutuspaketissa työeläkeyhtiön työhyvinvointirahoilla edistetään vapaaehtoisten eläkevakuutusten myyntiä? Onko laillista, jos työeläkeyhtiö subventoi vahinko- ja henkivakuutusyhtiöiden hallinnon ja markkinoinnin kuluja? Kykenevätkö esimerkiksi valvojat edes seuraamaan tällaisia asioita?

24. Työeläkeyhtiö kaikissa pörssi-yhtiöissä

Työeläkeyhtiöistä on siis syntynyt valtokeskuksia, jotka hallitsevat Suomen talouselämää meidän eläkerahoillamme. Tosiasiassa kovin suurta osaa työeläkerahastoista ei edes tarvita tämän vallan hankkimiseen. Kun työeläkejärjestelmän rahastot ovat tasoa 100 miljardia, vallan hankkimiseen riittää paljon pienempi määrä rahaa.

Liitteenä on lista suurimpien suomalaisten yritysten omistuksesta ja hallinnosta. Lista on monella tapaa raskas seurattavaksi. Se kertoo kuitenkin paljon suomalaisen yrityselämän omistuksesta ja vallankäytöstä. Suomessa löytyy selkeästi edellä mainitut merkittävät omistajatahot. Yllättävän monessa Suomen suurimmassa yrityksessä merkittävänä omistajana on valtio. Tämä ei ole seurausta yritysten sosialisoinnista vaan valtio on joutunut ottamaan historiassa merkittävän roolin Suomen teollistamisesta. Osa omistuksista on syntynyt valtion yksiköiden yhtiöittämisestä. Liitteen taulukossa valtion omistuksiin on laskettu valtion eläkerahaston sekä kansaneläkelaitoksen omistukset.

Toinen merkittävä omistusryhmä on erilaiset osuuskunnat. Niilläkin on oma syntyhistoriansa. Vaikka pyrkimys pörssiin ja konkurssit onkin hävittänyt osan osuuskunnista, niiden joukossa on merkittäviä yrityksiä.

Sijoitusrahastojen roolia omistajana käsiteltiin edellä. Niiden osallistumattomuus vallankäyttöön lisää muiden valtaa.

Yksi ryhmä omistusta on sitten vakuutussektori. Siinä useimmissa yrityksissä merkittävin vakuutusomistus tulee työeläkejärjestelmästä. Kun työeläkeyhtiöt kuitenkin toimivat tiiviinä osana vakuutuskonserneja, vakuutusomistus laajemminkin on merkittävä, vaikkakaan ei hallitseva.

Muita merkittäviä omistajia ovat jotkut yksityistahot sekä ulkomaiset omistukset. Ulkomaiset omistukset ovat yleensä seurausta yrityskaupoista ja fuusioista. Suomessa merkittäviä omistajia ovat usein ruotsalaiset omistajat.

Tarkastelun ulkopuolelle jäävät hallintarekistereissä olevat omistajat, joiden osuus joissakin yrityksissä on erittäin merkittävä. Hallintarekisterissä olevat eivät liputa omistustaan eivätkä osallistu yhtiön hallintoon.

Suomalaisessa omistuksessa valtion rooli on hyvin keskeinen. Siksi sen toimintaa kannattaa hieman analysoida. Aikaisemmin valtion omistuksia hallinnoitiin lukuisissa ministeriöissä. Tämä koettiin ongelmalliseksi, koska sama ministeriö hallinnoi valtion yhtiötä ja samalla sääti usein sen toimialaa koskevia määräyksiä. Pelättiin intressien menemistä ristiin.

Ongelman ratkaisemiseksi perustettiin valtiolle omistajaohjauksesta vastaava yksikkö valtioneuvoston kansliaan. Se edustaa valtiota omistajana muutamaa yhtiötä lukuun ottamatta. Nykyisessä hallituksessa omistajaohjauksesta vastaavana ministerinä on ollut kokoomuksen Jyri Häkämies.

Valtion omistajaohjauksen pelkistetty linja on ollut, että valtio ei saa sekaantua varsinkaan pörssissä toimivien yhtiöiden toimintaan, vaikka valtio olisi yhtiön enemmistöomistaja. Vallankäyttö jätetään siis muille. Kenelle?

Häkämiehen aikana valtion alisteisuus työeläkejärjestelmälle ja vakuutusjärjestelmälle on korostunut entisestään. Häkämies / valtioneuvosto perusti 13.11.2007 valtion omistajaohjausta linjaamaan neuvottelukunnan, johon tulivat mm. Varman toimitusjohtaja Matti Vuoria, Ilmarisen toimitusjohtaja Harri Sailas ja silloinen Finanssialan keskusliiton toimitusjohtaja Satu Huber. Sitten Huber on siirtynyt Eläke-Tapiolan toimitusjohtajaksi. Yhtenä neuvottelukunnan tehtävänä sanottiin olevan kansainvälistymiskehityksen edistäminen. Tätä tarkoitusta varten puhtaasti kotimarkkinoilla toimivien työeläkeyhtiöiden johto on varsin erikoinen joukko.

Häkämiehen alisteisuus työeläkeyhtiöille käy ilmi useista muistakin seikoista. Hän on julkisesti ilmoittanut tavoitteekseen harjoittaa kotimaista omistuspoltiikkaa yhteistyössä työeläkeyhtiöiden kanssa. Poliittinen sidos Häkämiehen puolueesta kokoomuksesta elinkeinoelämän keskusliittoon ja työeläkeyhtiöihin onkin herättänyt vitsailua siitä, että kokoomus on etelärannan poliittinen osasto.

Valtioenemmistöisissä pörssiyhtiöissä valtion omistajaohjauksen edustaja on yhtiökokouksissa usein esittänyt, että perustetaan osakkeenomistajien nimitysvaliokunta päättämään nimityksistä yhtiössä. Tyypillisesti tällaiseen elimeen ovat tulleet edustajat valtion omistajaohjauksesta sekä Varmasta ja Ilmarisesta. Joskus mukaan on kelpuutettu Kansaneläkelaitoksen pääjohtaja. Toivottavasti tämä ei ole ollut Liisa Hyssälällä pontimena pyrkiä ministerin paikalta Kansaneläkelaitoksen pääjohtajaksi?

Häkämiehen peli työeläkeyhtiöiden kanssa ilmenee selkeästi siinä episodissa, jossa Elisän vallasta taisteltiin. Islantilaiset yrittivät vallata Elisaa, joka kuului Varman suojeluspiiriin. Kansallisen pelastuksen nimissä valtio hankki nurkan Elisasta käyttäen Varmaa bulvaaninaan.

Toki Varmalla oli muitakin velvoitteita asiassa. Joitakin vuosia aikaisemmin Elisän toimitusjohtaja Veli-Matti Mattila oli purkanut yhtiönsä eläkesäätiön Varmaan. Lisäeläke purettiin Henki-Sampoon (nykyinen Mandatum Life) ja Mattilasta tuli Henki-Sammon hallituksen jäsen. Nykyään hän on Sammon hallituksen jäsen. Jotta asetelma olisi mahdollisimman selkeä, Elisasta lähetettiin valtiosihtööri Veli-Pekka Nummikoski vahtimaan kokoomuksen puheenjohtajaa valtiovarainministeri Jyrki Kataista.

Täytyy kysyä, miten pitkälle tämä yhteinen peli lopulta ulottuu? Mitä muita seurauksia siitä on ollut? Tähän kysymykseen palataan vielä myöhemmin.

Kun liitteen taulukkoa tutkii, huomaa selkeästi kehityslinjat. Yhä suuremmissa osassa suomalaisia yrityksiä nimityksistä päättää Varma ja Ilmarinen. Työeläkeyhtiöt kehuvat avoimesti rooliaan nimitysvaliokuntien vallankäyttäjinä. Esimerkiksi Kauppalehti uutisoi 26.11.2010, että Ilmarisen varatoimitusjohtaja Timo Ritakallio istuu 10 yhtiön nimitysvaliokunnassa, joista 8 on pörssiyrityksiä. Muiksi henkilöiksi, joilla on runsaasti paikkoja nimitysvaliokunnissa, lehti mainitsee Harri Sailaksen, Matti Vuorian ja Risto Murron sekä valtion omistajapolitiikan puolelta Kari Järvisen ja Pekka Timosen. Työeläkeyhtiöiden ja Häkämiehen johtaman omistajapolitiikan kytkös näkyy selvästi.

Sellainen yritysjohtaja tai hallitusammattilainen, joka ei ole näiden tahojen suosiossa, ei voi tulla valituksi suomalaisen pörssiyrityksen hallitukseen tai toimitusjohtajaksi.

Yksi osa yritysten valvontakoneistosta on tilintarkastajat. Käytännössä suomalaisiin pörssiyrityksiin tilintarkastajat valitsee myös Varma ja Ilmarinen. Jos ne toiminnassaan törmäävät asiaan, joka on ristiriidassa Varman tai Ilmarisen intressien kanssa, voivatko tilintarkastajat todella toimia kaikkien osakkaiden yhteisen intressin mukaisesti? Joutuminen riitaan näiden mammuttien kanssa merkitsisi pian tilintarkastuskeikkojen loppumista.

Häkämiehen toiminnan seurauksena työeläkeyhtiöiden valta ulottuu myös valtionyhtiöihin. Valtionyhtiön hallitukseen valittu hallitusammattilainen usein saa osan toimistaan muista yrityksistä – Varman ja Ilmarisen välityksellä. Jos linja ei niitä miellytä, loppuvat hommat muualla helposti. Toisaalta näiden luottomiehille ja –naisille tehtäviä varmaankin riittää.

Suomi on pieni maa ja ympyrät pienet. Samat hallitusammattilaiset istuvat eri yhtiöissä ja ristikkäin vahtivat toisiaan. Toimitusjohtajat istuvat toistensa hallituksissa. Työeläkeyhtiöiden toiminta antaa tälle sisäsiirtoisuudelle organisoidun muodon.

Kun kaikki paikat täytetään työeläkeyhtiöiden luottohenkilöllä, mitä seurauksia tällä on suomalaisen elinkeinoelämän toiminnan tehokkuudelle? Yritysten keskeisille paikoille ja johtoon valitaan henkilöitä, joiden keskeisin osaamisalue alkaa olla tehokas pelaaminen työeläkejärjestelmän muodostamassa valtapiirissä. Tuottaako tämä sellaisia johtajia, joiden kyky valloittaa uusia toimialoja ja markkinoita on pienempi kuin mitä Suomi tarvitsisi? Suomen elinkeinoelämää arvioivat ovat todenneet, että suomalaiset yritykset laiminlyövät uusien markkina-alueiden mahdollisuuksia ja keskittyvät puuhastelemaan tutuilla ja äärimmäisen kilpailluilla markkinoilla. Tällaisen asian edistämiseskö Matti Vuoria ja Harri Sailas edustavat Suomea parhaimmillaan?

Joissakin yhtiöissä työeläkeyhtiöt ovat halunneet sijoitusvaliokunnan sijasta paikan yhtiön hallituksessa. Mediassa uutisointi asioista saa lähes koomisia piirteitä. Kun Harri Sailas nimitettiin jokin aika sitten Finnairin hallitukseen, media uutisoi Sailaksen olevan haluttu henkilö hallituksissa. Uutisoimatta jäi se, että nimityksen takana olevassa Finnairin nimitysvaliokunnassa oli jäsenenä – Harri Sailas.

Varman ja Ilmarisen asetelma alkaa yhä enemmän muistuttaa 1980-luvun lopun maailmaa, jolloin Suomea hallitsi kaksi suurta pankkia – KOP ja SYP. Niiden päätöksenteon keskeiset elimet olivat jokaisen itseään kunnioittavan yritysjohtajan suurin haave. Kaikki halusivat niille paikoille. Siteeraten entisen pankin mainoslausesta: on hienoa olla kultapossukerhon jäsen.

Toki tällainen viritelmä, joka pohjautui keskeisesti kotimarkkinoilla poliitikkojen suojeluksessa lihoneiden pankkien vallankäyttöön, oli monella tapaa riskialtis. Kun toimintaympäristö 1980-luvun lopussa muuttui, järjestelmä romahti ja KOP ja SYP ovat nykyään yksi nurkka ruotsalaisessa Nordeassa.

25. Omistuspeli

Ilmarisen ja Varman ympärille on rakentumassa vastaavanlainen kaksinapainen kotimarkkinatoimijoiden hallinnoima valtapiiri. Kuinka taitavia sijoitusasioiden hoitajia vallankäyttäjät oikeasti ovat?

Kun Matti Vuoria nimitettiin Varman toimitusjohtajaksi, monet alalla ihmettelivät, mitä valmiuksia Vuoriolla oli Varmaan. Parhaalla tahdollakaan häntä ei voi pitää eläkepolitiikan asiantuntijana. Sijoittaminenkaan ei ole hänen aluettaan. Vuoria itse tykkää esittää itsensä omistajapolitiikan ja vallankäytön tuntijana. Vuorian nimityksessä painopisteen siirtyminen eläkejärjestelmässä omistamiseen ja vallankäyttöön näkyy pelkistetysti.

Vuorian taidoista tässä suhteessa kelpaa näytöksi hänen edellinen työpaikkansa. Vuoria toimi kauppaja- ja teollisuusministeriön kansliapäällikkönä. Kun hän tuntemattomista syistä siirtyi muualle, junailtiin erikoinen näytös. Kaksi suomalaista energiayhtiötä, sähköntuottaja IVO ja öljyfirma Neste lyötiin yhteen ja sille annettiin nimeksi Fortum. Keväällä ja kesällä 1997 oli Nesteen ja IVO:n tiimoilta tarjolla monenlaista tietoa ja huhua. Koko omistuksen ja rakennejärjestelyn, ja sitä myötä fuusion isäksi on nimetty KTM:n virkamiesjohto kansliapäällikkö Matti Vuorian päällepäsmäröimänä. Järjestely kuulemma tuotti synergiahyötyjä. Yksi sellainen oli ilmeisestikin se, että yhtiöön tarvittiin päätoiminen hallituksen puheenjohtaja – ja tälle paikalle istutettiin Vuoria. Fortum on sitten tullut kuuluisaksi erityisesti optio-ohjelmistaan.

Sitten Vuoria nimitettiin Varman toimitusjohtajaksi ja päätoimisen hallituksen puheenjohtajan toimi kävi tarpeettomaksi. Nyt huomattiin, ettei synergiaa enää ollutkaan. Yhtiö jaettiin taas kahtia. Fortum jatkaa sähköpuolella ja Neste Oil lähinnä öljyfirmana. Mikä olikaan se synergiahyöty?

Toki työeläkeyhtiöissä on muunlaisiakin henkilöitä, joilla on kokemusta sijoittamisesta. Mikä on pohjimmiltaan työeläkeyhtiöiden taidot sijoittamisessa? Niiden taidoista hoitaa asioita saatiin hyvä kuva viimeisimmässä finanssikriisissä. Tarkastellaan miten ne hallitsivat tilanteen äskettäisessä finanssikriisissä ja kykenivät ennakoimaan riskejä. Verrataan työeläkeyhtiöiden ja eläkesäätiöiden osakepainoja ja vakavaraisuutta kriisin lähestyessä sekä kriisin jälkeen 2009:

Osakepainot (%)

	2005	2006	2007	2009
työeläkeyhtiöt	33.3	44.9	46	35.2
eläkesäätiöt	29.7	28.3	30.1	34.3

Vastaavat vakavaraisuudet olivat (%):

	2005	2006	2007	2009
työeläkeyhtiöt	31.1	29.9	29.1	18.3
eläkesäätiöt	32.1	31.4	32.4	29.8

Vuoden 2007 alusta piti tulla voimaan uudistus, jossa tavoitteena oli nostaa 5 vuoden kuluessa eläkelaitosten osakepaino 35%:iin. Taustalla oli ajatus, että osakesijoitukset tuottavat parhaiten. Tästä 25% olisi ollut eläkelaitosten vastuulla ja 10% järjestelmän yhteisellä vastuulla. Jo ennen lain voimaantuloa vuoden 2006 lopussa työeläkeyhtiöt nostivat osakepainonsa reilusti yli 5 vuoden päähän asetetun tavoitteen. Esimerkiksi yrityskohtaisissa eläkesäätiöissä riskit hallittiin keskimäärin paljon paremmin ja osakepainot pidettiin kohtuullisina. Syynä ei ollut se, että eri laitostyyppien välillä olisi ollut merkittäviä eroja riskinkantokyvyn määräävässä pääomien määrässä, kuten vertailusta käy ilmi. Toki eri yhtiöiden välillä oli eroja, kuten myös eläkesäätiöiden kesken.

Raadollisimmin laman vaikutukset käyvät ilmi laitostyyppien vakavaraisuudessa 2009. Eläkesäätiöt ovat suunnilleen säilyttäneet keskimäärin entisen vakavaraisuutensa, mutta vakuutusyhtiöiden vakavaraisuus on laskenut merkittävästi. Tällaiset vertailut lienevät yksi monista syistä, minkä vuoksi eläkesäätiöjärjestelmä on kiusallinen työeläkeyhtiöille. Se antaa karun kuvan suurten työeläkeyhtiöiden asioiden hallinnasta. Jos vertailukohtia ei olisi, on helpompi syöttää mediaan ja kansalaisille halutunkaltaista propagandaa.

Kun finanssikriisin seurauksena osakekurssit syöksyivät, työeläkeyhtiöiden pääomat loppuivat. Niitä uhkasi selvitystila. Konkurssin välttääkseen niiden oli pakko myydä osakeomistuksiaan, jonka seurauksena mahdollisuudet toipua kriisistä osakkeiden kurssien noustessa heikkenevät. Ulkomaisia osakkeita myytiinkin, mutta kotimaisten osakkeiden massiiviset myynnit olisivat tuhonneet Suomen osakemarkkinat. Suomalaisen omistuksen turvaajista oli tullut suomalaisen omistuksen suurin uhka.

Tilanteen ratkaisemiseksi tarvittiin poikkeuslaki. Vaikka työeläkejärjestelmä on halunnut pitää valtion kaukana asioistaan, nyt sitä tarvittiin apuun. Yhtiöt olivat aiheuttamassa pakkomyynneillä kaaosta Suomen osakemarkkinoilla ja ajautumassa ilman aputoimia selvitystilaan. Ylijohtaja Pukkila on kuvannut prosessin kulkua. Ministeriö joutui kutsumaan kokoon hätätilaryhmän, joka antoi virkamiehille tehtäväksi laatia työeläkeyhtiöt pelastavan poikkeuslain.

Siinä erilaisilla kirjanpidollisilla tempuilla yhtiöiden taseet pelastettiin. Määriteltiin vain velat ja varat uusiksi. Osa tappioista sosialisoitiin järjestelmän vastuulle ja osa vakuutusyhtiöiden velasta laskettiin pääomaksi. Ja kas kummaa kaikki olikin taas kunnossa.

Siitä, mistä lakipykälien teksti lopulta tuli vallitsee alalla erilaisia mielipiteitä. Yleinen käsitys alalla on ollut, että ministeriön laitettua pelastusprosessin liikkeelle, valmistelu ajautui ”normaaleihin” käytäntöihin ja pykälätekstit tulivat yhtiöistä. Ilmarista pidetään suurimpana syytöytehtaanä. Ehkä joskus tuleva Wikileaks tai vastaava vuoto kertoo totuuden julkisuuteen.

Laissa oli monia arveluttaviakin piirteitä, eikä se ensimmäisellä kerralla mennyt läpi talouspoliittisessa ministerivaliokunnassa. Joitakin kupruja oli pakko korjata. Tasavallan hallituksella ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta laajempiin muutoksiin. Tietenkin voi ajatella, että on turhaa rypistää, kun on jo housuissa. Jättämällä lain tekemättä olisivat yhtiöt ajautuneet kaaokseen ja niiden hallituksessa istuneen työeläkepapiston henkilökohtainen vastuu olisi voinut realisoitua. Toisaalta eläkejärjestelmän vauriot olisivat olleet mittavat.

Poikkeuslaki aiheutti monenlaista keskustelua. Ylijohtaja Pukkila vaati, että poikkeuslain vastapainoksi työeläkeyhtiöiden oikeus jakaa asiakashyvityksiä pitää kieltää seuraavien vuosien tuloksista. Ei olisi perusteltua jakaa ulos hyvityksiä samalla kun yhtiöiden pääomia pönkitetään valtion poikkeuslainsäädännöllä. Samaa mieltä oli eduskunnan sosiaali- ja terveystoimikunta, joka kirjasi mietintöönsä ettei asiakashyvityksiä tulisi jakaa poikkeuslain voimassaoloaikana vuosina 2009-2010. Valiokunta katsoi 2.12.2008, että ”työeläkejärjestelmän uskottavuuden kannalta olisi

ongelmallista, jos tuettaessa voimaperäisesti ja mittavasti lainsäädäntötoimin eläkelaitosten vakavaraisuutta samaan aikaan työeläkelaitoksista jaettaisiin varoja ulos asiakashyvityksinä”. Asiaa ei kuitenkaan kirjoitettu suoraan lakitekstiin. Kanta oli vakuutusyhtiöiden tiedossa hyvissä ajoin ennen hyvityspäätöksiä

Helsingin Sanomat uutisoi asiasta 4.3.2010. Työeläkeyhtiöt olivat jakaneet hyvityksiä edellisenä vuonna lähes 100 miljoonaa. Samassa artikkelissa asian käsittelyä eduskunnan talousvaliokunnassa johtanut Jouko Skinnari purki tuntojaan. Hänen mielestään työeläkeyhtiöt kävelivät eduskunnan yli ja antoivat väärän kuvan lainsäätäjille. ”Meille puhuttiin yhtä asiaa, tehtiin laki ja lopputulos onkin ihan muuta”.

Julkinen keskustelu asiasta antaa valaisevan kuvan alan toimintatavoista. Helsingin Sanomissa 26.2.2010 työeläkeyhtiöiden johto perusteli hyvitysten maksamista väittämällä, että omistajille jaettiin vain toiminnan tehokkuudella säästetty summa eli niin sanottu hoitokustannustulos. Helsingin Sanomat kumosi yhtiöiden väitteen artikkelissaan 2.3.2010. Siinä kerrottiin, että suurin osa palautuksista oli otettu toimintapäämistä eikä toiminnan tehokkuudesta tulleesta hoitokustannussäästöstä. Kaksi päivää myöhemmin 4.3.2010 työeläkeyhtiöiden johto puolustautui sillä, että hyvitysten maksamista ei suoraan kielletty laissa.

Mitään ei kuitenkaan tapahtunut. Poikkeuslaki sai jatkoaikaa ja poliitikot tyytyivät vain jupisemaan itseksensä.

Tässäkin yhteydessä havaittiin, kuinka kätevä instrumentti työeläkeyhtiöt olivat elinkenoelämän valtakeskittymän pystyttämiseksi verrattuna KOP:n ja SYP:n kaltaisiin pankkeihin. Niissä hulvattoman pelin aiheuttamaa konkurssivaaraa jouduttiin torjumaan oikealla rahalla, kansallisanneilla ja muilla kikoilla ja lopulta kuitenkin koko järjestelmä oli myytävä ruotsalaisille pilkkahinnalla.

Työeläkeyhtiöissä sama voidaan hoitaa vain kirjanpitoa muuttelemalla ja ulkomaiset omistajat voidaan pitää ulkona kansallisesta sosiaaliturvajärjestelmästä. Ja samalla kansalaisille uskotellaan, että kyse on yksityisestä vakuutusjärjestelmästä. Työeläkeyhtiö osoittautui siis loistavaksi instrumentiksi omistus- ja valtapeleihin. Suuri osa ihmisten eläkesäästöistä on siirretty syrjään kattamaan yhtiöiden sijoitustappioita. Jos tappiot sittenkin kasvavat liian suuriksi, ongelmat hoidetaan kirjanpitomäärityksillä.

Aikaisemmin todettiin kummalliset järjestelyt, joilla työeläkeyhtiöiden kautta yritysjohtajien klikki on kaapannut meidän eläkerahoillamme omistuksen maassa itselleen. Kuten itäisen naapurin kokemuksista voi todeta, sillä kuka vallan tuottavan omaisuuden lopulta omistaa ei niinkään ole merkitystä. Olennaista on kuka saa nauttia sen tuottamasta vallasta ja tuloista. Suomessa työeläkeyhtiöistä on tullut keskeinen elin tässä toiminnassa. Mallia voisi kutsua työeläkesosialismiksi. Ironista on, että Suomessa porvarilliseksi puolueeksi julistautuva kokoomus on työeläkesosialismin vankin kannattaja. No ei se sinänsä ole kummallista. Onhan Kiinassakin kommunistinen puolue kovan kapitalistisen järjestelmän vankka tukipilari.

26. Kuka valvoo ja ketä?

Oletetaanpa esimerkiksi, että pörssiyhtiön johtaja on sitä mieltä, että työeläkeyhtiö hoitaa huonosti pörssiyhtiön eläkkeitä. Hän haluaisi vaihtaa vakuutusyhtiötä tai perustaa eläkesäätiön. Sitä varten pitäisi pörssiyhtiön hallitus saada hyväksymään hanke. Hallituksessa istuvat työeläkeyhtiöiden

vahtikoirat varmasti pitäisivät huolen siitä, että näin ei tapahtuisi. Muuten he menettäisivät työeläkeyhtiöiden tuen, mikä olisi hallituksissa istuville hallitusammattilaisille tuhoisaa. Hommat loppuisivat nopeasti.

Toisaalta epätoivottuja eläkeratkaisuja pohdiskeleva toimitusjohtaja voisi olla varma siitä, että hänen lähtölaskentansa olisi käynnissä ja uutta paikkaa työeläkeyhtiöiden hallitsemisessa yrityksissä on turha odottaa.

Sama asia voidaan kuvata myös toisin päin. Jos pörssiyhtiöllä on oma eläkesäätiö, yhtiön sisällä on pysyvä jännite. Sen hallituksessa istuu ammattilaisia, joiden on taustansa etuja ajaakseen painostettava yhtiötä purkamaan eläkesäätiö, oli se kuinka kannattava hyvänsä. Toimitusjohtajan on hyväksyttävä hallituksen painostusryhmien vaatimukset säilyttääkseen paikkansa.

Suuri osa pörssiyhtiöistä hävitti eläkesäätiönsä jo vuosia sitten. Jotta toimenpide saataisiin näyttämään paremmin perustellulta talousmittareilla, työeläkeyhtiöiden hallituksissa istuvat työmarkkinamiehet loivat systeemin, joka tunnetaan siirtyvän toimintapääoman ongelmana.

Seuraavassa vaiheessa hävityksen kohteena oli valtionyhtiöt. Tämä tuho menee pitkälti Häkämiehen ja Kataisen piikkiin. Prosessia on kuvattu myöhemmin. Mielenkiintoista on myös havaita, että eläkesäätiönsä pitäneet yritykset ovat tyypillisesti sellaisia, joissa omistajat ovat ulkomaalaisia (esim. ruotsalaisia) tai jotka ovat osuuskuntamuotoisia. Siksi ne eivät suoraan ole omistuspelaamiselle otollisia kohteita.

Suomi on tunnetusti pieni maa ja ympyrät pienet. Myös yritysjohton piirit ovat pienet. Siksi monet tällaisissakin eläkesäätiönsä säilyttäneissä yrityksissä toimivat johtajat voivat olla kiinnostuneita valtapelistä työeläkeyhtiöissä. Jos he haaveilevat henkilökohtaisesti nousujohteisesta urasta, siinä saattaa olla enemmän hyötyä toimimisesta työeläkeyhtiöiden valtapiirissä. Siellä todellisuudessa päätetään tärkeistä nimityksistä.

27. Hajautetun työeläkejärjestelmän hävitys

Tarkastellaan seuraavaksi sitä, millaiselta näyttää tulevaisuuden kehitys, jos poliitikoilla ei riitä rohkeutta tehdä asialle mitään. Asian kehittymistä voi helposti ennustaa menneiden tapahtumien avulla.

Työeläkejärjestelmän perusominaisuudeksi on Suomessa perinteisesti julistettu järjestelmän hajautettu luonne. Järjestelmässä on lukuisia vakuutusyhtiöitä, eläkesäätiöitä ja eläkekassoja. Edelleen on useita erityisiä eläkelaitoksia sekä julkisia eläkelaitoksia. Selvityshenkilön väliraportissaan 2005 Matti Louekoski totesi mm: ” sekä periaatteellisesti että käytännöllisesti tärkeä selvitystyöhön liittyvä asiakokonaisuus on hajautetun järjestelmän säilyttäminen työeläkevakuustoinnassa. Hajautettuun järjestelmään kuuluvat myös työeläkesäätiöt ja –kassat. Hajautetun järjestelmän pysyvyys on tärkeä tavoite”.

Tämä oppi on jäänyt juhlapuheisiin. Todellisuudessa kaksi suurinta työeläkeyhtiötä ovat jo pitkään pyrkinet keskittämään järjestelmän kahteen vakuutusyhtiöön. Työeläkemafian edustajat ovat tokaisseet, että Varma ja Ilmarinen ovat hajautettu työeläkejärjestelmä.

Hajautetun työeläkejärjestelmän purkamisen ja vallan keskittäminen kahteen suurimpaan yhtiöön on ollut trendinä jo 1990-luvun alusta lähtien. Eläke-Sampo ja Eläke-Varma fuusioitiin suuren valtakeskittymän luomiseksi. Kohun vaimentamiseksi tehtiin erilaisia temppuja. Poliittista vastustusta pehmennettiin palkkaamalla demarien puoluesihteeriksi Markku Hyvärinen varatoimitusjohtajaksi uuteen yhtiöön. Yhtiöiden rippeistä tehtiin Eläke-Fennia, joka on jo pitkään ollut spekuloinnin kohteena. Mihin se fuusioidaan?

Eläke-Kansa ajoi itsensä konkurssiin poistaen yhden laitoksen. LEL-työeläkekassa muutettiin normaaliksi työeläkeyhtiöksi. Siten uusi yhtiö Etera on valmiina fuusioitavaksi suuriin yhtiöihin.

Eläkesäätiö- ja kassajärjestelmää alettiin järjestelmällisesti murentaa purkamalla niitä vakuutusyhtiöihin. Erityisen aktiivinen tässä oli alkuaikoina Varman ryhmittymä. Jostakin syystä valtava osa Varman osin omistaman eläkesäätiöiden hoitopalveluyrityksen hoidossa olleista eläkesäätiöistä purettiin Varmaan. Hyvin osui toiminta löytämään aina oikeat temput.

Eläkesäätiöiden puruissa käytettiin kaikenlaisia kikkoja, joista elävät kaupunkilegendat tietävät kertoa. Vakuutusyhtiöt määrittivät tosiasiaa järjestelmän toimintasäännöt ja niillä pyrittiin tekemään eläkesäätiöiden ja –kassojen elämä mahdollisimman vaikeaksi. Toimintasääntöjä kirjoitettiin sellaisiksi, että ne olivat eläkesäätiöille hankalimmat kuin vakuutusyhtiöille.

Yksinkertainen esimerkki tästä oli eläkelaitoksen vakavaraisuuspääomien käyttönsäännöt. Oli kyllä hyvin tiedossa, että sijoitukset menevät heikosti samanaikaisesti kuin yritystenkin tulokset laman tms. vuoksi putoavat. Huonot yritysten tulokset merkitsevät laskevia osakekurseja ja sijoitustappioita eläkelaitoksille. Vakuutusyhtiöillä oli väljät rajat käyttää ylimääräisiä pääomia näiden kattamiseen. Sen sijaan eläkesäätiöillä tätä oli paljon tiukemmin rajoitettu. Siinä missä vakuutusyhtiö kattoi tappion riskipääomistaan, toimintasäännöt vaativat samassa vakavaraisuustilanteessa olevaa eläkesäätiötä kattamaan osan tappiosta perimällä lisää rahaa vakuutetulta yritykseltä. Maksu osui tietenkin yrityksen kannalta hankalaan suhdannesumaan, jolloin muutenkin oli raha tiukalla. Tällä pelisäännöt laatineet vakuutusyhtiöt tietenkin pyrkivät siihen, että yritykset kyllästyisivät eläkesäätiöön ja purkaisivat sen vakuutusyhtiöön. Säännöstö muutettiin vasta 2005.

Yritysten halukkuutta eläkesäätiön purkamiseen vauhditettiin erilaisilla omaisuusjärjestelyillä. Varsinkin 1990-luvun laman vuosina moni yritys sai eläkevakuutusyhtiöstä erinomaisen hinnan turhaksi käyneille kiinteistöilleen eläkesäätiönsä purun yhteydessä.

Asiasta kohistiin jonkin verran julkisuudessa varsinkin kun Varman hallituksen jäsen Björn Wahlroos kertoi lokakuussa 2003, että työeläkeyhtiöt hankkivat asiakkaita ostamalla näiltä kiinteistöjä kalliilla hinnalla. Vakuutusvalvontavirasto teki tilannetta rauhoittaakseen ”tutkimuksen” asiasta selvittämällä 261 kiinteistökauppaa. Siinä todettiin, ettei merkittävää ylihinnointelua näkynyt, kiinteistöistä saatiin käypä tuotto ja tyhjiä kiinteistöjä siirtyi vakuutusyhtiöille purkujen yhteydessä vähän. ”Vakuutuksen ottajilta ostetut kiinteistöt eivät olleet järjestelmällisesti huonotuottoisempia kuin muilta ostetut kiinteistöt.” (Helsingin Sanomat 16.1.2004). Varmuuden vuoksi tutkimuksen aikajänne rajattiin 5 vuoteen purkuhetkestä. Tälläkin aikajänteellä tutkimuksessa näkyi, että viimeisinä vuosina kiinteistöjä jäi merkittävästi tyhjilleen. Yksi looginen selitys tulokselle on ilmeinen. Purun yhteydessä vakuutusyhtiön ostamat kalliit kiinteistöt vuokrattiin takaisin muutamaksi vuodeksi korkealla vuokratasolla. Tuottoprosentti näytti hyvältä. Kun vuokra-aika loppuu, kiinteistö jää helposti tyhjilleen. Isoilla vakuutusyhtiöillä kesti vuosikausia, ennen kuin ne saivat sulatettua saaliinsa aiheuttamat ongelmat taseessa.

Palkansaajajärjestöissäkkin asiaan palattiin parin vuoden päästä. Helsingin Sanomat uutisoi 13.10.2005 palkansaajien vaatimuksen, että kiinteistökaupat on kiellettävä eläkekannan siirroissa. Pelkona taas se, että työeläkeyhtiöt ovat valmiita ostamaan oman eläkesäätiönsä purkavilta yrityksiltä kiinteistöjä ylihintaan saadakseen yrityksen asiakkaakseen.

Järjestelmän omituisuutta kuvaa hyvin se kummallisuus, että 2000-luvun alkuun asti ei ollut mahdollista, että eläkevakuutusyhtiössä vakuutettu työnantaja voisi siirtää vakuutusyhtiöön kertyneitä eläkevastuita eläkesäätiöön. Jos työnantaja olisi halunnut perustaa eläkesäätiön, se olisi pitänyt aloittaa nollassa. Vain perustamisen jälkeen syntynyt eläkevastuu kertyi eläkesäätiöön. Aikaisemmat vastuut hyvityksineen jäivät vakuutusyhtiöön. Siirto oli siis varsin kannattamaton eikä niitä paljoa tehtykään. Sen sijaan purettaessa eläkesäätiö, vanhat vastuutkin siirtyivät vakuutusyhtiöön. Virta saattoi viedä vain toiseen suuntaan. Ei ole vaikea arvata, että säännöstö oli vakuutusyhtiöiden keksimää.

Kun vuosituhanen vaihteessa komitea selvitti asioita, se ettei työnantaja voinut siirtää vastuitaan vakuutusyhtiöstä eläkesäätiöön, nousi esille. Vakuutusyhtiöt vastustivat vastuiden siirtämistä vakuutusyhtiöistä säätiöihin raivokkaasti. Asia oli kuulemma käytännössä mahdotonta toteuttaa, mille väitteelle asiantuntijat avoimesti nauroivat. Sitten esitettiin asiaa vastaan väitteitä, että se oli juridisesti ja periaatteellisesti mahdotonta. Tämäkään väite ei saanut tukea.

Lopuksi vakuutusyhtiöt luopuivat näistä väitteistä ja ehdottivat, että vain osa vanhoista eläkevastuista voitiin siirtää eläkesäätiöön. Siis maksua alentavien hyvitysten ansaitsemiseen olisi eläkesäätiön käytettävissä paljon vähemmän varoja kuin vakuutusyhtiössä. Komiteassa osoitettiin, että ehdotus merkitsisi, että uuden eläkesäätiön pitäisi saada sijoitetuille varoille 4%-yksikköä korkeampi tuotto kuin vakuutusyhtiön ollakseen edes samalla viivalla alennusten hankkimisessa. Vakuutusyhtiöiden ehdotus oli siis aivan järjetön ja se hylättiin komiteassa. Lopputulos oli, että kaikki eläkevastuu siirtyisi eläkesäätiöön.

Alkoi uusi peli. Mitä eläkevastuun lisäksi siirtyisi? Osa muista varauksista, kuten tasoitusvastuu ei siirrykään. Varsinaiseksi pelikentäksi muodostui kysymys, paljonko pääomia pitäisi siirtyä vastuun mukana? Yksi käsitys oli se, että pääomaa pitäisi siirtyä eläkevastuiden määrää vastaava suhteellinen osuus. Sen verranhan periaatteessa yritys ”omisti” vakuutusyhtiön pääomia. Vakuutusyhtiöt saivat läpi kannan, että vain osa pääomista siirtyy. Tässä niiden tukena olivat työeläkevakuutusyhtiöiden hallituksissa istuneet työnantajajärjestöjen edustajat. Uusi eläkesäätiö joutuisi siis aloittamaan pienemmällä pääomalla kuin vakuutus ja sen mahdollisuus riskipitoisempaan sijoittamiseen, esim. osakkeisiin, jäi vähäiseksi.

Tästä siirtyvän toimintapääoman taistelusta tuli vuosikausiksi keskeisiä riidan aiheita työeläkejärjestelmässä. Tämä kysymys nousi esiin myös vuoden 2009 kuluessa, kun vakuutusyhtiöt hävittivät suuren osan eläkesäätiöistä. Ongelmaa voi kuvata seuraavalla tavalla:

28. Siirtyvä toimintapääoma

Siirtyvällä toimintapääomalla tarkoitetaan sitä määrää varallisuutta, joka tällaisessa vastuiden siirrosta eläkesäätiöstä vakuutusyhtiöön (tai päinvastoin) pitää varsinaisen eläkevastuun lisäksi siirtää. Se on ylimääräistä puskuria, jota tarvitaan nykymuotoisessa työeläkejärjestelmässä puskuroimaan sijoitusriskejä. Mitä enemmän pääomia, sitä enemmän voi ottaa riskejä ja tavoitella korkeampia tuottoja.

Tarkastellaan asiaa yksinkertaisen esimerkin kautta. Oletetaan, että on yrityksen A eläkesäätiö, jossa on eläkevastuun lisäksi 25% pääomia. Edelleen oletetaan, että on vakuutusyhtiö B, jossa myös on eläkevastuun lisäksi 25% pääomia. Sen pääomat ”omistetaan” eläkevastuiden suhteessa, jolloin jokainen vakuutusyhtiössä vakuutettu yritys ”omistaa” pääomaa määrän, joka on 25% sen eläkevastuusta. Asetelma on selkeä.

Jos yritys A siirtää eläkevastuunsa vakuutusyhtiöön B, tarvitsee sen nykysäädösten mukaan maksaa vakuutusyhtiöön pääomaa esimerkiksi vain n. 12,5%. Loput pääomat se voi laittaa taskuunsa. Taloudellisesti arvioituna asetelma ei toki aina ole niin edullinen kuin kuvaus antaisi ymmärtää. Usein toimenpiteen seurauksena yrityksen eläkemaksu vakuutusyhtiöön siirtymisen jälkeen nousee korkeammaksi kuin eläkesäätiössä ja hinta saadusta keinottelupääomasta voi olla kalliskin.

Asetelman erikoisuus syntyy siitä, että vastuunsiirron jälkeen yritys A ”omistaa” vakuutusyhtiön B pääomista vastuunvelkaosuuttaan vastaavan määrän. Kun A toi yhtiöön B suhteessa vähemmän pääomaa kuin siellä ennestään oli, on vakuutusyhtiön pääoma suhteessa vastuunvelkaan laskenut. Oletetaan, että se onkin nyt 23% eläkevastuusta. Yhtiö A ”omistaa” nyt vakuutusyhtiössä pääomaa 23% vastuista ja lisäksi se siirsi taskuunsa 12,5% eli yhteensä 35,5%. Vaikuttaa voitolliselta operaatiolta.

Toisaalta vakuutusyhtiön vanhojen asiakkaiden kannalta tilanne on huonontunut. Ne omistavat enää 23% pääomia eläkevastuidensa päälle. Ne ovat hävinneet osan pääomistaan ja se on mennyt yritykselle A palkkioksi siitä, että se siirsi vastuunsa vakuutusyhtiöön. Toimitusjohtaja Matti Vuoria vähätteli MOT-ohjelmassa ilmiötä ja totesi jotenkin, että suuressa yhtiössä asia hukkuu massaan ja vanhat asiakkaat tuskin edes huomaavat asiaa. Mielenkiintoinen näkökulma. Joissakin tapauksissa vastuut vakuutusyhtiöön siirtänyt yritys on hyötynyt tempustaan esimerkiksi 50-100 miljoonaa euroa, jonka siis maksoivat vakuutusyhtiön vanhat asiakkaat. Se ei siis ole mitään, jos siirto tehdään tarpeeksi isoon yhtiöön, kuten Matti Vuoria totesi.

Kaikkiaan arvioidaan, että kun eläkesäätiöjärjestelmä on tyhjennetty, järjestelmästä on kadonnut miljardi euroa rahaa. Samaan aikaan, kun järjestelmä finanssikriisin jäljiltä hoippuu kuilun partaalla, sen vakavaraisuutta on pönkitetty poikkeuslaeilla ja työryhmät istuvat miettien mistä järjestelmään saataisiin lisää vakavaraisuutta.

Asia on myös selkeästi äärimmäisen epäoikeudenmukainen vakuutusyhtiön vanhoja asiakkaita kohtaan. He maksoivat osan ”omistamastaan” pääomasta keinotellelle yritys A:lle. Jokin yritys, joka on ollut edustettuna vakuutusyhtiön hallituksessa, on ehkä tietoisesti hyväksynyt kähminän. Suurin osa vakuutusyhtiön asiakkaista ei kuitenkaan ole tiennyt, että heidän rahojaan on (keinottelussa) lahjoitettu yritykselle A. Kaikki eivät menettelyä olisi varmaankaan hyväksyneet, toisaalta ei siitä ole heiltä mitään kysytty.

Miksi sitten tällaiset yritykset eivät reagoi asiaan ja siirrä vakuutuksiaan muualle? Toiseen vakuutusyhtiöön ei voi siirtää vanhoja eläkevastuitaan, ne jäisivät vanhaan yhtiöön. Uudessa aloitettaisiin nollasta. Toisaalta jos yritys siirtäisi vastuunsa omaan eläkesäätiöön, se saisi mukaansa vain 12,5% pääomaa. Loppu sen ”omistamasta” pääomasta jäisi vakuutusyhtiön vanhoille asiakkaille. Vaihtoehto on useissa tapauksissa taloudellisesti surkea vaihtoehto. Kyse ei siis olekaan vain mekanismista, jolla ohjataan eläkesäätiötyönantajia purkamaan eläkesäätiönsä vakuutusyhtiöön. Sillä myös estetään työnantajia lähtemästä vakuutusyhtiöstä ja perustamasta eläkesäätiön.

Millainen siis voisi olla tasapuolinen tapa laskea siirtyvän toimintapääoman määrä? Muiden etuja ei loukattaisi, jos siirtyvä toimintapääoma mitoitettaisiin todellisen vakavaraisuuden mukaan. Kun siirretään eläkevastuut säätiöstä vakuutusyhtiöön, sinne maksettaisiin esimerkiksi saman verran kuin siellä on ennen siirtoa. Kukaan ei häviäisi. Jos eläkesäätiössä on enemmän pääomaa, se jää yritykselle. Jos pääomaa on vähemmän, yritys maksaa puuttuvan osan. Päinvastaisessa tapauksessa yritys saisi vakuutusyhtiöstä mukaansa saman verran pääomaa suhteessa vastuuseen kuin sinne jäävillekin jää.

Kun puhutaan siirtyvän toimintapääoman määrästä ja keinottelutilanteen sallimisesta, vedotaan usein siihen, että yrityksillä tulee olla oikeus valita eläkelaitosmuotonsa. Toisaalta vakuutusyhtiön vanhoilta asiakkailta tämä oikeus on nimenomaan estetty. Ne ovat eläkevankilassa. Ei siis ihme, että eläkejärjestelmä keskittyy kohti oligopolista kahden vakuutusyhtiön tilannetta kiihtyvällä vauhdilla.

Asiasta voi myös päätellä, millainen olio on työeläkevakuutuksia hoitava vakuutusyhtiö. Ne haalivat innokkaasti uusia asiakkaita ja ovat siinä toiminnassa valmiita polttamaan pääomiaan. Siis kasvu, markkinaosuus ja valta ovat niissä tärkeitä kannustimia. Ne eivät selvästi ole normaaleja tuottavuuteen pyrkiviä yhtiöitä vaan erikoisia organisaatorakennelmia. Eräiden tavoitteiden seurauksena niiden pääomia hupenee, mikä virallisen opin mukaan merkitsee heikompia mahdollisuuksia hankkia tuottoja hyvillä sijoituksilla. Tämän pitäisi kuitenkin olla eläkkeiden rahoituksen turvaamisen kannalta keskeisimpiä tavoitteita.

Voi epäillä, onko nykymuotoinen työeläkejärjestelmä teoreettiselta perustaltaan hyllyvällä pohjalla? Sillä on varojen tuottotavoitteen rinnalla markkinaosuuteen, valtaan ym. seikkoihin perustuvia kilpailevia tavoitteita. Nämä merkitsevät lähinnä lakisääteisten maksujen siirtelyä laitoksesta toiseen, nollasummapeliä. Kun on kilpailevia tavoitteita, joudutaan tekemään kompromisseja niiden kesken. Ehkä se selittää, miksi työeläkeyhtiöiden sijoitusten tuotot ovat yleensä jääneet aika vaatimattomiksi

Mm. tällaisilla taloudellisella toimintapääoman rahastusmahdollisuudella perusteltiin syksyn 2009 eläkesäätiöiden purkuvimmaa. Toki useassa tapauksessa seurauksena keinottelusta yrityksen eläkemaksut nousevat pysyvästi. Hinta keinottelulla saadulle pääomalle onkin useissa tapauksissa varsin kallista. Voikin siis epäillä, että tämä ei ole todellinen syy eläkesäätiöiden puruille. Se on kuitenkin joissakin piireissä kelvollinen selitys toimenpiteelle. Mikä siis voi olla hankkeen todellinen motiivi?

29. Yritysjohdon peli

Edellä kuvattiin sitä valtakoneistoa, joka Suomessa on vähitellen kehittynyt suurimpien työeläkeyhtiöiden ympärille. Työeläkeyhtiö on yrityksissä keskeinen tekijä päätettäessä kuka istuu yhtiön hallituksessa ja tosiasiallisesti linjaa sitä, kuka tulee yhtiön toimitusjohtajaksi. Suomessa yritysjohtajien pestit ovat muuttuneet kiusallisen lyhytaikaisiksi kansainvälisen mallin mukaisesti. Oman turvallisuuden ja uusien mahdollisuuksien kannalta suuren yrityksen johtajalle keskeisin henkilökohtainen etu on olla mukana elimessä, jossa linjoista päätetään. Siis työeläkeyhtiön hallituksessa kannattaa olla. Sillä onko ratkaisu yrityksen kannalta edullisin, ei liene paljoakaan merkitystä.

Tällainen malli on jo aikaisemmin kasvavassa määrin ollut pinnalla pörssiyhtiöissä, joihin työeläkeyhtiöt ovat jo pitempään pystyneet saamaan omia ”kannattajiaan” hallintoon. Eläkeasioista hallituksissa keskusteltaessa ei ole harvinaista, että hallituksesta löytyy yksi tai useampi jäsen, joka

innokkaasti ajaa eläkesäätiön purkamista. Argumentaatio on tasolla ”annetaan asiat ammattilaisten hoidettavaksi” tai ”pitää keskittyä olennaiseen”. Hankkeen taloudellinen mielekkyys on toissijaista.

Syksyn 2009 tapahtumissa on useita erityisiä piirteitä. Nyt purkuvimman kohteena oli lukuisia yhtiöitä, joissa valtio on suurena omistajana tai valtio omistaa yhtiön 100%:sesti. Siis Häkämiehen kähmintä työeläkeyhtiöiden kanssa tuntuu kantavan hedelmää. Monissa tapauksissa asiaa ihmetteleville käytännön toimijoille esitettiin perusteluksi, että omistajaohjaus vaatii purkamaan säätiön. Omistajaohjaus taas on kysyttäessä kiistänyt tämän. Se jättää kuulemma asian yrityksen omaksi päätökseksi.

Yhtenä esimerkkinä valtion kokonaan omistamasta yrityksestä, joka purki eläkesäätiönsä vuonna 2009, on VR. Eläkesäätiö oli tuottanut paljon paremmin kuin vakuutusyhtiöt, mutta sillä ei nyt ollut mitään merkitystä. Eläkesäätiö sitä paitsi kuulemma satoi liikaa johdon aikaa. Tärkeäksi katsottiin, että purun yhteydessä VR saa vahvan edustuksen työeläkeyhtiön hallinnossa.

Niinpä VR päätti purkaa eläkesäätiönsä Varmaan ja jo ennen kuin siirto oli toteutettu, VR:n toimitusjohtaja Mikael Aro oli valittu Varman hallitukseen. Purun käytännössä junaille Pertti Saarelallekin löytyi paikka Varman hallintoneuvostosta. Johdolla riittää siis aikaa Varman hallinnossa pohtia eläkepolitiikkaa, mutta oman yrityksen eläkeasioihin aika ei riitä. Tunnetusti aika on suhteellista.

Jos tätä esimerkkiä tarkastelee lähemmin, nousee ilmeisestikin yksi tämän prosessin keskeisistä motiiveista tarkasteluun. Ennen VR:n eläkesäätiön purkua Mikael Aro oli valtion 100%:sesti omistaman yhtiön palkkarenki. Eläkesäätiön purun jälkeen hän on Varman hallituksen jäsen, päättämässä suomalaisen yhteiskunnan omistajapolitiikasta. Melkoinen muutos, josta voi joskus olla henkilökohtaistakin hyötyä.

Eihän toki Aro tätä leikkiä keksinyt. Jo useita vuosia sitten Posti, nykyään Itella, teki saman tempun purkamalla eläkesäätiön 2005 lopussa. Silloin arveltiin yhtiön lähipiirissä, että toimitusjohtaja Jukka Alho tavoitteli Varman hallituksen puheenjohtajan paikkaa. Yhtenä Suomen henkilöstömäärällä mitattuna suurimmista yrityksistä haaveissa oli tiettyä logiikkaakin. Siinä olisi Jukka Alhosta, valtion 100%:sesti omistaman yhtiön palkatusta rengistä, kerralla tullut suomalaisen omistajapolitiikan keskushenkilöitä. Varmaan epäilyt kohdistuivat näin siksi, että purkua oli Postille junailemassa entinen Varman palkollinen.

Kyseiseen aikaan Ilmarinen oli täydellisesti sekasortoisessa tilassa. Ei ollut kauaa, kun Kari Puro ylpeästi ilmoitti, että säästöpankki Nooa on Ilmarisen pankkikumppani. Jostakin oli pikaisesti saatava ilmaa siipien alle ja helpoimmin se tapahtui eläkesäätiöitä hävittämällä.

Jokin oletetussa Varma-suunnitelmassa tökki. Kun Varman entinen palkollinen potkittiin pois hankkeesta, arveltiin Postin kallistuvan Ilmariseen. Näin tapahtuikin. Ilmarinen lupasi Postille runsaasti rahaa työhyvinvointihankkeille ja Alholle järjestyi hallituspaikka Ilmarisessa 2006. Työntekijäjärjestöjen vastustus kumottiin lupaamalla Postiliiton puheenjohtajalle paikka Ilmarisen hallintoneuvostossa.

Alhon ei tarvinnut tyytyä pelkään Ilmarisen hallituspaikkaan. Hänelle järjestyi myös paikka Yle:n 1.1.2006 aloittaneessa hallituksessa. Ylen hallintoneuvostossa nimitys vahvistettiin 29.11.2005. Hieman aikaisemmin oli päätetty Postin eläkesäätiön purkamisesta. Ylen hallintoa junailee liikenne- ja viestintäministeriö. Sen poliittisena valtiosihteerinä toimi kyseiseen aikaan Perttu Puro – Kari Puron poika. Ei tietenkään ole selvää, että näitä asioita on koplattu keskenään. Julkisessa

hallinnossa on vaan ollut voimassa periaate, jonka mukaan ei riitä että omituisuuksia ei esiinny. On myös julkisen hallinnon uskottavuuden kannalta tärkeää, miltä asiat ulospäin näyttävät. Luottamus on säilytettävä.

Samassa kierroksessa Alhon kanssa eläkesäätiönsä hävitti toinen yhtiö, jossa valtiolla on osake-enemmistö, Finnair. Senkin toimitusjohtajalle Jukka Hienoselle löytyi paikka Ilmarisen hallituksessa. On vaikea arvioida, mitä hyötyä tästä oli Hienoselle uuden paikan etsinnässä, kun Finnairissa suksien luisto alkoi tökkiä.

Vuoden 2009 purkuaallossa eläkesäätiönsä hävittäneitä valtion merkittävästi omistamia yhtiöitä olivat mm. Rautaruukki, Kemira ja Neste. Samaan joukkoon liittyi myös Kesko. Rautaruukin toimitusjohtaja Sakari Tamminen on jo ennestään Varman hallituksen puheenjohtaja. Voi vain kysyä, olisiko hän voinut säilyttää asemansa, jollei Rautaruukki olisi purkanut säätiötään Varmaan?

Purun motiivit ovat arvoitus, ainakin asiasta tiedottaminen on ollut hieman sekoilevaa. Helsingin Sanomat kirjoitti asiasta 5.11.2009. Rautaruukista kerrottiin, että järjestely lisää joustavuutta rahoituksessa siirtämällä työeläkkeet Varmaan. Taloudellisen hyödyn kerrottiin jäävän vähäiseksi. Kemirassa kirjanpito aiheuttaa isot kertaluonteiset kulut.

Kun valtionyhtiöiden (eli siis Suomen valtion) keinottelusta työeläkejärjestelmän varoilla alettiin uutisoida kriittisesti, Rautaruukista ilmoitettiin, että eläkesäätiö vaati liikaa yrityksen johdon aikaa. Erityisesti sijoitukset teettävät työtä. Sitä ei varmaankaan vaadi Varman hallituksen puheenjohtajuus.

Samaa linjaa jatkoi Kesko. Keskon pääjohtaja Matti Halmesmäki sai paikan Ilmarisen hallituksessa keväällä 2010.

Neste Oil:n toimitusjohtaja Matti Lievonen ei saanut paikkaa työeläkeyhtiön hallituksesta. Rautaruukki antoi pörssitiedotteen 19.1.2010. Siinä kerrottiin, että yhtiön nimitysvaliokunta esittää uudeksi Rautaruukin hallituksen jäseneksi mm. Matti Lievosta. Nimitysvaliokuntaan kuuluivat Kari Järvinen (valtion omistajaohjaus) sekä Timo Ritakallio (Ilmarinen) ja Matti Vuoria (Varma). Ihan osattomaksi ei siis Lievonenkaan jäänyt.

Osattomaksi ei myöskään jäänyt Kemiran Harri Kerminen. Hänet nimitettiin 9.12.2010 Finpro:n hallituksen puheenjohtajaksi. Edelleen 1.2.2011 Finnair tiedotti, että Kerminen on ehdolla Finnairin hallituksen jäseneksi.

Monessa valtionyhtiössä on siksi vähän työntekijöitä, että työeläkeyhtiöiden nokkimisjärjestyksessä niiden toimivalle johdolle ei riitä hallituspaikkaa työeläkeyhtiössä. Tällöin avuksi tulee hallitusammattilaisten verkosto. Samat hallitusammattilaiset, jotka valtio nimittää yhtiöihinsä, myös toimivat työeläkeyhtiöiden nimittämänä muissa yhtiöissä. Kun Häkämiehen koplaukset työeläkeyhtiöiden kanssa otetaan huomioon, hallitusammattilaisilla on vapaat kädet touhuta. Jos haluaa jatkossa paikkoja merkittävistä yhtiöistä, pitää olla hyvissä väleissä Varman ja Ilmarisen kanssa.

Hyvä esimerkki tästä toiminnasta on valtionyhtiö nimeltä Alko. Sen eläkesäätiö on ollut hyvin hoidettu ja erittäin tuottava. Tyel-maksu on ollut keskimäärin n. 5 %-yksikköä matalampi kuin vakuutusyhtiöissä. Lisäksi eläkesäätiö on kustantanut henkilöstölle kalliin lisäeläketurvan niin, että vuosiin sen kustantamiseen ei ole tarvittu yhtiön varoja.

Alkon hallituksen puheenjohtajana päätettäessä 2010 eläkesäätiön purkamisesta toimi Soili Suonoja. Hän on ollut eläkesäätiötä purkamassa sekä Postissa että VR:llä. Sieltä hänen kerrotaan tokaiseen, että eläkesäätiö pitää purkaa, oli sen tilanne mikä tahansa. Samaa kantaa hän edusti Alkossakin, ollessaan hallituksen rivijäsen. Suonojan näkyvin saavutus hallitusammattilaisena lienee Jukka Laaksovirran nimittäminen Destian toimitusjohtajaksi – hallituksen nimitysvaliokunnan jäsenenä.

Hänen tuekseen hallitukseen nimitettiin Helena Wallden, hallitusammattilaiseksi ryhtynyt entinen Pohjolan johtaja. Hän otti tehtäväkseen todistaa, että eläkesäätiö on taloudellisesti huono ratkaisu ja avukseen hän sai tilintarkastustoimiston, joka mainosti yrityksille eläkesäätiöiden purkupalveluaan. Tehtävä oli vaikea, koska Alkon eläkesäätiön tulevaisuuden näkymiä oli arvioitu kolmen eri tahon toimesta. Kaikki päätyivät samaan lopputulokseen: säätiö on erittäin kannattava.

Eläkesäätiön purkamista alettiin perustella sillä, että oli mahdollista rahastaa työeläkejärjestelmän siirtyvän toimintapääoman säännön puutteita. Sinänsä mielenkiintoista, että laillista huumejakelua hoitava valtion monopoliyhtiö keinottelee työeläkejärjestelmän ongelmilla. Yleensä katsotaan, että kyseisenlaista tehtävää hoitavalta yhtiöltä tulee edellyttää erittäin korkeaa eettistä tasoa.

Keinottelumahdollisuudesta ja sen tuomista lisätuloista huolimatta ilmeni, että purku ei ollutkaan kannattavaa. Eläkesäätiö oli varsin kannattava ja vähensi siksi yhtiön vuosittaisia maksuja. Vakuutusyhtiössä Alkolle tulisi vuosittain merkittäviä lisäkustannuksia. Niiden seurauksena purkuhetkellä saadusta keinotteluhyödystä jouduttaisiin maksamaan vuosittain merkittävästi lisää. Niiden seurauksena keinotteluhyödystä maksettaisiin vuosittain lisäkustannus, joka vastaa kaksinumeroista prosenttilukua purkuhetken rahastuksesta.

Kun media kiinnostui asiasta, julistettiin eläkesäätiön purkuhankkeeseen liittyvät asiat salaisiksi. Varmaankin pelättiin, että kilpailevat alkoholin vähittäismyöntiketjut saavat selville Alkon liikesalaisuuksia. Tai sitten salamyhkäisyydelle on muita syitä. Keväällä 2010 rouvat veivät asian Alkon omistajaohjauksesta vastaaville virkamiehille. Selvitykset, jotka osoittivat eläkesäätiön kannattavuuden, salattiin STM:ltä. Siellä asiat kyllä tiedettiin ja niinpä käytiin keskustelua rouvien motiiveista.

Sitten Alkosta vastaavan ministerin Paula Risikon valtiosihteeriksi nimitettiin EK:sta Vesa Rantahalvari. Hän oli profiloitunut EK:ssa eläkesäätiöiden hävittämisen puolustajana. Kun Alkon eläkesäätiöstä keskusteltiin, ei ole vaikea arvata hänen reaktiotaan. Siispä eläkesäätiö puretaan.

Yksi kiusallinen ulottuvuus asiassa olisi lisäeläketurva. Jos se hoidetaan vakuutusyhtiössä, tämä maksaa varoille niin heikon tuoton, ettei sillä kyetä kustantamaan tulevia indeksikorotuksia eläkkeisiin. Vakuutusyhtiöiden voittotavoitteet on viritetty vuosi vuodelta korkeammiksi. Alko joutuisi vuosittain maksamaan vakuutusyhtiölle lisää rahaa mm. indeksikorotuksiin.

Asia ratkaistiin yksinkertaisesti. Eläkevastuun laskentaa järjesteltiin uudelleen ja Alko maksaakin vakuutusyhtiöön paljon enemmän rahaa kuin eläkesäätiössä vastuun kattamiseen tarvittiin. Kun maksetaan vakuutukseen enemmän rahaa, vakuutusyhtiön pienempikin hyvitys voi riittää indeksikorotuksia varten. Mielenkiintoinen sijoituslogiikka. Maksetaan heikkoon sijoitukseen enemmän rahaa kerralla, niin ei tarvitse maksaa niin paljoa lisää myöhemmin. Ulospäin tämä näkyy valtion kassassa siten, että Alkosta ei tulekaan valtiolle lisäeläkkeestä niin paljoa rahaa kuin mitä alun perin luultiin. Erääseen aikaan eläkesäätiön purkua perusteltiin sillä, että siinä tulee valtion kassaan suuret määrät rahaa. Todellisuudessa lisäeläkkeen rahat menevätkin vakuutusyhtiölle.

Yhtiö johon eläkesäätiö puretaan, on Ilmarinen ja OP-henkivakuutus. Vaikka olisikin vain sattumaa, näyttää hieman pahalta että Wallden purkaa Alkon lisäeläkkeen entisen työnantajansa taseeseen. Taas vanha periaate: julkisessa toiminnassa asioiden pitää myös näyttää siltä, että luottamus toiminnan objektiivisuuteen ei horju.

30. Lainsäädännön vääntö

Vuoden 2009 kuluessa käytiin tasavallan hallituksessa ankaraa vääntöä lainsäädännön muutoksista. Vireillä oli lukuisia uudistushankkeita. Eläkekattoa pohdittiin, Eläketurvakeskuksen asemaa selvitettiin ja pohdittiin myös työeläkelaitosten kilpailun tehostamismahdollisuuksia.

Jokin aika aikaisemmin oli tapahtunut joitakin uudistuksia, jotka vaikuttivat luovan uudenlaista elämää vakuutussektorille. Eduskunnan jo vuosia aikaisemmin esittämän vaatimuksen mukaisesti toteutettiin lakimuutos, joka mahdollisti eläkesäätiöille ns maksuperusteisen etuuden. Siinä etuus riippuu maksetuista maksuista eikä sitä määritellä esim. palvelusajan tai palkan perusteella. Kehitys lisäeläkevakuutuksissa on laajasti mennyt tällaiseen suuntaan.

Tällaisia etuuksia pystyivät vakuuttamaan vain vakuutusyhtiöt. Niille kyse oli tosiasiaassa riskittömästä vakuutusmuodosta, joka ei vaatinut juurikaan pääomia ja josta olemattoman kilpailun vuoksi saattoi rahastaa lihavan siivun. Kun saman eläketurvan toteuttaminen eläkesäätiöissä tulisi mahdolliseksi, se lisäisi kilpailua ja pienentäisi tällaisen eläketurvan kustannuksia. Kaikkiaan siis asia vaikutti yritysten ja yhteiskunnan näkökulmasta varsin kannattavalta asialta.

Ei ollut yllätys, että vakuutusyhtiöt vastustivat uudistusta raivokkaasti. Sen sijaan vaikeammin ymmärrettävää oli, miksi EK:ssa asiaa pyrittiin estämään. Muutoshan olisi kaikin puolin eduksi sen jäsenistölle. EK:n edustajat ehdottelivat omituisia selvityshankkeita, joilla hanke olisi hautautunut vuosikausiksi. EK:n hallinnossa käytiin asiasta tietävästi kriittistä keskustelua. Lopputuloksena oli linjaus, ettei EK voi tällaista uudistusta vastustaa. Vakuutusyhtiöiden hallinnossa olleet työnantajamiehet eivät saaneet lupaa vastustamiselle. Vielä kummallisempaa oli työntekijäjärjestöjen eläkeneuvotteluissa mukana olevien henkilöiden vastustus. Heidän argumenttinsa olivat asiaa valmistelleiden henkilöiden arvion mukaan lähinnä naurettavia. Levisi käsitys, että he vastustivat asiaa EK:n pyynnöstä. Kun EK:n työmarkkinamiehet eivät voineet suoraan vastustaa asiaa, vastustus ulkoistettiin työntekijäjärjestöille. Tällaiset ”tukipyynnöt” olivat ilmeisestikin alalla normaali käytäntö.

Vastuksesta huolimatta laki asiasta tuli voimaan. Asiaa oli useaan otteeseen vaadittu eduskunnasta, joten se oli lopulta pakko saattaa voimaan. Lain voimaantulon jälkeen vakuutusyhtiöt tyytyivät käynnistämään yrityksissä pelottelukampanjaa. Siinä väitettiin, että tällaisista eläkesäätiöistä syntyy työnantajille veroriskejä, joita vakuutuksessa ei ole.

Toinen pinnalla ollut asia oli eläkesäästämisen verovähennysten ulottaminen muuhunkin pitkäaikaissäätämiseen. Aikaisemmin tämä etu oli vain vakuutuksilla. Selvitykset viittasivat siihen, että vakuutusyhtiöt pistivät veroedun omaan taskuunsa ja alkoivat kilpailla muiden säästömuotojen kanssa vasta sen jälkeen. Ideana oli ollut, että veroedulla kannustetaan ihmisiä säästämään lisää.

Hankkeen vastustamisen keulakuvaksi tuli Sammon johtaja Kari Stadigh. Talouselämä otsikoi 28.5.2009 ”Nyt pelaa Kari Stadigh”. Stadigh ajoi Suomeen mallia, jossa veroedun saisi vain

elinikäisiin vapaaehtoiisiin vakuutuksiin eikä muuhun säästämiseen. Malli merkitsisi, että yksilöllisen lisäeläketurvan saisi tulevaisuudessakin ostaa verotuetuna vain vakuutusyhtiöstä.

Sattumalta Sampo oli turvannut asioitaan myös lahjoittamalla satoja tuhansia euroja kokoomuksen vaalikampanjoihin. Asiasta uutisoi mm Ilta-Sanomat 23.9.2009. Loppupeleissä tämä vaalirahoitus kääntyi itseään vastaan. Kun vaalirahoitus nousi julkiseksi keskustelunaiheeksi, tämäkin lahjoitus tuli julkisuuteen. Yleisesti arvioitiin, että Katainen oli kauhistunut tilanteesta. Jos lakihanke kaadettaisiin, vaikuttaisi kuin se oli tehty Sammon vaalirahoituksen takia. Siis hanke oli vietävä läpi.

Voi vain kuvitella, millaisia kommentteja asia herätti Sammossa. Toivottavasti poliitikot ja virkamiehet julkistavat saamansa sähköpostiviestit Sammon johdolta. Ne avaisivat varmaankin mielenkiintoisen näkökulman suomalaisen politiikan kulisseihin. Sammon tyytymättömyyttä lainsäädäntöön kuvaa se, että Mandatum Life lopetti protestina muutokselle eläkevakuutusten myynnin.

Siis pohjalla oli useampia vakuutusyhtiöiden intressejä kolhineita lakimuutoksia. Tätä linjaa jatkoi sosiaali- ja terveysministeriön luonnos ”työeläkejärjestelmä kilpailuolosuhteiden edistämiseksi”. Muistio vuoti Ylen Ajankohtaiseen kakkoseen 8.9.2009. Muistio moitti monella tapaa vallitsevaa tilannetta. Ministeriön mukaan työeläkelaitosten kilpailua pitää lisätä, kartellinomaista yhteistyötä rajoittaa, tehdä vakuutuskantojen siirto joustavammaksi, lisätä järjestelmän läpinäkyvyyttä, voimistaa eläkelaitosten yhdenmukaista kohtelua ja rajoittaa eläkeyhtiöiden saamaa perusteetonta kilpailuetua. Työeläkeyhtiöiden taseesta keskimäärin n. 40 prosenttia on ns. päätyneitä vakuutuksia eli velkaa yrityksille, joita ei enää ole olemassa, tai jotka ovat siirtäneet eläkkeensä muualla hoidettavaksi. Niiden tuottoja yhtiöt voivat käyttää kilpailtaessa muiden yritysten vakuutuksista. Tämä etu haluttiin ottaa pois ja käyttää rahat järjestelmän rahoituksen vahvistamiseen.

Yksi keskeisiä keinoja ongelmien ratkaisemiseksi olisi siirtyä käytäntöön, jossa alan keskeiset asiat tulevaisuudessa valmistellaan ministeriön, ei työeläkeyhtiöiden johdolla. Kun Suomen perustuslaki kieltää merkittävän julkisen vallan delegoinnin muille kuin viranomaisille, ei ehdotus hallinnollisesta ratkaisutavasta kovin vallankumoukselliselta kuulosta. Kun alettiin käsitellä työeläkejärjestelmän uudistushankkeita, vastustus alkoi entistä pontevampana. Eläkekatto ja Eläketurvakeskuksen aseman muuttamista koskevat hankkeet torpattiin jo alkuunsa, kuten edellä on kuvattu.

Työeläkealan kilpailun edistämisessä väantö keskittyi edellä kuvattuun siirtyvän toimintapääoman kysymyksen ratkaisuun. Asia vietiin talouspoliittisen ministerivaliokunnan käsittelyyn. Sitten loppuun selkeä käsitys siitä mitä valtioneuvostossa päätettiin. Ensimmäisen version mukaan siellä oli päätetty korjata keinotteluaukko neutraaliksi. Asiaa varmistettaisiin juridisella selvityksellä. Muutos ei saisi loukata kenenkään oikeuksia niin, ettei muutosta voitaisi toteuttaa. Ei loukkaisi, totesivat selvitykset. Päätöksestä kertoivat mm. vakuutusyhtiöt yrityksille, jotka juuri olivat purkamassa eläkesäätiöitään. Sitten alkoi kummallinen näytelmä.

Päätöstä seuraavana aamuna työntekijäjärjestöt vielä ilmoittivat, että heille muutos sopii. Aamuyön tunteina oli EK kuitenkin havahtunut ja alkoi hankkeen kaatohanke. Jo yön tunteina saatiin Yle:stä ulos tiedote, jossa todettiin, ettei mitään ollut päätetty. Yle:ssä ihmeteltiin, että työntekijäjärjestöt oli saatu houkuteltua hallituksen hankkeen taakse. Pian kuitenkin aseveliakseli palaisi ruotuun. Tiedotteen mukaan asiasta oli vain keskusteltu. Asiasta keskusteltaisiin lisää. Erityisesti kokoomuksen ministerit talouspoliittisessa ministerivaliokunnassa ilmoittivat, ettei mitään ollut päätetty.

Käsittelyllä oli se merkitys, että parhaillaan oli menossa monia eläkesäätiön purkuun liittyviä rahastushankkeita. Uudistuksella haluttiin rauhoittaa tilannetta. Toisaalta vakuutusyhtiöt ja EK lainmuutosten varjolla yrittivät kaataa syyn eläkesäätiöiden puruista sosiaali- ja terveysministeriön hankkeiden niskaan. Väitettiin, että eläkesäätiöiden purkuvimma olisi johtunut siitä, että lain porsaanreikää yritettiin tukkia. Yrityksen kiirehtivät rahastamaan ennen kuin näin tapahtuisi. Toki hyvin tiedettiin, että useat hankkeet oli laitettu liikkeelle jo paljon ennen kuin porsaanreiän tukkimisesta oli puhetta. Mielenkiintoista, että keinottelussa liikkeellä oli yhtiöitä, joissa valtion omistus oli erityisen vahva. Siis valtiolla periaatteessa oli mahdollisuus vaikuttaa yhtiöiden päätöksentekoon. Edelleen useassa yhtiössä oli toimitusjohtaja juuri vaihtunut ja sen myötä säätiön purku nousi agendalle. Mikael Aro VR:ssä oli yksi esimerkki tästä.

Asiaa pyöriteltiin eri yhteyksissä valtioneuvostossa. Ilmeisesti EK:n palautteen säikäyttämä Katainen kieltäytyi osallistumasta neuvotteluihin. Neuvottelut hoiti valtiosihteeri Nummikoski, siviilissä Elisan (Varma-ryhmä) johtaja. Asia haudattiin ja eläkesäätiöjärjestelmän romuttaminen ja eläkejärjestelmän keskittäminen toteutettiin tasavallan hallituksen tietoisella päätöksellä. Hallitusohjelmassa kyllä todettiin, järjestelmän kilpailuolosuhteita kehitetään. Hallitusohjelma ei kuitenkaan painanut mitään, kun EK päätti laittaa sen uusiksi.

Varmaankin Nummikosken ponteva toiminta on pantu merkille. Julkisuudessa häntä on jo spekuloitu vaalien jälkeen Raha-automaattiyhdistyksen varatoimitusjohtajaksi. Siitä hän spekulaatioiden mukaan siirtyisi toimitusjohtajaksi, kun Sinikka Mönkäre jäisi eläkkeelle. Ehkä Nummikoski sitten perii Mönkäreeseen paikan Ilmarisen hallinnossa? Silloin ympyrä olisi sulkeutunut.

TULEVAISUUDEN VISIOT

31. Työeläkejärjestelmän keskittyminen jatkuu

On selvää, että Varman ja Ilmarisen kampanja eläkesäätiöiden hävittämiseksi jatkuu tulevaisuudessakin. Valtapiiri halutaan kattavaksi ja samalla ulkopuoliset laitokset ovat kiusallinen valvontaulottuvuus. Isojen työeläkeyhtiöiden toimia voidaan verrata eläkesäätiöihin ja vertailun tulos ei aina ole Varmalle ja Ilmariselle kovin imarteleva. Lisäksi näissä pienemmissä laitoksissa on henkilöitä, joilla joskus on kiusallinen kyky ymmärtää ulospäin tarjotun pupputiedon todellinen laita.

Tämän lisäksi Varmalla ja Ilmarisella jatkuu kampanja, jossa ne fuusioivat itseensä Eläke-Fennian ja Eteran. Kumpikin on vakuutusyhtiöksi aika pieni ja niillä on vakavaraisuustaso vaatimaton. Kesällä 2010 Helsingin Sanomat uutisoi, että pienet yhtiöt olivat neuvotelleet fuusioista. Fuusioimalla Etera ja Eläke-Fennia saataisiin vain hieman suurempi köyhä yhtiö. Eläke-Tapiola sai finanssikriisin oloissa nostettua vakavaraisuutensa Varman ja Ilmarisen tasolle. Yhdistämällä nämä kaksi Tapiolan kanssa saataisiin kyllä kohtuullisen kookas vakuutusyhtiö, mutta sen vakavaraisuus olisi heikko suuriin yhtiöihin verrattuna.

Siten todellisuudessa kehitysnäkymä on se, että Varma ja Ilmarinen jakavat Eläke-Fennian ja Eteran sulassa sovussa. Suurten yhtiöiden johtajat ovat jo avoimesti pohtineet, mikä yhtiö on seuraava hävitettävä. Niiden johtajat puhuvat jo asiakkailleen, ettei ole muuta mahdollisuutta kuin keskittää työeläkejärjestelmä kahteen yhtiöön. Eläke-Tapiolan kohtalo jää leijumaan ilmaan. On vaikeaa kuvitella sen selviävän kovin kauaa tässä toimintaympäristössä. Nykyisessä ilmapiirissä on kuitenkin ilmeistä, että näitä operaatioita aletaan toteuttaa vasta eduskuntavaalien jälkeen.

Yksi suunta on sitten julkisten eläkejärjestelmien hajottaminen ja niiden vakuutuskannan imeminen Varmaan ja Ilmariseen. Tätä on jo valtion osalta toteutettu valtion laitoksia yhtiöittäessä ja esim. yliopistolaitoksen eläkeasioita järjesteltäessä. Ne on toteutettu tavalla, jolla on selkeästi pyritty turvaamaan yksityisen työeläkejärjestelmän pystyssä pysyminen. Vanhat vastuut ja eläkkeiden maksu jätetään veronmaksajien maksettavaksi ja uudet eläkemaksut maksetaan jatkossa yksityisiin vakuutusyhtiöihin. Se kasvattaa vakuutusyhtiöiden maksajapohjaa ja helpottaa eläkeyhtiöiden asemaa. Veronmaksajien kannalta tilanne on toinen. Tätä ilmiötä hieman puskuroi laitosten yhtiöittämisessä sovellettavat siirtymäsäädökset, mutta ne eivät muuta perusasetelmaa. Yliopistolaitoksen ratkaisussa ei ole mitään tällaista pehmenystä.

Myös kunnallinen eläkejärjestelmä on selkeästi yksi maali. Tavoitteena on saada kunnat vakuutetuiksi vakuutusyhtiöissä. Matti Vuoria on julkisesti ilmaissut tämän tavoitteen ja tarjoutunut ottamaan hoitaakseen niidenkin varat. Toki asiassa on kiusallista se, että Varma on sijoituksissa menestynyt niitä heikommin.

Suuria työeläkeyhtiöitä ja erityisesti Varmaa on raivostuttanut se, että julkiset eläkejärjestelmät ovat viime vuosina tiivistäneet yhteistyötään kustannusten kurissa pitämiseksi. Se on ilmennyt siten, että mm. valtio, kirkko ja Kela ovat keskittäneet eläkkeidensä käytännön hoidon Kuntien eläkevakuutukselle. Varma olisi halunnut ne oman apuyhtiönsä Sillan hoidettavaksi. Silta ei itse käytännössä hoida tällaisia eläkkeitä, vaan ostaa hoidon Varmalta. Yhteistyö toteutettiin ilman kummallisempia kilpailutuksia. Todettiin yksinkertaisesti, että eläketurvassa on siksi isoja eroja, ettei asia hoidu kunnolla Varman / Sillan tekniikalla.

Saamalla hoidon itselleen Varma pääsisi paremmin sisään julkisen järjestelmän asioihin ja voisi alkaa murentaa sen pohjaa. Tavoitteena olisi tietenkin, että myös valtion ja kuntien työntekijöiden eläkkeet hoidettaisiin Varmassa.

Sitten nähtiinkin mielenkiintoinen näytelmä, kun Suomen Pankki siirsi omien eläkkeidensä hoidon Varmalle / Sillalle. Tämä arvioitiin Varman vastavedoksi. Suomen Pankki on sen verran pieni, että sen eläkkeet Varma hoitaisi vaikka ruutupaperilla. Silloin voitaisiin osoittaa, että Varma pystyy hoitamaan tällaisia eläkkeitä ja voitaisiin vaikka yrittää purkaa päätöksiä keskittää asiat Kuntien eläkevakuutukseen esim. kilpailuttamislakien perusteella. Käytännössä vaatimuksen Varman mukaan ottamisesta Suomen Pankin eläkekilpailuun esitti Suomen Pankin vapapäjohtaja Pentti Hakkarainen, mm. Finanssivalvonnan hallituksen puheenjohtaja. Varma yritti kyllä päästä käyttämään Kuntien eläkevakuutuksen tietojärjestelmiä Suomen Pankin eläkkeiden hoidossa, mutta jostakin syystä asiaan ei suostuttu.

Asia kuvaa erinomaisesti sitä sisäänpäin lämpiävää ilmapiiriä, joka asioiden valmistelussa Suomessa vallitsee. Virallisestihan asiat ”kilpailutetaan”, ”valmistellaan avoimesti” jne. Todellisuudessa asiat linjataan jossakin muussa kuppikunnassa. Enää vapaamuurariloosit eivät ole tällaisia paikkoja, niiden roolin ovat ottaneet muut tahot. Esimerkiksi samaan metsästyssseuraan, Esplanadin Erään, kuuluu suuri joukko eläkesektorin silmäätekeviä. Siis sorsien ampumisen ohessa voi sopia eläkeasioista.

Eläkejärjestelmän kehityksen linjat on selkeästi nähtävissä. Suomeen muodostuu kaksi mammuttimaista vakuutusyhtiötä, Varma ja Ilmarinen. Ne imevät itseensä kaikki muut työeläkelaitokset. Näihin kahteen yhtiöön keskittyy suomalaisen yhteiskunnan omaisuus ja omistus. Niistä kehittyy nykyajan KOP – SYP akseli, jolla pelataan omistuspeliä ja hallitaan elinkeinoelämää. Ja kaikki tämä rappeutuminen tapahtuu poliitikkojen myötävaikutuksella avoimesti näkyvänä pelinä.

Tämän pelin edistämisessä kokoomuksella on ollut merkittävä rooli. Se tottelee EK:n käskyjä ja raivaa tietä kuvatulle kehitykselle. Muut puolueet horjuvat eri suuntien välillä. Mikään merkittävä puolue ei kuitenkaan uskalla vastustaa kehitystä. Vastassa on mahtavat voimat ja vastustus voi sulkea ovet hallitukseen ja poliitikoilta menee ministeripaikkoja. ”Yleiset syyt” estävät sen. Vaikka asia ei olisikaan kristillisen moraalin mukaista, on turha odottaa että kristilliset ottavat asiaan mitään kantaa. On turvallisempaa pohtia homoliittojen ongelmia. Perussuomalaiset lienevät suurin arvoitus tällä hetkellä.

32. Kuka voisi vastustaa?

Edellä on kuvattu sitä valtakeskittymää, joka hallitsee suomalaista elinkeinoelämää ja taloutta laajemminkin. Se on näennäisesti yksityinen järjestelmä, jonka vuoksi se katsoo oikeudekseen olla julkisen valvonnan ulkopuolella. Toisaalta se saa oikeutuksensa laista. Järjestelmä itse nimenomaan vastustaa, että tällaisen sekasikiön rooli jotenkin täsmennetään. Työeläkesosialismi lienee kuvaavin nimitys järjestelmälle.

Eikö sille ole olemassa vastavoimaa, joka voisi tasapainottaa sen pyrkimyksiä? Ainoa jäljellä oleva voima olisi todellisuudessa poliittinen järjestelmä. Sille asiaan puuttuminen ei olisi edes teknisesti vaikeaa, jos poliittisella järjestelmällä riittäisi tahtoa ja rohkeutta.

Työeläkeyhtiöissä oleviin varoihin ei poliitikkojen ole helppo kajota – onneksi. Nehän ovat meidän eläkesäästöjämme. Sen sijaan varojen hallinnointiin olisi hyvinkin helppo puuttua. Varsin yksinkertaisilla lainsäädäntömuutoksilla voi hajottaa työeläkeyhtiöiden ympärille muodostetun valtakeskittymän.

Työeläkeyhtiöt toimivat valtion antaman toimiluvan puitteissa. Sitä toimilupaa muuttamalla voidaan tehdä paljonkin. Yksi tapa lopettaa nykymuotoinen valtakähmintä olisi määrittää uudelleen se, kuinka työeläkeyhtiöiden hallinto kootaan. Asialle on hyvät perustelut. Kun suurin osa yritysjohtajista ei ole asiantuntijoita työeläkejärjestelmän perusasioissa, miksi on niin valtava pyrky työeläkeyhtiöiden hallintoon? Onko syynä ajatus hyötyä asemasta erilaisissa taloudellisissa järjestelyissä vai onko syynä ajatus oman aseman edistämisestä hallintopaikoilla? Esimerkiksi tasoitusvastuun asia kertoo, että pienyritysten intressit jäävät hallinnossa jalkoihin. Määritellään työeläkeyhtiöiden hallitusten nimittämisprosessi kokonaan uudella tavalla jossa suuryritysten johto heitetään niistä ulos.

Toinen tapa lopettaa valtapeli olisi kieltää työeläkeyhtiöitä osallistumasta yritysten vallankäyttöön. Joku ”oikeaoppisesti” ajatteleva saattaa sanoa, että se olisi vastoin omistajuuden periaatteita. Toisaalta työeläkeyhtiöitä ei ole perustettu yritysten omistusvallan keskuksiksi. Ne ovat ajautuneet tähän rooliin vähin äänin ja samalla erkaantuneet omista todellisista tehtävistään. Tällainen hillitsisi spekulantteja ja työeläkelaitosten hallintoon tulisi ensisijassa eläkejärjestelmästä kiinnostuneita ihmisiä.

Kolmas mahdollisuus olisi hajottaa nykyiset työeläkeyhtiöt toimiluparajoituksilla. Määrätään, että työeläkeyhtiö ei saa vakuuttaa tiettyä työntekijämäärää tai palkkojen määrää suurempia yrityksiä. Niiden pitää hoitaa eläketurvansa muuten. Ne voisivat toki muodostaa esimerkiksi muiden suuryritysten kanssa ”herraklubejä”, joissa olisi mukana useampia suuria yrityksiä. Näissä ne eivät voisi päättää toimintansa lopettaneiden yritysten tai pienyritysten rahoista vaan vastaisivat pelkästään omien yritystensä rahoista. Isännättömällä rahalla pelaaminen loppuisi tai ainakin olennaisesti vähenisi.

Yksi ratkaisumalli olisi muuttaa järjestelmän toimintaperiaatteita vieläkin radikaalimmin. Rikottaisiin työeläkeyhtiöt nykymuodossa ja järjestettäisiin asiat toisella tavalla. Lopetetaan näennäinen kilpailu ja kootaan rahastot yhteen. Rahastojen hallinnointi voitaisiin kilpailuttaa omaisuudenhoitajilla määrääjain, jolloin sijoitustoimintaa voitaisiin arvioida kriittisesti säännöllisin väliajoin. Malli taitaisi jossakin määrin muistuttaa Björn Wahlroosin esittämää ideaa. Wahlroosin ideana oli tietenkin saada omaan taskuunsa työeläkejärjestelmän tuotot, mutta asiat voi toki järjestää toisinkin.

Eläkkeiden ratkaisutoiminta, työkyvyttömyyseläkkeiden myöntäminen, kuntoutus ym. toiminnot voitaisiin hoitaa myös samanlaisella periaatteella. Työkyvyttömyysprosessissa ja kuntoutuksessa voitaisiin työeläkeyhtiöt hajottamalla toteuttaa se, että näitä asioita tarkastellaan yhdessä Kelan kuntoutuksen sekä kuntien sosiaali- ja terveystoimen toimenpiteiden kanssa. Samalla voisi piilottaa sen nykyisen perustuslaillisen kummajaisen, että yksityiset yritykset päättävät ihmisten työkyvyttömyydestä. Eikö se ole merkittävää julkista vallankäyttöä? Eduskunnan perustuslakivaliokunta linjasi äskettäin, että 40 euron valvontamaksun periminen väärästä pysäköinnistäkin yksityisellä pihalla on merkittävää julkisen vallan käyttöä.

Tässä vain muutamia ideoita siitä, miten järjestelmän valtapeli voitaisiin lopettaa tai ainakin olennaisesti vähentää sekä tehostaa työeläkejärjestelmän toimintaa. Tämä kaikki voitaisiin toteuttaa varsin yksinkertaisilla lakimuutoksilla niin, että ei tarvitse kajota ihmisten eläketurvaan. Tällaisia

väitteitä varmasti esittäisivät työeläkeyhtiöt ja niiden peliin sotkeentuneet työmarkkinatahot. He yrittäisivät saa ihmiset vastustamaan muutoksia pelottelemalla ihmisiä eläkkeidensä menettämällä. Kyse on kuitenkin viimekädessä siitä, onko puolueilla ja poliitikoilla rohkeutta tehdä tällaisia muutoksia?

Työeläkevakuuttajat TELA on jo ilmoittanut vastustavansa poliitikkojen roolin kasvattamista työeläkejärjestelmässä. Sen mielestä poliitikot eivät turvaa järjestelmän rahoitusta. Poliitikkojen syntikuormaan toki kuuluu suuria tyhmyyksiä eläkeasioissa, niin Suomessa kuin muuallakin. Toisaalta ei työeläkejärjestelmän nykyisten valtioidenkaan toiminta mitään kehuja ansaitse. Se on pääosin luokatonta valtapeliä. Se on vain toteutettu osin julkisen kontrollin ulkopuolella ja niin monimutkaisesti, että kompurointia on vaikea havaita.

TELA:n kanta siitä, että poliitikot eivät turvaa järjestelmän rahoitusta on kokemusperäisesti varsin kummallinen väite. Viimeisen 20-vuoden aikana merkittävimmät parannukset työeläkejärjestelmän rahoituksessa ovat tapahtuneet nimenomaan poliitikkojen hallinnoimissa työeläkejärjestelmissä, valtion ja kuntien järjestelmissä. Niissä eläke-etuudet on yhdenmukaistettu yksityisen sektorin etujen kanssa ja samalla on kasvatettu voimakkaasti eläkerahastoja. Näiden eläkerahastointi alkaa olla samaa tasoa kuin yksityisessä eläkejärjestelmässä ja puheet julkisen sektorin eläkepommista alkavat vaimentua. TELA:n heitto on siis pelkkä uudistuksia vastustava mielipide, joka ei perustu faktoihin.

33. Näivettynyt elinkeinoelämä

Millainen on suomalainen yhteiskunta, jossa omistajavaltaa käyttää kaksi valvonnan ulkopuolella olevaa vakuutusyhtiötä? Jotta Suomi menestyisi, maassa tarvittaisiin yritysjohtajia, jotka kehittävät uudenlaista liiketoimintaa. Se toisi maahan työpaikkoja, verotuloja ym.

Tällaisen ilmiön merkitys nähtiin hyvin Nokiassa, jonka huikaiseva menestys oli merkittävimpiä tekijöitä nostettaessa Suomi 1990-luvun alun lamasta. Nokiankin tahti on hiipunut ja byrokraattisuudesta syytetty yhtiö on menettänyt asemiaan. Varsin kaukonäköisesti jotkut ennustivat Nokian vauhdin olevan hiipumassa, kun yhtiö alkoi muutama vuosi sitten keinotella eläkesäätiönsä purulla ja kiinteistöillä. Vaikutti kuin yhtiöltä olisi kadonnut usko itseensä ja omiin kykyihinsä ja se keskittyi kotimaan juonitteluihin.

Tietenkin Nokian nousu on ilmiö, jollaista ei pidä kuvitella tapahtuvan jatkuvasti. Jotakin uutta potkua suomalainen yhteiskunta kuitenkin tarvitsee. Mistä tällaisen toiminnan vetäjät löytyvät?

Tuottaako tällaisia yritysjohtajia järjestelmä, jossa ratkaisevaa etenemiselle on luoviminen kahdessa kotimarkkinoilla toimivassa valtokeskuksessa? Matti Vuoria ja Harri Sailas valtion omistajaohjauksen kansainvälistymisasiantuntijoina on lähinnä koominen esimerkki. Ratkaisevaa etenemiselle työeläkeyhtiöiden hallinnoimassa yritysmaailmassa on saavuttaa mafian luottamus. Ilmeistä on, että tuloksena voi olla tilanne, jossa väärät henkilöt toimivat väärissä tehtävissä. Monessa suhteessa tämä voi merkitä kurjistumista.

34. Renkien vallankaappaus

On kiistatonta, että työeläkeyhtiöt valtion omistajapolitiikan suosiollisella avustuksella ovat nousseet ratkaisevaan asemaan suomalaisen elinkeinoelämän vallankäytössä. Edelleen selvää, että he

tosiasiassa valvovat myös poliittista järjestelmää ja sen kautta myös valtiota. Kokeneet poliitikot kauhistelevat yksityisissä keskusteluissa elinkeinoelämän valtaa. He tuntevat, ettei poliitikoilla ole mitään todellista sanansijaa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tässä asetelmassa toimitaan jopa täysin avoimesti. Työeläkeyhtiöt keuhvat itseään julkisesti aktiivisena omistajana toimimisesta. Sen perusteella ne jopa katsovat toimintansa olevan erityisen eettistä ja vastuullista ja odottavat saavansa siitä tunnustuksia ja palkintoja. Tilanne on kummallinen, kun koko järjestely on luotu härskillä kähminällä ja haaskaamalla ihmisten työeläkevaroja valtapeleihin. Työeläkejärjestelmän perinteiden mukaisesti julkisuudessa ollaan vastuullisia yhteiskunnallisia toimijoita ja taustalla on todellisuudessa käynnissä härski mutapaini.

Tällä koneistolla voidaan keskinäisellä sopimuksella vedättää yritysjohton palkkoja uusiin sfääreihin. Jotta homma toimisi, pitää työeläkeyhtiöiden johto ottaa järjestelyihin mukaan. Aikaisemmin työeläkejohtajien palkkaus on ollut kohtuullista, mutta pelin myötä ovat syntyneet julkisuudessaakin kohua herättäneet työeläkejohtajien öky-palkat. Tavallinen kansalainen ei ymmärrä, mistä he suojatussa monopolijärjestelmässä ansaitsevat tällaiset palkkiot, mutta käytäntö koskee koko suomalaista yritysjohtoa. Harva on oikeasti jollakin erinomaisella ja poikkeuksellisella panoksella ansainnut ökybonukset. Sellaisiakin toki on. Ammattiyhdistysmiehet saadaan sidottua koneistoon paljon halvemmalla.

Tarkastellaan esimerkkinä julkisena sylkykuppina olleen Fortumin erästä hanketta. Espoolaiset poliitikot myivät energialaitoksensa, joka päättyi lopulta Fortumille. Käytännössä Fortum sai verotusoikeuden espoolaisiin nähden. Poliitikoilla ei ollut itse rohkeutta rokottaa asukkailta huippukorkeita maksuja, koska he pelkäsivät menettävänsä ääniä vaaleissa. Fortum maksoi reilun hinnan verotusoikeudesta ja sen johdossa riitti röyhkeyttä nostaa energiamaksuja. Röyhkein tempku nähtiin viime kunnallisvaalien aikaan 2008. Helsingin Sanomat kertoi 28.10.2008, kuinka Fortum ilmoitti 9% sähkökorotuksesta elokuussa 2008. Kunnallisvaalit olivat 26.10.2008. Seuraavana päivänä 27.10 Fortum ilmoitti toisesta korotuksesta, nyt korotus oli 14% eli lyhyessä ajassa hintaa nostettiin lähes 25%. Fortumin asiakaspäällikkö perusteli korotusta sillä, että aikaisempi elokuun korotus ei ollutkaan riittävä, jotta Fortum Marketsin tulos olisi saatu tyydyttävälle tasolle. Ilmoitus sai vain vähän huomiota, se hukkui vaalitulosten sekaan – kuten ilmeisesti oli tarkoituksin.

Onko tällainen ”tulokseteko” perustelu öky-palkkioille ja bonuksille? Mitä hyötyä suomalaiselle yhteiskunnalle tällaisesta on? Valtakunnanpolitiikassa asiaa pakoillaan samoin kuin Espoon kunnallispoliitikot tekivät. Valtio on merkittävä Fortumin omistaja. Fortum tekee likaisen työn poliitikkojen puolesta rahastamalla valtion kassaan voittoja monopoliasemaa röyhkeästi hyväkseen käyttäen. Poliitikkojen ei tarvitse liata käsiään ja saavat rahaa jaettavaksi. Luulisi poliitikkojen tietävän, että likaisen työn tekijät ovat aina vaatineet työstään likaisen työn lisää. Siis Fortumissakin jaetaan hulpeita bonuksia monopoliaseman hyväksikäytöstä. Poliitikkojen julkinen kauhistelu asiasta on puhdasta hurskastelua.

Kovin oli köykäiset perustelut Jouko Ahoellakin hänen puolustaessaan Matti Vuorian Varmalta saamaa miljoonapalkkaa. Varojen hoito tai eläkepolitiikan kehittämien ei ole Vuorian aluetta. Uusien asiakkaiden haaliminen taas on toimintaa, josta ei ole suomalaiselle yhteiskunnalle pohjimmiltaan mitään hyötyä. Kun siinä touhussa kulutetaan työeläkejärjestelmän resursseja ylihintoisissa kiinteistökaupoissa, työhyvinvointirahoissa tai toimintapääomissa eläkesäätiöitä purettaessa, on toiminta järjestelmän kannalta pelkästään vahingollista.

Yritysten optiojärjestelmiä räätälöivän Alexander Group Oy:n johtaja Yrjö Kopra totesi TV:ssä hurskastellen, että optiojärjestelyjä tehdään, koska omistajat haluavat edistää omistuksensa arvon kehitystä. Niiden veturina on siis omistajien intressi..

Tähän lauseeseen pelkistyy koko huijauksen ydin. Todellisuudessa muutamaa harvaa poikkeusta lukuun ottamatta työeläkeyhtiöiden johto tai hallituksessa istuvat yritysjohtajat eivät omista käytännössä juuri mitään suomalaisesta elinkeinoelämästä. Suomalaisten yritysten todellisia omistajia ovat piensäästäjät, sijoitusrahastot osakkaineen, valtio ja kansalaiset, palkansaajat ja eläkkeensaajat. Nykyaikaisessa yhteiskunnassa ei enää ole sellaisia selkeitä omistajatahoja kuin entisajan kapitalistisessa yhteiskunnassa. Nämä omistajat valvoivat etujaan. Jos palkkarengelle maksettiin järjettömiä palkkioita, se oli pois omistajan kukkarosta.

Nyt omistaja on kasvoton organisaatio, joka esiintyy omistajana. Kun esimerkiksi Sakari Tamminen pitää isännän äänellä puhutteluja suomalaisille eri asioista, todellisuudessa hän on toimitusjohtaja yhtiössä, josta valtio/veronmaksajat ovat suurin omistaja. Hän on siis todellisuudessa valtion renki.

Tällainen omistajaroolin rapautuminen on keskeisiä syitä siihen, että palkkarengien palkkiot ovat kasvaneet järjettömiin mittoihin viime vuosikymmeninä, niin Suomessa kuin toki myös monessa muussakin maassa. Laskun tästä maksavat Suomessa yritysten oikeat omistajat – eli valtio ja veronmaksajat sekä palkansaajat ja eläkkeensaajat. Itse he eivät kuitenkaan ole mitenkään osallisina päätöksentekoon vaan vallan on kaapannut heidän renkinsä, palkattu johto.

Poliitikkojen roolina olisi olla kansalaisten takuumiehinä ja edunvalvojina tässä viidakossa. Todellisuudessa he ovat imeytyneet mukaan tähän peliin. Kun yritysmaailman johto kähmii itselleen huippuansiot varsin arveluttavillakin ansioilla, kaikki Suomessa pitävät tällaista itsestään selvyytensä. Rehellinen työ alkaa olla eliittien piirissä poissa muodista. Kansanedustajat vedättävät omia palkkojaan ylös, kun muutkin niin tekevät. Harva lääkäri vaivautuu ajattelemaan terveyskeskuslääkärin työtä, kun paremmille ansioille pääsee erilaisten yhtiöiden palkkalistoilla. Monella tapaa yhteiskuntamoraali on rapautumassa ja julkiset palvelut romahtamassa. Ja kaiken tämän ovat hyväksyneet poliitikot, jotka ilmoittavat olevansa meidän edustajiamme.

Nyt ongelmana on myös eläkeasioissa, että poliitikot syövät renkien kädestä. Selkeästi vaalirahoitusotkujen havahduttamat kansalaiset ovat huomanneet, että edusmiestensä toiminta ei ole rehellistä. Poliitikot ovat eri tahojen palkkalistoilla kuin ovat väittäneet. Seurauksena ovat kannatuslukujen keikkuminen ja uusien vaihtoehtojen hakeminen. Poliitikoilla on paljon selitettävää passiivisuudessa työeläkejärjestelmän vallankaappauksen suhteen. Aikaisemmin poliittisia paineita on torjuttu vaihtoehdottomuuden avulla. ”Meille ei ole vaihtoehtoa”. Tämä vastaus tulee helposti kolmen suurimman puolueen edustajilta. Ajatus on, että muut eivät pysty hallitsemaan Suomea ja siksi tyytymättömyydestä ei tarvitse välittää. Riittää, kun kolme suurinta puoluetta ovat samassa linjassa. Tämä asetelma tuntuu nyt murtuneen.

Poliitikkoja ehkä vieläkin vaikeammassa asemassa ovat ay-liikkeen edustajat. Heillä jäsenten tulevan eläketurvan vaarantavan pelin salliminen voi olla vieläkin vaikeampaa selittää kuin poliitikoilla. Ay-ykkösketjun pelin siunaavan julkikuvan takana muhii melkoisesti tyytymättömyyttä.

35. Mikä on tämän kirjan tavoite?

Samalla kun työeläkejärjestelmä on kriisiytymässä, eduskuntavaalit ovat tulossa. Kyseessä on ehkä ainutkertainen tilaisuus pysäyttää vallan luisuminen lopullisesti kahdelle vakuutusyhtiölle ja niiden ympärille muodostuneelle mafialle. Nyt pitäisi edellyttää, että niin median edustajat kuin tavalliset äänestäjätkin vaativat poliitikoilta suoria vastauksia kysymyksiin.

Puuttuvatko he työeläkejärjestelmän kautta käynnissä olevaan renkien vallankaappaukseen vai eivät? Jos eivät puutu, miksi? Ketä he oikeasti edustavat?

Kolmen suurimman puolueen keskuudessa kauhun tasapaino on kaikkein suurin. Kukaan ei uskalla tehdä rohkeita linjauksia, koska pelkää sen polttavan sillat hallitusyhteistyöhön muiden suurten kanssa. Kokoomuksella linjaus vaatisi irrottautumista etelärannan ohjauksesta ja rohkeutta itsenäisiin linjauksiin. Lienee vielä aika kaukana.

Demareiden suhde ay-liikkeeseen on selkeästi kriisiytymässä. Demarit ovat olleet toinen työeläkejärjestelmän pelureiden vankka tukipuolue. Onko tämä asetelma muuttumassa?

Keskusta on aina suhtautunut etäisesti työeläkkeisiin. Sille 10 miljoonan euron maataloustuet Etelä-Savossa ovat olleet tärkeämpiä kuin 100 miljardin vallankäyttö. Asiantuntemuskin on varsin heppoista.

Pienemmillä puolueilla linjat ovat vieläkin epäselvemmat. Ymmärtävätkö ne asioita ja jos ymmärtävät, uskaltavatko ne lähteä ajamaan rohkeita linjoja? Vai pelkäävätkö ne, että rohkeat linjaukset estävät mahdollisen hallitusyhteistyön vaalien jälkeen? Olemalla hiljaa voi saada apupuolueen aseman ja ministerinpaikan. Jokaisella on linjanvedon paikka.

Mitä mieltä vallankaappauksesta ovat perussuomalaiset ja Timo Soini? Onko heillä rohkeutta linjata vastustavansa tätä toimintaa, vai sivuuttaako into ministerinpaikkoihin yhteiskunnalliset ongelmat? Millaiseen hallitusohjelmaan he ovat valmiita?

Nyt on kuitenkin se aika, jolloin poliitikoilta voi vaatia selkeitä vastauksia. Useimmat vastaavat kiusallisiin kysymyksiin, että onpa erikoista, pitää seurata asiaa. Sitten ongelmat haudataan. Äänestäjien tulee kuitenkin vaatia vastauksia. Kyse on meidän eläketurvastamme, mutta kyse on muustakin. On kyse demokratiamme perimmäisistä kysymyksistä.

Kun on pitkään suhteellisen läheltä seurannut työeläkejärjestelmän muuttumista ja siihen kietoutuvia intressejä, herää syvä huoli. Valtava taloudellinen valtakeskittymä on täysin julkisen vallan kontrollin ulkopuolella. Tällaisista aineksista on kautta historian mafiat tehty. Asiantilan tuntevan on kysyttävä itseltään, millaisen Suomen olemme oikeasti jättämässä lapsillemme?

LIITE

Seuraavassa tarkastellaan suurimpia omistajia suomalaisissa suuryrityksissä. Tiedot on koottu eri lähteistä viimeisen vuoden aikana. Selvitys ei pyri olemaan pilkuntarkka yhteenveto. Omistuksissa ja hallinnoissa tapahtuu jatkuvasti muutoksia. Toisaalta kun eri omistajaryhmiä kootaan, joudutaan rajautumaan vain suurimpiin omistajiin ja tulkinnallisiakin ongelmia on. Yhtiöillä ja niiden hallinnoilla ei sinänsä ole liittymää kirjan teemoihin. Yhteenvedon tarkoitus on karkeasti selvittää vallan ja omistuksen jakautumista.

Tässä tarkastellaan muutamaa tasoa. Ilmarisen ja Varman omistukset kiinnostavat, koska ne ovat aktiivisimpia vallankäyttäjiä. Toisaalta myös muu vakuutusomistus sekä valtion (sisältäen valtion eläkerahaston ja Kansaneläkelaitoksen) sekä sijoitusrahastojen omistus on eritelty.

Lista näyttää seuraavalta

Omistus prosentteina

Yritys	Varma	Ilmarinen	Muu vakuutus	valtio	sijoitusrahastot
1. Nokia (2009)	0,23	0,83	0,12	0,29	0,44
2. Neste Oil	1,11	2,93	1,52	52,32	3,08
3. Stora Enso	2/6,5	2,9/ 2,3	1,7/ 0,8	16,5/35,5	12,1/28,6
4. SOK	osuuskunta				
5. Kesko	1,69	3,04	5,57	0,71	3,5
6. UPM	2,35	3,52	2,42	1,22	3,46
7. Tamro	Phoenix Group				
8. Fortum	0,73	1,85	1,37	52,19	2,0
9. Wärtsilä	5,2	1,78	0,73	1,51	1,01
10. Metso	2,7	2,7	1,7	11,6	2,8
11. Metsäliitto	osuuskunta				
12. Kone	0,67	2,43	1,81	0,71	1,38
13. YIT	5,36	4,19	10,72	1,29	7,14
14. TeliaSonera (2009)			5,9 (ruotsal.)	13,7	10,8
15. Sanoma	1,56	1,96	-	1,33	0,59
16. Outokumpu	1,80	4,85	2,25	40,3	3,49
17. Cargotec	2,04	1,64	3,48	0,72	2,76
18. Kemira	9,8	5,4	5	17,6	1,8
19. ABB	Kansainvälinen				
20. HK Scan	2,02	0,25	1,03	0,32	2,37
21. Huhtamäki		2,72	2,78	1,68	12,47
22. Lemminkäinen	2,90	4,19	3,25		7,45
23. Rautaruukki	2,51	1,91	2,23	40,23	5,54
24. Sandvik			11,2 (ruotsal)		11,5 (ruotsal)
25. Finnair	0,47	2,36	9,34	57,45	12,73
26. Itella	valtio 100%				
27. Valio	osuusmeijerit				

28. Oriola	4,18/6,98	2,44/4,72	5,59	2,29/0,32	7,26
29. Tieto (suomal)	3,97	3,87	5,31	11,9	3,95
30. Stockmann	3,51/0,872	3,57/1,37	3,27	0,93	1,63
31. Konecranes	3,22	3,38		0,8	5,96
32. Teboil	Lukoil				
33. Ahlström	3,28	0,71		0,9	
34. HOK-Elanto	osuuskunta				
35. Veikkaus	valtio				
36. Luvata					
37. Onvest	perheyhtiö				
38. Amer	4,61	4,72	6,05	1,13	10,29
39. Elcoteq			1,08		0,15
40. Fazer	perheyhtiö				
41. Elisa	6,10	3,34	1,62	11,3	1,18
42. VR	valtio 100%				
43. Wihuri	perheyhtiö				
44. Atria	osuuskuntia				
45. Suomen Lähikauppa	IK Investment Partners	66	Tradeka	15,76	Wihuri 15,76
46. Myllykoski	myyty UPM:lle				
47. Alko	valtio 100%				
48. Gasum	Fortum 31	Valtio 24	EON 20	Gazprom 25	
49. Skanska	ruotsalainen, kansainvälinen				

Finanssialan yrityksiä:

Sampo	8,50	2,15	1,84	15,22	1,43
Pohjola	0,55/0,3	10/5,39	10,15	0,44	1,24
Nordea	0,7	Sampo 21,4	ruotsin valtio 13,5		
Varma	takuupääoman määrä Sampo-konsernilta 11,9 milj. euroa				
Ilmarinen	takuupääoman määrä 23 milj. euroa, josta Suomi –yhtiö 98 % ja Pohjantähti 2 %				

Tarkastellaan vielä, ketkä toimivat näiden yhtiöiden hallituksissa ja nimitysvaliokunnissa

Yritys

1. Nokia (hallitus: Jorma Ollila, Lalita D. Gupte, Dr Bengt Holmström, Dr Henning Kagemann, Per Karlsson, Isabel Marey-Semper, Dame Marjorie Scardino, Risto Siilasmaa, Keijo Suila) toimitusjohtaja Stephen Elop)
2. Neste Oil (hallitus: Timo Peltola, Mikael von Frenckell, Nina Linander, Michiel Boersma, Ainomaija Haarla, Maija-Liisa Friman, Markku Tapio, Hannu Ryöppönen) (nimitysvaliokunta: Pekka Timonen, Timo Ritakallio, Risto Murto) (toimitusjohtaja Matti Lievonen)

3. Stora Enso (hallitus: Gunnar Brock, Juha Rantanen, Carla Grasso, Mikael Mäkinen, Hans Stråberg, Matti Vuoria, Marcus Wallenberg) (nimitysvaliokunta: Keijo Suila, Claes Dahlbäck, Ilkka Niemi, Marcus Wallenberg) (toimitusjohtaja Jouko Karvinen)
4. SOK (hallitus: Kuisma Niemelä, Taavi Heikkilä, Esko Jääskeläinen, Harri Koponen, Arttu Laine, Antti Määttä, Matti Niemi), (pääjohtaja Kuisma Niemelä). (Hallintoneuvoston nimitysvaliokunta)
5. Kesko (hallitus: Heikki Takamäki, Seppo Paatelainen, Esa Kiiskinen, Ipo Kokkila, Mikko Kosonen, Maarit Näkyvä, Rauno Törrönen) (toimitusjohtaja Matti Halmesmäki)
6. UPM (hallitus: Björn Wahlroos, Berndt Brunow, Matti Alahuhta, Karl Grotenfelt, Wendy E. Lane, Jussi Pesonen, Ursula Ranin, Veli-Matti Reinikkala, Robert J. Routs) (nimitysvaliokunta: Björn Wahlroos, Matti Alahuhta, Karl Grotenfelt) (toimitusjohtaja Jussi Pesonen)
7. Tamro (hallitus: Bernd Scheifele, Matti Elovaara, Mikael von Frenckell, Jo Langmoen, Michael Majerus, Lorenz Näger, Reimund Pohl), (toimitusjohtaja Juha Koponen)
8. Fortum (hallitus: Matti Lehti, Sari Baldauf, Esko Aho, Ilona Ervasti-Vaintola, Birgitta Johansson-Hedberg, Joshua Larson, Christian Ramm-Schmidt) (nimitysvaliokunta Pekka Timonen, Harri Sailas, Jorma Huuhtanen), (toimitusjohtaja Tapio Kuula)
9. Wärtsilä (hallitus: Antti Lagerroos, Matti Vuoria, Maarit Aarni-Sirviö, Alexander Ehrnrooth, Paul Ehrnrooth, Ole Johansson, Bertel Langenskiöld, Mikael Lilius) (toimitusjohtaja Ole Johansson)
10. Metso (hallitus: Jukka Viinanen, Maija-Liisa Friman, Christer Gardell, Yrjö Neuvo, Pia Rudengren, Mikael von Frenckell, Erkki Pehu-Lehtonen, Jukka Leppänen) (nimitysvaliokunta: Kari Järvinen, Lars Förberg, Matti Vuoria, Harri Sailas) (toimitusjohtaja Jorma Eloranta)
11. Metsäliitto
12. Kone (hallitus: Antti Herlin, Sirkka Hämäläinen-Lindfors, Matti Alahuhta, Anne Brunila, Reino Hanhinen, Juhani Kaskeala) (toimitusjohtaja Matti Alahuhta)
13. YIT (hallitus Henrik Ehrnrooth, Reino Hanhinen, Kim Gran, Eino Halonen, Antti Herlin, Satu Huber, Lauri Ratia) (nimitysvaliokunta: Henrik Ehrnrooth, Eino Halonen, Reino Hanhinen, Antti Herlin) (toimitusjohtaja Juhani Pitkääkoski,
14. TeliaSonera (hallitus: Anders Narvinger, Maija-Liisa Friman, Ingrid Jonasson Blank, Conny Karlsson, Timo Peltola, Lars Renström, Jos Risfelt, Per-Arne Sandström, Agneta Ahlström, Magnus Brattström, Stefan Carlsson) (vaalivaliokunta Kristina Ekengren, Kari Järvinen, K. G. Lindvall, Lennart Ribohn, Anders Narvinger). (toimitusjohtaja Lars Nyberg)
15. Sanoma (hallitus: Jaakko Rauramo, Sakari Tamminen, Robert Castrén, Jane Erkko, Paavo Hohti, Rafaela Seppälä, Annet Aris, Antti Herlin, Sirkka Hämäläinen-Lindfors ja Seppo Kievari) (nimitysvaliokunta Jaakko Rauramo, Annet Aris, Jane Erkko, Paavo Hohti, Seppo Kievari) (toimitusjohtaja Hannu Syrjänen)
16. Outokumpu (hallitus: Ole Johansson, Anssi Soila, Evert Henkes, Victoire de Margerie, Anna Nilsson-Ehle, Jussi Pesonen, Leena Saarinen, Olli Vaartimo) (nimitysvaliokunta: Kari Järvinen, Jorma Huuhtanen, Harri Sailas) (toimitusjohtaja Juha Rantanen)
17. Cargotec (hallitus: Ilkka Herlin, Tapio Hakakari, Teuvo Salminen, Antti Lagerroos, Karri Kaitue, Anja Silvennoinen, Peter Immonen) (nimitysvaliokunta: Ilkka Herlin, Tapio Hakakari, Peter Immonen, Antti Lagerroos) (toimitusjohtaja Mikael Mäkinen)
18. Kemira (hallitus: Elizabeth Armstrong, Wolfgang Büchele, Juha Laaksonen, Pekka Paasikivi, Kaija Pehu-Lehtonen, Jukka Viinanen, Kerttu Tuomas) (nimitysvaliokunta. Jari Paasikivi, Kari Järvinen, Risto Murto), (toimitusjohtaja Harri Kerminen)

19. ABB (Hallitus: Hubertus von Grünberg, Roger Agnelli, Louis R. Hughes, Hans Ulrich Maerki, Michel de Rosen, Michael Treschow, Bernd W. Voss, Jacob Wallenberg) (toimitusjohtaja Joseph Hogan)
20. HK Scan (hallitus: Juha Kylämäki, Niels Borup, Tero Hemmilä, Matti Karppinen, Pasi Laine, Otto Ramel) (toimitusjohtaja Matti Perkonoja)
21. Huhtamäki (hallitus: Mikael Lilius, Jukka Suominen, Eija Ailasmaa, William R. Barker, George V. Bayly, Rolf Börjesson, Siaou-Sze Lien, Anthony J.B. Simon) (nimitysvaliokunta: Mikael Lilius, Eija Ailasmaa, Jukka Suominen) (toimitusjohtaja Jukka Moisio)
22. Lemminkäinen (hallitus: Berndt Brunow, Juhani Mäkinen, Mikael Mäkinen, Kristina Pentti-von Walzel, Heikki Rätty, Teppo Taberman) (nimitysvaliokunta: Berndt Brunow, Kristina Pentti-von Walzel, Teppo Taberman) (toimitusjohtaja Timo Kohtamäki)
23. Rautaruukki (hallitus: Reino Hanhinen, Hannu Ryöppönen, Maarit Aarni-Sirviö, Pertti Korhonen, Liisa Leivo, Matti Lievonon, Jaana Tuominen) (nimitysvaliokunta: Kari Järvinen, Timo Ritakallio, Matti Vuoria, Reino Hanhinen) (toimitusjohtaja Sakari Tamminen)
24. Sandvik (hallitus: Anders Nyrén, Lars Pettersson, Georg Ehrnrooth, Lars Westerberg, Simon Thompson, Egil Myklebust, Fredrik Lundberg, Hanne de Mora, Tomas Kärnström, Jan Kjellgren, Bo Westin, Alicia Espinosa), Tj Olof Faxander, (nimitysvaliokunta: Carl-Olof By, Håkan Sandberg, Staffan Grefbäck, Marianne Nilsson, Anders Nyrén)
25. Finnair (hallitus: Christoffer Taxell, Harri Sailas, Elina Björklund, Sigurdur Helgason, Satu Huber, Ursula Ranin, Veli Sundbäck, Pekka Timonen) (nim.val. Jarmo Väisänen, Timo Viherkenttä, Michael Gobitschek) (aik. Sailas, kunnes nimitettiin hallitukseen) (toimitusjohtaja Mika Vehviläinen)
26. Itella (hallitus: Eero Kasanen, Mikko Kosonen, Kalevi Alestalo, Hele-Hannele Aminoff, Maarit Toivanen-Koivisto, Erkki Helaniemi, Riitta Savonlahti, Päivi Pesola, Antero Palmolahti) (nim. val. Eero Kasanen, Kalevi Alestalo, Riitta Savonlahti, Maarit Toivanen-Koivisto) (toimitusjohtaja Jukka Alho)
27. Valio (hall. Antti Rauhamaa, Tauno Uitto, Jarmo Juutinen, Sauli Lähtenmäki), (toimitusjohtaja Pekka Laaksonen)
28. Oriola (hallitus: Olli Riikkala, Harry Brade, Pauli Kulvik, Outi Raitasuo, Antti Remes, Jaakko Uotila, Mika Vidgrén ja Per Bätelson) (Nimeämisvaliokunta: Into Ylppö, Harry Brade, Timo Maasilta, Risto Murto, Olli Riikkala, Timo Ritakallio) (toimitusjohtaja Eero Hautaniemi)
29. Tieto (hallitus: Markku Pohjola, Olli Riikkala, Kimmo Alkio, Christer Gardell, Kurt Jofs, Eva Lindqvist, Risto Perttunen, Teuvo Salminen, Anders Eriksson, Jari Länsivuori) (nimitysvaliokunta: Kari Järvinen, Jonas Synnergren, Heikki Vitie, Marianne Nilsson, Markku Pohjola) (toimitusjohtaja: Hannu Syrjälä)
30. Stockmann (hallitus: Christoffer Taxell, Erkki Etola, Kaj-Gustaf Bergh, Eva Liljebloom, Kari Niemistö, Charlotta Tallqvist-Cederberg, Carola Teir-Lehtinen, Henry Wiklund), (nimitysvaliokunta: Christoffer Taxell, Erkki Etola, Charlotta Tallqvist-Cederberg, Henry Wiklund) (toimitusjohtaja Hannu Penttilä)
31. Konecranes (hallitus: Stig Gustavson, Svante Adde, Tomas Billing, Kim Grahm, Tapani Järvinen, Matti Kavetvuo, Malin Persson, Mikael Silvennoinen) (nimitysvaliokunta Matti Kavetvuo, Tomas Billing, Stig Gustavson, Malin Persson). (toimitusjohtaja: Pekka Lundmark)
32. Teboil (Pääjohtaja Aleksander Malanin)
33. Ahlström (Hallitus: Peter Seligson, Bertel Paulig, Thomas Ahlström, Sebastian Bondestam, Lori Cross, Anders Moberg, Esa Ikäheimonen, Pertti Korhonen) (toimitusjohtaja Jan Lång)
34. HOK-Elanto (Hallitus: Matti Niemi, Tuula Entelä, Antti Pankakoski, Matti Pohjola, Harry Salonaho, Ulla-Maija Tolonen, Markku Uitto) (toimitusjohtaja Matti Niemi)
35. Veikkaus (Hallitus: Juha Niemelä, Jouko Ahtola, Ari Lahti, Eva Liljebloom, Leena Paananen, Leena Harkimo, Mikael Ingberg, Riitta Kaivosoja) (toimitusjohtaja Risto Nieminen)

36. Luvata (Hallitus: Finn Johnsson, Christoffer Taxell, Bertel Langenskiöld, Robert Furuhjelm, Siaou-Sze Lien, Lars Emilson, Joakim Karlsson, Claes Bodell), (toimitusjohtaja John Peter Leesi)
37. Onvest (Hallitus: Maarit Toivanen-Koivisto, Jukka Helkama, Johanna Jouhki, Markku Pohjola, Seppo Riski) (toimitusjohtaja Maarit Toivanen-Koivisto)
38. Amer (Hall. Anssi Vanjoki, Ilkka Brotherus, Martin Burkhalter, Christian Fischer, Hannu Ryöppönen, Bruno Sälzer, Pirjo Väliaho), tj. Heikki Takala,
39. Elcoteq (Hallitus: Jorma Vanhanen, Pauli Aalto-Setälä, Martti Ahtisaari, Heikki Horstia, Eero Kasanen, Hannu Krogerus, Paul Paukku, Francois Pauly) (toimitusjohtaja Jouni Hartikainen)
40. Fazer (Hallitus: Berndt Brunow, Ander Dreijer, Claus Caven, Fredrik Fazer, Leif Hagelstam, Ketu Erikson), (toimitusjohtaja Karsten Slotte)
41. Elisa (hallitus: Risto Siilasmaa, Ossi Virolainen, Pertti Korhonen, Eira Palin-Lehtinen, Ari Lehtoranta, Raimo Lind, Leena Niemistö), (nimitysvaliokunta Risto Siilasmaa, Pertti Korhonen, Ari Lehtoranta,) (toimitusjohtaja Veli-Matti Mattila)
42. VR (hallitus: Lauri Ratia, Christer Granskog, Maaret Heiskari, Lauri Ihalainen, Antti Mäkelä, Soili Suonoja, Arja Talma, Markku Tapio), (toimitusjohtaja Mikael Aro)
43. Wihuri (hallitus: Antti Aarnio-Wihuri) (toimitusjohtaja Juha Hellgren)
44. Atria (Hallitus: Martti Selin, Timo Komulainen, Tuomo Heikkilä, Esa Kaarto, Maisa Romanainen, Harri Sivula, Matti Tikkakoski), (toimitusjohtaja Matti Tikkakoski)
45. Suomen Lähikauppa (Hallitus: Lennart Nylander, Christopher Masek, Gerard De Geer, Juha Hellgren, Kristian Kemppinen, Juha Laisaari, Michael Rosenlew, Ralf Holmlund, Terhi Raatesalmi-Salonen) (toimitusjohtaja Ralf Holmlund)
46. Myllykoski (Hallitus: Carl G. Björnberg, Juhani Mäkinen, Charlotta Björnberg-Paul, Majlen Fazer, Barbara Hisinger-Jägerskiöld, Karl Dietrich Seikel, Andreas Tallberg, Hans Jochen Waitz) (nimitysvaliokunta Carl Björnberg, Fredrik Björnberg and Barbara Hisinger-Jägerskiöld) (toimitusjohtaja Sverre Norrgård)
47. Alko (Hallitus: Soili Suonoja, Pekka Puska, Petri Aaltonen, Arto Honkaniemi, Liisa Leino, Päivi Sillanaukee, Helena Wallden) (toimitusjohtaja Jaakko Uotila)
48. Gasum (Hallitus: Antero Jännes, Björn Ahlnäs, Jarko Alanko, Kristiina Vuori, Paula Lähde, Christer Paltschik, Ari Suomilampi, Kaj Christianssen, Aleksei Novitsky) (toimitusjohtaja Antero Jännes)
49. Skanska (Hallitus: Petter Eiken, Matti Sundberg, Monica Häger, Claes Larsson, Noel Morrin, Juha Hetemäki), (toimitusjohtaja Juha Hetemäki)

Finanssialan yrityksiä:

Sampo	(hallitus: Björn Wahlroos, Matti Vuoria, Tom Berglund, Anne Brunila, Veli-Matti Mattila, Eira Palin-Lehtinen, Jukka Pekkarinen, Christoffer Taxell) (toimitusjohtaja Kari Stadigh)
Pohjola	(hallitus: Reijo Karhinen, Tony Vepsäläinen, Merja Auvinen, Jukka Hienonen, Simo Kauppi, Satu Lähteenmäki, Harri Sailas, Tom von Weymarn) (toimitusjohtaja Mikael Silvennoinen)
Varma	(hallitus: Sakari Tamminen, Ole Johansson, Mikko Mäenpää, Jouko Ahonen, Mikael Aro, Johanna Ikäheimo, Ari Kaperi, Lasse Laatonen, Karsten Slotte, Kari Stadigh, Kai Telanne, Veli-Matti Töyrylä) (toimitusjohtaja Matti Vuoria)
Ilmarinen	(hallitus: Hannu Syrjänen, Mikko Pukkinen, Jukka Alho, George Berner, Matti Halmesmäki, Reijo Karhinen, Leila Kostainen, Leena Niemistö, Kristian Pullola, Markku Vesterinen, Matti Viljanen) (toimitusjohtaja Harri Sailas)

Nordea (hallitus: Hans Dahlborg, Björn Wahlroos, Stine Bosse, Marie Ehrling, Svein Jacobsen, Tom Knutzen, Lars G. Nordström, Sarah Russel, Björn Saven, Kari Stadigh)
(toimitusjohtaja Christian Clausen)